Langs een wenteltrap, breed genoeg om zwaardvechtende geharnaste ridders door te laten, hingen honderden zwart-witte prentjes in de tot ver over de grenzen beroemde wolkige, sliertige stijl. Dolf Zeebroeck, de schepper van dit alles, was, gehuld in een bruine monnikspij, aan het werk achter een immense tekentafel. Zijn wit stekelhaar, rode wipneus met wijde poriën, pokdalige huid waren die van een Vlaamse Kop, daar kon geen twijfel over bestaan. Hij droeg een wijde koperen armband met Arabische motieven om zijn pols, wat ongemakkelijk moest zijn bij het tekenen. De kamer was uitzonderlijk netjes en rook naar een ziekenhuis. Een antieke gekruisigde keek neer op Louis met medelijden, bijna zoals Dolf Zeebroeck zelf die Louis monsterde alsof hij Louis' lamentabele trekken voor altijd in zich wou opnemen, zijn povere verhoudingen wou schetsen, tekenen met één blik.

De nog natte tekening waar hij aan bezig was stelde een Noorman voor die met heftig geheven aks een andere Noorman te lijf ging, de wapenrokken vlotten, de wolken raasden.

'Ziet ge die cactus? Wel, zet u daar en tekent hem. Ge moogt hem interpreteren zoals ge zelf wilt. Als 't maar geen Picasso is natuurlijk, haha.' Louis lachte mee. 'Nee, nee,' bracht hij uit.

De cactus had drie bulten, er hing grijze wol rond de stekels, het potje was van rood aardewerk. Wat meer? Ik moet opletten, alles wat geen cactus is verbannen uit mijn geest, de totale aandacht opbrengen waarmee de meesters zich instellen tegenover de wereld. Louis trachtte naar de cactus te kijken zoals Dolf Zeebroeck naar hem daarnet, opslorpend, de blik wordt een brein. Hij verloor de cactus geen moment uit het oog terwijl hij zijn tekengerief uitstalde.

Toen hij de omtrek van plant en pot had neergezet, zei de meester: 'De omtrek van uw cactus is te groot in verhouding met het blad, dat is geen schone bladverdeling, ziet ge dat niet?' Haastig gomde Louis de schets weg. De meester

Conté-8: krijt, vierkant staafje.

ging verder met het invullen van de zwartglimmende Noormannenjurken. Louis bracht schaduwen aan met zijn Conté-8★.

'Tekenen heb ik gezegd, niet wrijven. De lijn, jongeman, de lijn.'

De gom. Het begon toen op een cactus te lijken, zelfs op die tegenover hem stond, vooral toen Louis zijn ogen wat dichtkneep zoals men in een museum vaak ziet doen. De pot kreeg lang niet de kleur van de pot voor hem, want hij had geen potlood van dat soort rood.

'Nee, nee,' zei Dolf Zeebroeck met een penseeltje dwars in zijn mond. 'In de eerste lessen wordt niet gekleurd.' Hij griste het papier weg, verfrommelde het en gooide het trefzeker in de rieten mand onder de gekruisigde.

Na een kwartier stond er een nieuwe, zwart-witte cactus. De stekeltjes met hun schuine schaduw, de wollige plukjes, de lichtval op de tafel, die de vorm had van een Zeppelin, de aureooltjes rond de stekels. Louis leunde achterover.

'En hij zag dat het goed was,' zei Zeebroeck.

'Het is iets te zwart, maar ik kan het altijd wegvagen.'

'Wat wilt ge wegvagen?'

'Waar het te donker is.'

Zeebroeck stak een pijp op. 'Het trekt op niks,' zei hij niet onvriendelijk. 'Ge hebt zitten frutselen aan de details, hier, die blaasjes, die puntjes. Maar de lijn, man, de lijn.'

'Moet ik de details dan niet tekenen?'

'Alleen in dienst van de lijn!' (Natuurlijk! De stugge, langgerekte, zwarte lijn van zijn eigen tekeningen, houtsneden, glas-inloodramen!)

'Ik had het ook in uw stijl kunnen tekenen, Mijnheer Zeebroeck.'

'Jongen, ik heb veertig jaar lang elke dag, ook op zondag, gezwoegd als een beest met de lijn, en gij zoudt...'

Louis nam een nieuw blad, maar het loense jongetje kwam binnen. 'Vava, het wordt al donker. En ge had beloofd...'

'Een minuutje, Godfried!'

'Géén minuutje! Nu! Beloofd is beloofd!' Het kind sloeg met zijn vlakke hand op zijn eigen wang. Alsof hij daarmee een tomeloze driftbui inhield.

'Goed...' zuchtte Zeebroeck. 'Dan is het vijfenveertig frank.' Louis betaalde, Mama had op dertig frank gerekend. En voor een volledig uur.

Godfried keek naar de cactus met Louis' ogen, de smoezelige vorm met sprietels bleef liggen, verzwond niet in rook.

'Het is weer Picasso, Vava.'

De meester kneep in zijn rode wipneus. 'Hij moet nog leren.' Hij merkte Louis' ontreddering, wreef met de buik van zijn pijp over de papieren cactus.

'Dat krijgt ge, als ge fragmentair werkt, dan kijkt ge u blind op vliegenstrontjes. Het essentiële ontsnapt u.'

'Welk essentiële?' riep Louis. 'Als alle fragmenten juist zijn, komt het essentiële dan niet vanzelf naar boven?'

'Manneke toch,' zei de pokdalige monnik.

'Het is weer Picasso, hé, Vava?'

'Manneke, wat had het eerste moeten zijn dat u had moeten opvallen, dat ge direct had moeten schetsen? Kom, denk na, kijk naar de plant, naar de stekels, hoe staan die stekels in die cactus, in elke cactus overigens, geplant?' Er daagde iets, maar het bleef steken. De demonische meester zoog op zijn pijp.

'Hij weet het niet, Vava.'

'Ziet ge dan niet dat de stekels op een *regelmatige* manier verdeeld zijn, dat de afstand tussen dit stekeltje hier en dat stekeltje daar dezelfde is, dat er een patroon is?'

'Een patroon,' zei Godfried. Zeebroeck trok de pij over zijn hoofd. Er onder had hij een werkmansoverall aan die hij losknoopte.

O, mijn onkundige onmachtige achterlijke bijziende domheid! Het was waar, het zoekplaatje leverde aan iedereen zijn belachelijk doorzichtig geheim behalve aan een hersenverweekt brein als het mijne! De perfect harmonisch verdeelde speling van de ruiten!! God maakt regelmaat! En

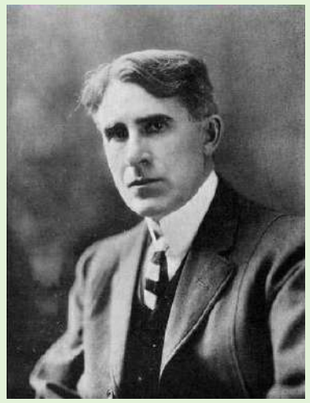
ik had alleen maar wollige draadjes zitten kopiëren.

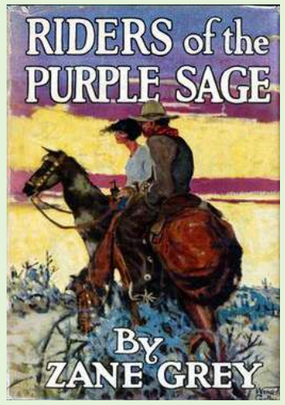
'Gij zijt bedankt, Mijnheer Zeebroeck.' Ziedend liep Louis de wenteltrap af, liet de voordeur openstaan. Hij zag geen samenhang, het was waar. Om de een of andere reden vond hij dit bewijs van zijn onvermogen om de onderbouw, nee, het gebouw zelf van de dingen te zien, ongemeen ontluisterend. Hij vloekte de hele weg naar huis. Anderen konden in de veelvuldige, versplinterde dingen, feiten, incidenten om hem heen, het samenhangend redelijk inzicht vinden, meteen, hij niet, al deed hij nog zo zijn best, maar hij deed zijn best niet want hij wist niet hoe. De meest voor de hand liggende oppervlakte, dat was zijn domein, hoe vernederend! De cactus was nooit een cactus geworden, maar een raar smerig onbestaand gezwel, een van de cactussen uit Noord-Afrika waar Vuile Sef en zijn vriend Odiel (overigens *Odile*, had hij ook pas later begrepen) mee schwärmden, een fantasietje van een zelfgebouwd luchtkasteel, een zandkasteel van luchtspiegelingen. En voor vijfenveertig frank! Minder dan een halfuur! Bij de puinen van de Sint Rochuskerk merkte hij ook dat hij zijn boekentas met de kleurpotloden vergeten had. Maar nooit, nooit, zou hij daar terug gaan in het moderne Gravenkasteel waar de waarheid hem was toegediend als een muilpeer.

Toen hij thuis kwam ging Vandam, op wiens schouders het eens florerend drukkersbedrijf Seynaeve nu rustte, de deur uit. In de gang rook het nog naar de terpentijn waarmee Vandam zijn handen had schoongemaakt. Er was niemand thuis. Vandam spijbelde.

Omdat hij zijn vader gisteren nog met een verdachte bult in zijn wang had gezien ging Louis op zoek naar toffees in het atelier. In Papa's kantoortje vond hij tussen de rekeningen en de bankafschriften kruimels van een verse cake. Hij zocht achter de zakken snijpapier, de kartonnen dozen met olievodden, probeerde zich de gedragingen van zijn vader voor te stellen vóór hij, na het middageten, in zijn kantoortje een dutje deed, dan liep Papa van de snijmachine naar de bestofte resten van een rotatiepers naar zijn kantoortje,

Zane Grey (1872 – 1939):
Amerikaanse schrijver, bekend om zijn avonturenromans en Westerns. Hij idealiseerde de Amerikaanse pioniers en kolonisten. *Riders of the Purple Sage* (1912) was de populairste Western aller tijden, een roman, die volgens wetenschappers een belangrijke rol heeft gespeeld in het vinden van de formule van het populaire genre.

Het is een verhaal over 3 hoofdpersonages: Bern Venters, Jane Withersteen en Jim Lassiter, die op verschillende manieren proberen te ontkomen aan achtervolging door de lokale Mormonen-gemeenschap ("Mormon" is de informele term voor de Church of Jesus Christ of Latter-day Saints), die geleid wordt door Bishop Dyer en Elder (ouderling) Tull, in de fictionele stad Cottonwoods, Utah.
Jane Withersteen, een geboren en getogen Mormoon, komt in aanvaring met Elder Tull, omdat ze aantrekkelijk is, rijk en omdat ze ook niet-Mormonen als vrienden heeft, met name een klein meisje dat Fay Larkin heet. Ze huurt een man in, Bern Venters genaamd, en nog een andere genaamd Lassiter. Elder Tull, een polygamist die al twee vrouwen heeft, wil Jane als derde vrouw hebben, met bezittingen en al.

Achtergrond van de plot is de instroom van Mormonen rond 1850 in Ohio, op de vlucht voor religieuze achtervolging.

Zijn romans en verhalen zijn vele malen verfilmd en voor teevee bewerkt.
Critici vonden zijn beschrijvingen van The West te gewelddadig en onrealistisch.

John Knittel: zie p. 394.

Erwin Rommel: zie p. 453 context.

Op 11 april 1941 had Rommel de Britten over een aanzienlijke afstand teruggedreven en kwam hij tot aan de stad **Tobroek**, aan de Egyptisch-Libische grens, maar slaagde er niet in die te veroveren. Deze krachttoer leverde Erwin Rommel desondanks bij vriend en vijand de bijnaam *Woestijnvos* op.

Cine-Revue: Ciné Télé Revue is een Belgisch Franstalig weekblad, gewijd aan film en

wanneer en waar graaide hij naar zijn steeds aangevulde voorraad mierzoete met nootjes en stukjes noga gevulde toffees? In een wankel kastje dat rond de afwasbak getimmerd zat lag een zorgvuldig gestapeld hoopje boeken van Zane Grey★ en John Knittel★, die hoorden hier niet, helemaal niet, triomfantelijk scharrelde Louis twee aangebroken rollen zandkoeken, een halve plak fondantchocolade, een vuistgrote zak toffees te voorschijn en in zijn binnenste kakelde het, Erwin Rommel★, de vos van de woestijn, bracht Louis het veldmaarschalkssaluut. Louis brak een vingerkootje chocolade af, stal vier toffees en een zandkoek en wou met zijn buit vluchten uit Tobroek★ in Noordoost-Cyrenaika toen hij opgerolde tijdschriften zag liggen achter het keurig boekenstapeltje. *Cine-Revue*★, *Le Rire*★ van maart 1924, *Lustige Blätter*★, en een beduimeld dun bandje *Les aventures d'une Cocodette*★, Papa's voorraad onkuise boeken. De Cocodette was halfnaakt met een oranje zomerhoed op, grijze kousen aan en uiterst hoge hakken. Zij terroriseerde op elke pagina, ook al zat ze te schommelen zonder broek aan, een dikke, kale stumper in een driedelig gestreept pak. Op één plaatje reed zij paard op de man die totaal in de war scheen, de sigaar spoot uit zijn mond. Verder liep zij hautain met haar mollige billen bloot, meestal belaagd door de grijpgrage handen in manchetten van een kale advocaat of industrieel. De droomvrouw keek op een bepaald ogenblik Louis recht in het gezicht, zij hief uitdagend speels haar lijntjes van wenkbrauwen, zij moedigde hem aan, fluisterde dat hij moest doorgaan met het onzinnige, jeukende, om bevrijding schreeuwende zoetzachte schuren tegen de jutezak vol pijpenkrullend papier, en toen stootte zij een rauw rokerslachje uit, op het moment dat hij spatte en zakte tegen de ruige, welige zak.

Papa hield het horloge, een wonder, naar het peertje boven het aanrecht waar Louis de pannen schrobde. 'Ge kunt er de

televisie. Het werd opgericht op 13 oktober 1944 door Jean Leempoel en Joe Van Cottom onder de titel Théâtre Ciné Revue, snel herdoopt tot Ciné Revue, om in 1984 definitief Ciné Télé Revue te heten.

Decennia lang berustte het succes van de revue op het idee van de redactie om het leven van de grote Amerikaanse Stars in beeld te brengen, zoals Marilyn Monroe, John Wayne, Charlie Chaplin, Walt Disney, Robert Mitchum, Spencer Tracy, Kirk Douglas, Elizabeth Taylor, Grace Kelly, etc.
Verplaatste zich de aandacht vanaf de jaren 80 naar de TV, in de jaren 70 ging ze naar de 'zachte' erotiek, die toen in de mode was, met op de middelste pagina's een naaktfoto.

Le Rire is een Frans, geïllustreerd humoristisch weekblad, gepubliceerd van 1894 tot 1971.

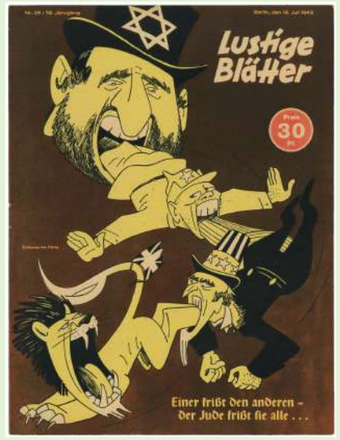

Het blad werd gelanceerd in de Belle Époque, op het moment dat de Parijzenaars meer ontwikkeld waren, rijker en over meer vrije tijd beschikten. In het laatste decennium van de XIXde eeuw groeide de interesse in kunst, cultuur en politiek voortdurend. Van alle humoristische kranten had *Le Rire* het meeste succes, vooral vóór 1914.

Toen in 1894 de Dreyfus-affaire losbarstte reageerde *Le Rire* als één van de vele die met karikaturen munt sloegen uit de anti-republikeinse en anti-semitische gevoelens en schandaal verwekten in de publieke opinie. Aangezien het een tijd was waarin de Franse regering vaak gekenmerkt werd door corruptie en wanbeheer, werden ministers en militaire verantwoordelijken dikwijls schietschijven.

Tijdens de bezetting in WOII verscheen het blad niet.

Lustige Blätter was de titel van een Duits-talig satirisch tijdschrift. Het was een weekblad dat tussen 1886 en 1944 in Berlijn verscheen. Het werd opgericht en uitgegeven door de auteur Alexander Moszkowski.

Tijdens de Weimar-Republiek bereikte het een oplage van 60.000 exemplaren.

Les Aventures d'une Cocodette is het laatste boek van Ernest Feydeau, dat in 1877 in België werd gedrukt. Het wekte enorm schandaal. In 1878 verscheen een 2de druk in Leipzig onder de titel **Souvenirs d'une cocodette**.

Een gemeenschappelijke passie voor archeologie bracht Feydeau in contact met Théophile Gautier, Baudelaire, Banville en de gebroeders Goncourt, hij werd de vriend van Sainte-Beuve, van Flaubert en liet hen zijn manuscripten lezen.

Flaubert moedigde hem aan om *Fanny* te schrijven. De reacties in de burgermilieus waren tegenstrijdig, maar bij het grote publiek was het een groot succes. Door zijn collega's bewonderd beschouwde Feydeau zich als de koploper van de realistische school.

In 1872 schreef Feydeau *Souvenirs d'une cocodette* op een moment dat hij een levendige interesse voelde om erotische scènes te schrijven. Na het lezen van het manuscript schreef Flaubert aan zijn nicht: "Hij heeft een onvoorstelbaar obscene roman geschreven, en omdat ik mijn mening daarover in de kantlijn van het manuscript heb geschreven, heeft hij mij geantwoord dat ik een imbeciel was."

Coco: (fr. koosnaam) kereltje, ventje. (Pej.) Kerel, gozer.

datum op lezen, ge kunt er de tijd mee stop zetten als ge een loopwedstrijd wilt chronometreren, ge kunt er ook mee zwemmen, alhoewel ik dat maar zou laten voorlopig, voor 't zekerste. Wel, wat zegt ge?'

'Dank u, Papa.'

'Is 't al?'

'Dank u uit de grond van mijn hart, Papa.'

'Dat is al beter.'

Het was het horloge dat de gevangen mijnheer Tierenteyn voor Papa meegegeven had aan zijn oude moeder die over de vijfentachtig was en niet één kwaaltje had, doordat ze elke morgen een lepel biergist at. Door voorspraak van Papa zou mijnheer Tierenteyn, in geval van sabotage, slechts als allerlaatste in de rij van gijzelaars aan de fatale paal vastgebonden worden. Papa zat er mee, met die voorspraak. Totdantoe had hij, in de buurt en bij coiffeur Felix de legende van zijn Gestapo-lidmaatschap allesbehalve ontkend, integendeel, als men erover begon knikte hij wat verwezen, en zei: 'Jaja, wij zouden zoveel kunnen zeggen, maar wij mogen niet,' daarbij meer dan ooit het gevaarlijk genootschap oproepend en de zwijgplicht die hij, op straffe van vreselijke lichamelijke boete, in acht nam.

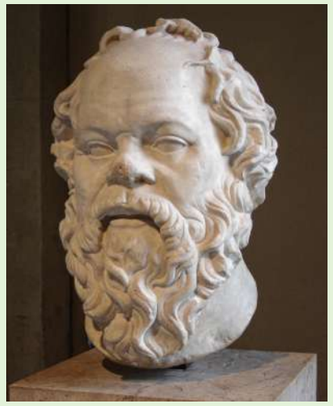
'Eigenlijk zou ik u dat horloge maar mogen geven als gij achttien jaar geworden zijt. Want ge verdient het niet. Nog niet. Uw rapport. Uw manieren van doen. Uw slordigheid. Want dat ge zomaar uw boekentas kwijt zijt! Ge lijkt uw moeder wel, met haar sleutels. Maar ik koop géén nieuwe. Ge kunt uw boeken en cahiers in een kartonnen doos dragen. In mijn tijd hadden we ook geen leren boekentas.'

'Het is het horloge van iemand die terechtgesteld zal worden,' zei Louis tot Simone. 'Ik mag u niet verklappen wie. Maar zijn laatste woorden in de gevangenis waren: "Geef dat horloge dat mijn laatste seconden aantikt aan Louis, mijn bridgepartner van de 'Rotonde'."

'Mijn grootvader heeft er ook zo een.'

'Is dat niet ontroerend dat die oude man tot op het laatst aan mij denkt? Het is als Socrates★ die voordat hij van de

Sokrates (Athene, ca. 470/469 v.Chr. - aldaar, 399 v.Chr.): klassiek Grieks Atheense filosoof. Hij wordt beschouwd als een van de stichters van de westerse filosofie, al liet hij zelf geen geschriften na. Hij is bekend geworden door de verslagen van zijn studenten, met name die van Plato en Xenophon, en door de toneelstukken van zijn tijdgenoot, Aristophanes.

Buste van Socrates in het Louvre in Parijs, Romeinse kopie uit de 1e eeuw n.Chr. van een Grieks origineel in brons.

Hij weigerde in ballingschap te gaan en accepteerde de gifbeker. (Een beker met een extract van gevlekte scheerling - een plant met een langzaam werkend dodelijk gif). Zijn laatste woorden: “Crito, we zijn **een haan verschuldigd** aan Asklepios; betaal hem, vergeet het niet” zijn beroemd geworden. Zijn woorden hadden betrekking op de traditionele gewoonte om in de tempel van Asklepios, de god van de Geneeskunst en zoon van Apollo, een haan te offeren uit dank voor genezing, om genezing af te smeken of om bij een naderende dood de ziel van de overledene te vergezellen naar Hades, de onderwereld.
Socrates geloofde in de onsterfelijkheid van de ziel. Volgens hem kon een goed mens niets slechts overkomen, niet bij leven en niet na de dood.

gifbeker dronk zei dat hij nog een haan schuldig was aan, aan...' Hij stak zijn brede, mannelijke, alhoewel onbehaarde pols van onder de luifel waar zij scholen. De regen plensde op het sieraad.

'Waarom doet ge dat?'

'Het is waterdicht.'

Zij haalde zijn hand van haar heup.

'Op het ogenblik dat het salvo weerklinkt zou dit horloge moeten stilstaan. De tijd. Zijn tijd is op. Maar de dingen zijn ontrouw.'

'Waarom zegt ge dat?' vroeg zij ineens fel.

'Wat?'

'Over die dingen die ontrouw zijn. Is het voor mij dat gij dat zegt?'

'Natuurlijk niet, Simone.'

'Hebt ge iets gehoord?'

'Waarover?'

'Over mij? Over mij en Jacques van de Sompel?'

'Nee.'

'Jawel. En ge durft het niet rechtaf in mijn gezicht zeggen!'

Van de Sompel was de enige zoon van een houthandelaar die vaak op de feestjes van mijnheer Groothuis kwam waar de vrouwen een bad namen in champagne. Het schoot Louis te binnen dat hij laatst Van de Sompel in de apothekerij gezien had.

In de schemer, met de regen in haar klissen, wenkbrauwen en wimpers zag Simone er kwetsbaar, aandoenlijk uit. Hij zou voor haar zorgen, haar beveiligen voor de aanvallen van Van de Sompel. Altijd en eeuwig en immer.

'Ik kan er niets aan doen. Ik zie u alle twee gaarne,' zei Simone. Hij wou haar natte haar met wortel en al uitrukken.

'Ik heb het met mijn moeder besproken, zij vindt het raar maar ook normaal.'

'Wat is het? Raar of normaal?' bracht hij met moeite uit.

'Ik zie u gaarne als iemand van mijn familie. Ik heb van

kinds af aan een broer willen hebben, vraag het aan mijn moeder. En daarbij, gij zijt te jong.'

'En hij dan?' (Papa in het echtelijk bed, klaaglijk, *Untermensch*.)

'Hij is meer...'

'Maar wat dan?'

'Meer een man. Gij kunt er niks aan doen, Louis, maar ge weet niet wat een meisje gaarne heeft.'

'Maar ge wilt mij nooit vertellen wat ge gaarne hebt.'

'Dat moet een meisje niet vertellen. Dat moet een man aanvoelen.'

'Hoelang is dat al aan de gang?'

'Niet zo lang. Een maand of twee. Maar ik zie u ook gaarne.'

'Merci.'

Het beparelde gezicht dat hem ontsnapte, dat aan een ander en dan nog die kinkel van een Van de Sompel overgeleverd was, hij dronk het, nam het in zich op, het was het ergste en het mooiste dat hem kon overkomen. *Rache*, miauwde hij.

'Als Jacques aan mij komt, en hij legt zijn vingers hier...' de drel aaide over haar linkerborst, 'is het alsof ik wegdraai, alsof ik van mijzelf ga vallen. En bij u... Kijk...' Het ongelooflijke gebeurde, zij nam met haar natte vingers zijn hand en duwde die tegen de weke volle plek, hij voelde de bustehouder niet, en klappertandde. 'Ziet ge, het komt niet recht, mijn knopje, het wordt niet hard. Bij hem, direct op de seconde.' (Ik kan het chronometreren met de gijzelaar zijn klok!) Hij snokte zijn hand zo heftig weg, dat zij tegen de muur sloeg, de nagel van zijn wijsvinger scheurde.

'Gij zijt kwaad. Ik dacht wel dat ge het niet sportief zoudt opnemen.'

'Toch wel, toch wel.' (Hij stond in het doel, de bal daalde als een trage volmaakte meteoor, hij greep er naar, de bal stuiterde en wipte over zijn smekende handen.)

'Wij gingen wandelen langs de Leie en Jacques zegt: "Waarom zouden we ons niet in het gras leggen?" Het was

zo warm en wij legden ons in het gras. Hij zei: "Ge hebt zo'n schone broche aan," en hij pakte de broche vast en dan streelde hij mijn hals en dan voelde ik dat hij het was voor de rest van mijn leven, altijd.'

'Geit!' Zij hoorde het niet of verstond: 'Tijd.'

De regen werd zwakker.

'Hij doet mij altijd lachen. Bij u moet ik nooit lachen.'

Maar dat was haar schuld. De melancholie die zij bij zich droeg, als een slechte adem, had hij overgenomen, uit liefde had hij zich ook, om op haar te lijken, gewenteld in een bad van verstilde treurnis zonder reden. Ik had nooit in haar mogen wegsmelten.

'Maar wat doet hij dan om u te doen lachen?'

'Hij doet onnozel.'

'En daarmee moet gij lachen?'

'Of hij vertelt moppen.'

'Welke moppen? Ik ken honderden moppen.'

'Ge hebt er mij nog nooit een verteld. Het is altijd over Socrates of over Guido Gezelle. Het is leerzaam maar niet wreed geestig.' Zij proestte het uit. 'Gisteren nog.'

'Heeft hij onnozel gedaan?' (Onder haar rokken geprutst, met klauwen, tot zij lachte.)

'Nee. Een goeie verteld.'

'Wat voor een?'

'Ik zeg: "Jacques, het is toch wreed van die twee mannen van de ijzeren weg die neergeschoten zijn door die Duitse patrouille in Varsenare." "Kent ge die van de pastoor van Varsenare?" zegt hij. Ik
zeg: "Nee, Jacques." "Er was een boer in Varsenare★," zegt hij, "die al twaalf jaar getrouwd was, maar er kwam maar geen kind in die menage. Op een dag komt hij op 't onverwachts van zijn land naar zijn huis en wat ziet hij in de slaapkamer? Zijn vrouw met haar benen in de lucht, met tussen haar benen het hoofd van de pastoor van Varsenare. Hij liep direct naar buiten en op straat begon die boer te schruwelen. "Mensen, mensen, komt zien, komt zien. Geen wonder dat ik geen kinderen heb, ik heb ze nog maar gemaakt of de Pastoor van Varsenare vreet ze

Varsenare: bij Brugge.

op!'" Haar lach klaterde, mondde uit in gezucht. Uit de lippen die Louis gekust had, uit dat gezicht dat hij ongerept in een onbestemd verdriet gehuld gewaand had, kwam deze walgelijke praat, de viezigheid van een hoer van Babylon.

'Ge kunt er niet mee lachen, ik zie het al weer.'

'Weet uw vader hiervan?'

'Van Jacques? Ja. Hij mag thuis komen.'

'Nee. Van die vuile praat.'

'Oei oei oei, nee. Hij zou mij doodslaan. Hij peinst dat ik nog tien jaar oud ben.'

Louis keek naar zijn horloge, de secondewijzer stond stil, hij besefte dat hij tijdens haar verhaal ononderbroken aan het schroefje had gedraaid en geen weerstand had gevoeld, zozeer had hij in zijn schaamtelijke opwinding haar verraad, haar monsterlijk veile genot zonder hem, willen wegdraaien. Maar dan had hij nu zelf de tijd van de gijzelaar stopgezet! Mijnheer Tierenteyn riep 'Vive la Belgique!' en wipte op en stortte voorover terwijl de soldaten herlaadden, het ijzeren geritsel van de tijd.

In 'Groeninghe' raakten Papa en Louis eindelijk met ellebogen en knieën tot bij de toonbank waar Noël het te druk had om goedendag te zeggen. Bij de deur van de wc verborg De Puydt zich achter een vetplant of rook eraan. Toen de drukte wat luwde zei Noël: 'Ge zoudt peinzen als ge in zo'n toestand verkeert zoals hij, dat ge niet onder de mensen moet komen, dat ge u beter opsluit in uw kot en rouwt voor de tijd die nodig is, maar aan de andere kant...'

Papa bleef met zijn rug naar de verzopen rouwende De Puydt staan.

'Ik krijg er geen woord uit,' zei Noël. 'De hele tijd moet ik aan de cliënten uitleggen dat hij niet onbeleefd wil zijn, maar dat hij niet wil antwoorden als men hem iets vraagt.'

'Zegt hij absoluut niks?'

'Nee, hij kijkt naar u, dwars door u.'

Peter Benoit: zie p. 121.

Van pijkenaas gebaren: doen alsof je van niets weet.

In de standaardtaal is er de uitdrukking *mijn naam is Haas* en *ik weet van niets*. Deze is uit het Duits vertaald: *Mein Name ist hase, ich weiss von nichts*. Het zijn onafhankelijke uitdrukkingen naast elkaar. *Van kromme haas gebaren* wordt echter in de streek waar het vaak voorkomt altijd uitgesproken als *krommenaas* en dus geherinterpreteerd als *krommen aas*. Het bestaan hiervan werkt dan de van *van pijkens gebaren* afgeleide uitdrukking *van pijkenaas* in de hand, en daarvan worden de andere, minder gebruikte, kaartbenamingen zoals *van pijkezeven, van klaverenaas* en *van koekenaas gebaren* afgeleid. (Vl. Pijken = schoppen).

Pale-ale: zie p. 408.

De **Zeekoe** is een plantenetende, in zee levend zoogdier.

Zeekoeien kunnen zowel overdag als 's nachts actief zijn.
Ze hebben geen geschikte ledematen om zich op het land voort te bewegen en in tegenstelling tot walvissen houden ze zich steeds in de buurt van de kust of zelfs in zoet water op.

Zeekoeien werden en worden regelmatig in verband gebracht met zeemeerminnen of met de sirenen uit de Griekse mythologie, maar aangezien er geen zeekoeien in de Middellandse Zee voorkomen, is een samenhang tussen sirenen en zeekoeien uitgesloten. Overigens zijn er ook bij de Grieken beschrijvingen van vismensen bekend, waaronder de Nereïden en Tritonen.

Zowel over de leefwijze als over het sociale gedrag van zeekoeien is weinig bekend. Ze leven normaliter alleen of in kleine familiegroepen; af en toe worden ook grotere groepen van honderden dieren gevormd. Er bestaan nauwelijks sociale relaties, op de moeder-kindrelatie na, die ongeveer twee jaar duurt. De communicatie verloopt via geluid en drukveranderingen. Tussen moeder en kind komt het tot zogenaamde moeder-kindduetten, die een frequentie van 600 tot 6000 Hz bereiken.

'Hoe bestelt hij dan zijn whisky?'
'Hij steekt zijn glas in de lucht.'
De Puydt was verschrompeld, zijn vroeger vrouwelijk wolkend haar plakte plat tegen zijn schedel. Hij roerde met een vinger in een asbak waarop Peter Benoit★ afgebeeld stond.
'Zolang ik hem in 't oog kan houden ben ik gerust,' zei Noël. 'Zolang dat hij onder mijn dak is, houd ik mijn hand boven zijn hoofd. Maar als hij buiten onder een tram wil springen...'
'Ja, dan...' zei Papa.
'En mijnheer Leevaert, zijn boezemvriend?'
'Die heeft het aan zijn darmen.'
'Wie betaalt er Marnix zijn rekening dan?' vroeg Papa.
'Ik ben er gerust in,' zei Noël.
'Ge verdient toch genoeg op onze rug,' zei een Waffen SS-man.
'Nee, ik stuur de rekening naar Groothuis.'
'De eerste avond van mijn verlof, de eerste dag,' zei de SS'er, 'ga ik naar hem toe daar in zijn hoekje, ik zeg: "Wel, Puydt, hoe is het ermee?" want ik deed alsof ik van niks wist, verstaat ge? want soms is het beter om te gebaren van pijkenaas★, en godverdomme, hij smijt een glas Spa in mijn aangezicht.'
'Als 't Pale-Ale★ geweest was, lag hij in het hospitaal. Want onze Scharführer moet maar een plekske zien of hij roept lijk een zeekoe★. En met dat mijn vrouw niet thuis is... ik zie me al mijn uniform uitwassen.'
'Soms valt hij in slaap,' zei Noël, 'ik laat hem maar liggen.'
'Zo'n schone Vlaamse mens ten onder zien gaan,' zei Papa. 'De Engelsman heeft al veel op zijn geweten, maar dat... En zegt hij nooit eens een woordje?' Noël dacht na. "t Laatste dat ik hoorde was tegen Leevaert die stond te melken over Stalingrad, ge kent hem, en ineens zegt De Puydt: "Woorden zijn de kleren van de gedachten." Dat heb ik onthouden.'

Weisgerber noemt dit tafereel van de kinderen een voorbeeld van een verzwegen calembour: de **kinderen die**, 'vastgehouden door een vriendelijke blozende non' **aan een touw lopen**, doen denken aan 'gekluisterde' kinderen en bijgevolg aan Kleist, de auteur van *Die Hermannschlacht* waarvan de hoofdpersoon, de Duitse held Arminius, een tweede mogelijk 'model' van Nonkel Armand is.

(Het eerste is de Hollandse theoloog. Beide Arminiussen staan in alfabetische volgorde in het woordenboek *Le petit Robert 2*, waaruit Claus ze volgens Weisgerber vermoedelijk heeft overgenomen.)

Aswoensdag is in de katholieke traditie het begin van de 40 dagen durende Vastentijd, die loopt tot en met Paaszaterdag, ook Stille Zaterdag genoemd. Van Aswoensdag tot Pasen zijn er veertig vastendagen, waarbij de zondagen niet worden meegerekend. Aswoensdag wordt voorafgegaan door Vastenavond en het carnaval.

Priester: "Memento pulverem esse et in pulverem reverteris."

PaK staat voor **Pantserafweerkanon** (oorspr. Duits: Panzerabwehrkanone). Hiermee worden wapens bedoeld die speciaal ontworpen zijn om tegen gepantserde doelen in te zetten. Een PaK is altijd een vlakbaanwapen, dat wil zeggen dat de granaat rechtstreeks op het doel geschoten wordt.

Om doorgebroken vijandelijke tanks te stoppen werden aanvankelijk gewone artilleriekanonnen ingezet (Eerste Wereldoorlog).

Een PaK 38 met een kaliber van 5,0 cm

'Dat zou dus betekenen dat hij geen gedachten meer heeft. Ik kan dat niet aannemen,' zei Papa.

'Geen woorden maar daden, er zit iets in,' zei de SS'er.

Er was een *Sondermeldung*, het zesde leger zat in moeilijkheden, het was geen nieuws.

'Dat ik hier mijn tijd sta te verdoen met een glas in mijn hand, terwijl dat mijn kameraden daar...' zei de SS-man.

'Wat houdt u tegen? Het station is op tien minuten te voet,' zei Noël, kribbig als nog nooit iemand hem gehoord had.

In Bastegem liep een rij kinderen in blauwe, meestal te korte, schorten aan een touw★, vastgehouden door een vriendelijke blozende non. De kinderen met grijze, gefronste gezichten waggelden, wiegden, duwden elkaar verder. Een van hen stak zijn tong uit naar Louis, een ander had een zwarte veeg op zijn voorhoofd, een Assewoensdagkruisje★ dat nooit was afgewassen.

Een reiger stapte vlak langs bruinrode koeien. Louis meende Boer Iwein Liekens te zien wegduiken achter een vaal gordijntje. Op zijn erf stond een onbewaakt pantserafweerkanon★. En toen was de villa 'Zonnewende' er weer, tussen de dahlia's.

Meerke zei dat Louis' haar, dat hij nu met een hoge golf, dik van de brillantine, voorop droeg, onnozel gekamd was. 'Hij ziet er precies uit als het vrouwvolk twintig jaar geleden, precies als ge weet wel, ik zal haar maar niet noemen...'

'Beter niet,' zei Tante Violet.

'Noem haar maar gerust. Haal maar weer oude koeien uit de gracht,' zei Nonkel Armand.

'Dat komt omdat ge met oude koeien omging,' zei Tante Violet.

'Omgaat,' zei Meerke.

'Angelique is drie jaar ouder dan ik,' zei Nonkel Armand in zijn grijs flanel pak, een hooghartige inspecteur waar alle

Toen de bepantsering en wendbaarheid van tanks steeds verder toenam werd het noodzakelijk om voor dit doel een speciaal wapen te ontwikkelen.

Hoogtepunt van de inzet van PaK's was het oostfront tijdens de Tweede Wereldoorlog. De ontwikkeling en het kaliber van de kanonnen nam evenredig toe met de ontwikkeling van bepantsering aan vijandelijke zijde. Gebruikte de Wehrmacht in Polen 1939 nog kanonnen met een kaliber van 3,7 cm (PaK 35), aan het einde van de oorlog waren er reeds kanonnen met een kaliber van 12,8 cm in gebruik (PaK 80).

O, je suis swing, zazou zazou

Les zazous waren een modeverschijnsel in het Frankrijk van de jaren 40. Het betrof jonge mensen die te herkennen waren aan hun Engelse of Amerikaanse kledij en hun opzichtige voorkeur voor jazz. Geruit jasje, slungelachtige houding, dichte Parapluies of het nu regende of woei.

De term ‘zazou’ klonk voor het eerst in Frankrijk in 1938 in het lied van Johnny Hess **Je suis swing** (refrain : « je suis swing, je suis swing, zazou, zazou, zazou zazou dé »), ontleend aan het jazz-fragment *Zah Zuh Zaz*, opgenomen in 1933 door Cab Calloway.

Tijdens de bezetting liepen de Zazous te koop met een houding van “kan mij wat schelen”, onbekommerd als zij stonden tegenover de rampen van de oorlog en wantrouwig tegenover de autoriteiten, Duitsers of Fransen.

Als liefhebbers van jazz waren zij ongebruikelijk Amerikano- en Anglofiel, ze volgden de Amerikaanse mode met de slechte smaak van de student. Ze imiteerden opzettelijk de truttige élégance, het accent, de maniertjes van de Engelse snobs. Ondanks de ingestelde avondklok organiseerden zij danswedstrijden in het Quartier Latin en in de kelders van Dupont-Latin en Capoulade.

Ze droegen hun haar **opbollend**, als het ware **poffend boven op hun hoofd**, in contrast met de militaire kapsels die bijna alle mannen droegen in de oorlog onder de Nazi’s.

boeren van de omtrek bang voor waren, want hij nam zeer zelden brood of boter of sluikslachtersvlees aan. Meerke had hem een weduwe aan de hand gedaan, Angelique, maar het speet haar nu de ogen uit de kop, want tijdens haar wikken en wegen en bekokstoven en gekoppel had niemand haar durven vertellen dat Angelique in het geheim een liter jenever per dag nodig had, anders kreeg ze hoofdpijn. Daarbij hadden Angelique en haar familie gelogen over haar leeftijd. Nu zat haar lievelingszoon met een oude taart van een dronkelap opgescheept, en bezocht hij nog meer dan tevoren de 'Picardy', terwijl zijn echtgenote in haar eentje 'O, je suis swing, zazou, zazou'★ wauwelde.

'Om de boeren te klissen moet ge nog een grotere smeerlap zijn dan zijzelf. Dan pas kan je ze te grazen nemen, met al hun vervalsingen, ontduikingen, sluikslachten. Om rechtvaardig te zijn moet ge een deugniet kunnen zijn. En als ik af en toe een keer een baancafé aandoe, is dat omdat ik alleen daar te weten kom wat de boeren allemaal uitspoken. Want met hun zat hoofd vertellen ze alles.'

'Zo kunt ge alles een draai geven,' zei Tante Violet.

'Gij zijt onrechtvaardig,' zei Nonkel Armand. 'En gij zijt de laatste die mag reclameren. Heb ik geen kopersulfaat★ meegebracht voor uw hof, geen sardienen, geen wit brood?'

'Omdat het uw wittebroodsweken zijn.' Zij lachte haar broer aanminnig toe.

Tante Violet was aanzienlijk opgewekter dan vroeger, zij zag er ook verzorgder uit, in een muisgrijze deux-pieces.

'Wit brood?' zei Louis en kreeg twee boterhammen met reuzel. Hij wou heel langzaam kauwen maar slikte, slokte.

'Ik ben weg.' Nonkel Armand stak zijn fietsspelden vast.

'Doe Angelique mijn complimenten.'

'Ik zal niet mankeren, moeder.'

'Of gaat ge niet naar huis?'

'Bemoei u daar niet mee, moeder.' Hij sloeg behoedzaam op haar breekbaar, kraakbaar ruggetje. Toen hij wegreed liep zij naar het raam, keek hem na en begon te hoesten, heel lang. 'Ik ben er nooit gerust in, in die jongen. Zij zijn in staat

Komend uit bemiddelde milieu's hielden ze van dure en elegante kleren, met ruime stoffen in een tijd dat die gerantsoeneerd waren.

Toen de rassenwetten van Philippe Pétain en de Nazi's de Joden verplichtten een gele ster te dragen, stikten sommige Zazous, in een geest van tegenspraak en om te provoceren gele sterren op hun revers gemerkt met Zazou, Swing of Goy. Ze werden gearresteerd en opgesloten in kamp Drancy, daarna weer vrijgelaten.

Die houding was een doorn in het oog van al diegenen die de jeugd in wilden zetten voor hulp aan de behoeftigen en het voorbereiden van wraak op de Duitsers.

De zazous vielen samen met de periode van het existentialisme. Boris Vian zag er ongeveer uit als een zazou, hij kwam graag bij hen, want ze waren 'swing' en hielden van 'jazz', maar hij was niet een van hen.

Albert Camus geeft in zijn roman L'Étranger uit 1942 een volgende beschrijving: « Iets later kwamen jonge mannen uit de voorstad voorbij, hun haren gelakt, een rode stropdas, getailleerd jasje, een geborduurde pochet en schoenen met vierkante neuzen. » (hst. II)

Evenals in 1870 reageerde Frankrijk op de ramp van 1940 met een hervorming van de bestaande instituties en het vormen van nieuwe. Zeer gefocust op het onderwijs, het morele gevoel en de productiviteit van de jeugd, zag de Vichy-regering, die in 1940 een Ministerie voor de Jeugd had opgericht, de zazous als een rivaliserende en gevaarlijke invloed op de jongeren, terwijl de zazous de jeugdwerkplaatsen van juli 1940 zagen als een poging tot indoctrinatie van de Franse jeugd.

In 1940 had de pers al 78 anti-zazous artikelen gepubliceerd.

In 1942 begreep de Vichy-regering dat de nationale wedergeboorte, die zij hoopte te realiseren onder leiding van de jongeren, ernstig zou worden gehinderd in haar vereiste arbeidsethiek, onbaatzuchtigheid, plichtsbesef en mannelijkheid.

De zazous werden vijand nº 1 van de fascistische Jeunesses Populaires Françaises. « Scalpez les zazous ! » werd hun slogan. Groepjes jonge fascisten vielen de zazous aan met tondeuses.
In dit stadium gingen de zazous ondergronds.

JE SUIS SWING
Tekst en muziek: Johnny Hess

La musique nègre et le jazz-hot
Sont déjà de vieilles machines
Maintenant pour être dans la note op de juiste toonhoogte
Il faut du swing

Le swing n'est pas une mélodie
Le swing n'est pas une maladie
Mais aussitôt qu'il vous a plu
Il vous prend et n'vous lâche plus

Ohohohoho
Je suis swing, je suis swing
Zazou zazou zazouzazoudé yeah !
Je suis swing, oh je suis swing
C'est fou c'est fou c'que ça peut m'griser naar het hoofd stijgen, bedwelmen

Quand je chante un chant d'amour
J'le pimente d'un tas d'petits trucs autour peperen, kruiden
Je suis swing je suis swing
Zazou, zazou, c'est gentil comme tout.

Afin d'chanter à l'opéra
J'allais voir le directeur
J'voulais chanter la Traviata
En ré majeur

Il m'a d'abord interrogé
Est-ce que vous êtes ténor léger
Bass'chantante ou baryton
J'ai répondu ah mais non
Refr.

Quand je chante un p'tit refrain
J'épouvante la concierge et les voisins ah
Whoua je suis swing je suis swing
Zazou zazou, je suis heureux comme tout

J'ai pour maîtresse Béatrice
Je suis le père de son enfant
Avec Simone j'ai eu deux fils
En un rien d'temps

Le mois dernier avec Zouzou
J'ai eu quatre enfants d'un seul coup
C'est pas que je le fasse exprès
Seulement, qu'est-c'e que vous voulez

Refr.

Un p'tit rythme l'a révélé
C'est le rythme qui m'fait ainsi m'emballer ah op hol doet slaan, opwindt
Je suis swing je suis swing
Zazou, zazou, zazou je m'amuse comme un fou.

Kopersulfaat is het koperzout van zwavelzuur. De zuivere watervrije stof komt voor als een wit kristallijn poeder.

Koper(II)sulfaat wordt gebruikt in de tuinbouw, het is een meststof die in zeer kleine hoeveelheden aanwezig moet zijn.

Charles **Gounod** (1818 - 1893): Franse componist. Zijn biografie wordt gekenmerkt door zijn gemoedstoestanden die wisselden tussen ambitie en moedeloosheid, rusteloze werkzaamheid en crisis, beminnelijkheid en twistziek gedrag, huwelijkstrouw en geneigdheid tot buitenechtelijke affaires. In zijn jeugd droomde hij ervan priester te worden en in kloosterlijke afzondering te leven. Hij noemde zichzelf een bepaalde tijd abbé en droeg een soutane.

De kerkmuziek van Gounod is vaak als imitatie van Palestrina's en Händel's werken gezien. Maar ook de latere wereldlijke werken werden door de muziekcritici als epigonistische bijdragen in de stijl van Christoph Willibald Gluck, Gaspare Spontini en Robert Schumann beschouwd. Maar de kracht van Gounod was de bevrijding van de Franse muziek van de Italiaanse en Duitse invloeden en dat herkenden en waardeerden vooral patriottische kunstenaars zoals Camille Saint-Saëns, Paul Dukas, Claude Debussy en Maurice Ravel. Belangrijk is Gounods talent voor het lyrisch-sentimentele stemmingsschilderij, gedragen door mooie, zingbare melodieën. Verbindend element is een elegante, meestal folklore-

om hem van zijn velo te slaan met hun dorsvlegels.'

'Hij gaat niet naar zijn huis,' zei Tante Violet.

'Nee. En ik die zo gerust was in hem, dat hij getrouwd geraakt was, en dat hij niet aan mijn rok zou blijven plakken. En ik die dacht: zij is van een goeie familie, zij heeft een goede educatie gehad! Want zij kan magnifiek zingen, de Ave Maria van Gounod★, een stem lijk een klok, en andere klassieke liederen. Maar als ze dronken is, is 't van swing alhier en *zazou* aldaar en van Charles Trenet★. Aan de andere kant kan ze d'r ook niets aan doen dat ze drinkt, ze heeft dat thuis geleerd, haar moeder komt van de kanten van Roubaix, dus rode wijn bij 't eten 's middags en 's avonds, en dan natuurlijk ook zonder het eten. - Zij heeft nogal rap kunnen ondervinden met wat voor een kerel zij getrouwd was, Angelique. Zij waren twee dagen in hun huis, als jonggetrouwen, en hij sleepte een kakstoel naar binnen, een grote leren zetel met een pot erin verwerkt, die hij in een veiling had gekocht voor zestig frank. "Maar Armand," zegt Angelique, "wij hebben toch afgesproken dat wij niet direct kinderen zouden maken, in zo'n slechte tijd!" - "Wie spreekt er over kinderen," zegt hij, "het is voor mij!" - "Hoe, voor u?" - "Wel, ja, voor als ik oud ben!"' Meerke hoestte van het lachen, schraapte haar keel, sloeg op haar dunne knieën in het zwart bombazijn★. Louis durfde niet op haar rug te kloppen. Hij ging naar de tuin en zag tot zijn verbazing, vlakbij, op het betegeld terrasje van de eerste verdieping een witblonde jongeman in een kaki zwembroek die zijn knokige witte schouders inwreef met een vette substantie. Louis dook meteen achter de schuur. De jongeman viel voorover, landde op zijn handen, en liet zich toen traag zakken. Louis sloop langs de achterkant van de schuur, langs het kolenhok, naar de keuken.

'Dat is Gerhardt,' zei Meerke. 'De braafste officier die ge u kunt indenken. Zijn ouders zijn alle twee schoolmeesters in Werdau in Saksen en hebben mij geschreven in het Frans om te bedanken dat hij hier zo goed verzorgd wordt. Natuurlijk zijn de pezewevers in het dorp jaloers omdat ze

achtige stijl.
De liturgische muziek is ingebed in een romantisch fluïdum. Daarvoor is de door vele critici als pseudokunst geziene Bach-meditatie over de prelude in C-groot uit het 1e deel van het Wohltemperiertes Klavier, het tot een "wereldhit" geworden **Ave Maria**, een overtuigend bewijs.

Charles Trenet: (1913 – 2001): Franse zanger, componist en acteur, actief vanaf de jaren 30 tot aan de jaren 90 van de 20e eeuw. Trenet, die vanwege zijn komische expressie en zijn vilten hoedje de bijnaam "Le Fou Chantant" kreeg, is vooral bekend vanwege zijn wereldhits *Douce France* en *La mer*. In Frankrijk wordt Trenet net zo geroemd als Édith Piaf en Charles Aznavour.

In de jaren 30 ontmoette hij in Parijs swing-pianist Johnny Hess en het duo Charles and Johnny werd succesvol met hits als *Quand les beaux jours seront là* en *Sur le Yang Tsé Kiang*.

In 1936 werd Trenet opgeroepen voor de dienstplicht en het duo viel uit elkaar. Tijdens zijn militaire dienst schreef hij zijn eerste succesnummers *Je chante* en *Y'a d'la joie*, een grote hit voor Maurice Chevalier. Tijdens de Duitse bezetting speelde Trenet in enkele films. Ook bleef hij optreden, voornamelijk voor Duitse soldaten en Franse krijgsgevangenen in Duitsland. Dat werd hem niet in dank afgenomen. Mogelijk is zijn opstelling ingegeven door het feit dat hij als homoseksueel gevaar liep te worden gedeporteerd en er geruchten over een Joodse afkomst de ronde deden.

Na de oorlog vertrok Trenet naar de Verenigde Staten, waar hij snel een succes werd in New York en toerde in de VS, Mexico en Peru. In september 1951 keerde hij terug naar Frankrijk. Daar trad hij onafgebroken op, maar in de jaren zestig ging het niet goed met zijn carrière. In 1975 nam hij voor het eerst afscheid van de muziek.

Gedragen als onderrok onder een trouwjapon in 1860

Bombazijn of bombasijde, in België noemt men het fustein, is een sterke geweven textielstof in kruiskeperbinding (twill).

Oorspronkelijk had de stof een schering (ketting) van zijde en een inslag van kamgaren, die gesponnen werd uit lange wol. De zijden ketting is vervangen door kunstzijde, rayon of viscose genoemd.

Daarnaast werd bombazijn vervaardigd met een linnen schering en een inslag van ongetwijnde katoen. Deze bombazijn werd voor werkkleding en voor onderkleding gebruikt.

Vileinig: gemeen, laag, venijnig.

denken dat wij van de toestand profiteren, dat wij er aan verdienen of extra eten krijgen. Achterklap. Zoals in het begin met onze arme Omer. Wat ze daar al niet over uitgekraamd hebben, maar nu is dat wat geluwd.'

'Hoe is het met Nonkel Omer?'

'Louis, ik heb maar één hart en 't is al aan veel stukjes gebroken.'

'Mag hij niet naar huis af en toe?'

'Omer zit goed waar hij zit,' zei zij kortaf.

Gerhardt had een grasgroene kamerjas omgeslagen, hij zei dat Louis een nette *Bursche* was. Van dichtbij had hij een dunne, wrede mond. Hij had ook geen oorlellen, het teken van de duivel volgens Zuster Sapristi.

Meerke zei dat juffrouw Violet om zeven uur terug zou zijn. Het kon Gerhardt niet schelen, hij hees zich op langs de keukenmuur, klauterde weer op het terras. 'Violet is zot van Gerhardt,' zei Meerke gretig, haar ogen glommen als koffieboontjes. 'En hij, hij is beleefd natuurlijk, op zijn Duits, maar hij ziet haar niet staan natuurlijk. Met dat postuur. Hoe zoudt ge zelf zijn, Louis, als man?'

Omdat Meerke zo'n vileinig★ wijf was zei Louis toen Tante Violet hijgend aan tafel neerplofte en naar Gerhardt vroeg, dat zij duidelijk slanker was geworden, dat hij het meteen gemerkt had.

'Ja, zij is gesmolten. Zij is vel over been,' zei Meerke schamper.

'Is het waar? Is het waar? Ik dacht het ook,' zei Tante Violet. 'Ik dacht nog: zou ik op de bascule in de gymnastiekzaal durven staan? Het is van de zenuwen. Met die pastoor Mertens die ons aan het kloten is.'

Dat uitdagende, roekeloze blije van Tante Violet had natuurlijk te maken met de aanwezigheid in huis van de blonde officier. Vroeger had zij nooit het woordje 'kloten' gebruikt.

'Pastoor Mertens heeft zich nu openlijk tegen ons gekeerd, Louis. Tegen Meerke, maar nog meer tegen mij.'

'Het is uw eigen schuld, Violet. Een Duitser embrasseren

Boy-scouts: padvinders. Zie p. 208.

Het **Dinaso** of Verdinaso staat voor Verbond van Dietsche Nationaal Solidaristen en was een autoritaire, met het fascisme verwante politieke beweging, vooral in België en minder in Nederland, opgericht op 6 oktober 1931 door de Vlaming Joris Van Severen. De antisemitische en antiparlementaire organisatie streefde een corporatistische staats- en maatschappijherordening na, volgens de organisch-solidaristische doctrine. Op staatkundig vlak was de oorspronkelijke doelstelling de eenmaking van Nederland, Vlaanderen en Frans-Vlaanderen, maar vanaf 1934 het samengaan van Nederland met geheel België en Luxemburg in een nieuw op te richten staat: de Dietsche Volksstaat.

Vlag van het Verdinaso in de kleuren van de Prinsenvlag

Na de executie van Van Severen in mei 1940 nam Emiel Thiers het leiderschap waar, maar Dinaso-Nederland fuseerde reeds op 9 november 1940 onder druk van de Duitse bezetter met de NSB. In Vlaanderen hield de beweging op te bestaan op 10 mei 1941 door een door de Duitse bezetter opgelegde gedwongen fusie met het Vlaams Nationaal Verbond tot de Eenheidsbeweging-VNV. De Waalse afdelingen werden verplicht zich aan te sluiten bij het Rexisme.

Voor Joris van Severen: zie p. 127 -128 en 129 - 130 context.

waar Madame Vervaeke van de Bond van Liberale Vrouwen bij staat!'

'Moeder, ik ben meerderjarig. En daarbij dat embrasseren is in alle eer en deugd. Lijk broer en zuster. Daarbij, als pastoor Mertens zijn parochianen tegen ons opstookt, is het om onze Vlaamse gezindheid. Ik heb het duidelijk aan de Eerwaarde Heer Vicaris uitgelegd, maar die houdt natuurlijk zijn paraplu boven het hoofd van zijn ondergeschikte. Als hij in mijn klas staat voor de godsdienstles, Louis, en ik moet hoesten zegt hij dat ik daarmee achter zijn rug mijn kinderen erop opmerkzaam wil maken dat hij een dwazigheid vertelt. Als hij preekt in de kerk, zegt hij dat ik een grijns op mijn aangezicht trek om hem uit zijn concentratie te halen. Als hij niet uitscheidt met mij te plagen, ga ik regelrecht met Gerhardt naar de Kommandantur van Gent.'

'Maar de Kommandantur trekt zich daar niets van aan, Tante!'

'Ah nee, zeker! Ook niet als ik vertel dat hij naar Radio Londen luistert? Dat hij van jonge gastjes boy-scouts★ wil maken? Hij is altijd tegen de Vlaamse gedachte geweest. Van ver voor de oorlog! Felix Baert, een boer met vijf kinderen, heeft hij in het jaar Zesendertig van zijn hoeve doen zetten, van een hoeve die eigendom van 't bisdom was, omdat Felix een Leeuwenvlag had uitgestoken. Mijnheer Godderis, de secretaris van de Vlaamse Oudstrijders, heeft hij getracht te broodroven door hem aan 't Ministerie aan te klagen als Dinaso★. Mijnheer Beulens, omdat hij de zang op de piano begeleid had op het Gulden Sporenfeest...'

'Gij moogt u niet opjagen, Tante.'

'Hij heeft mijn congregatiekaart afgepakt!' riep ze.

'Violet, ge ging toch niet meer naar de congregatie.'

Tante Violet at vier borden karnemelkpap met schijfjes appel.

'Hij heeft mij uitgesloten van het zangkoor, van de congregatie en van de Derde Orde★. En als hij het Heilig Sacrament heeft uitgestald, kijkt hij naar mij met ogen als karbonkels. En 't ergste, Louis, hij beschuldigt mij dat ik met

Derde Orde: zie p. 167.

Nonkel Firmin arm aan arm op de kermis heb gewandeld!'

'Bij wie beschuldigt hij u?'

'Hij laat dat zo langs zijn neus weg vallen in de vergadering van het Rood Kruis, waar er veel flaminganten zijn.'

'Maar ge moogt toch met de man van uw zuster gearmd lopen.'

'Niet met een jood! Maar het ergste is, verstaat ge dat of wilt ge dat niet verstaan, dat het niet wáár is! Integendeel, Meerke hier kan getuigen. Zij en ik hebben alles in 't werk gesteld om te beletten dat onze Berenice met een jood zou trouwen. Meerke heeft geweigerd haar handtekening te zetten als zij dan toch getrouwd zijn. Wij hebben allemaal, de hele familie, geprobeerd, met goedheid en kwaadheid, met bedreigingen en gezond verstand, om Berenice van die jood af te houden. Het ouderlijk huis is haar ontzegd, jaren lang.'

'Geen voet mocht ze hier binnen zetten,' zei Meerke.

'En waarom is zij hier weer binnengeraakt? Omdat mijnheer Alex Morrens, die onze arme Omer lastiggevallen had in de cabines van Bastegem Excelsior en een klets op zijn kaak gekregen had, overal ging rondvertellen...'

'Waarom viel mijnheer Morrens Nonkel Omer lastig?'

'Violet,' zei Meerke en hoestte heel kort.

'Omdat hij... eh... een kwestie van geld, geloof ik.' (Gelooft zij? Liegt zij!) 'In ieder geval strooide hij overal rond dat Berenice en Firmin wettelijk gescheiden waren, en dat hij persoonlijk Berenice om drie uur 's morgens met een andere vent uit de 'Cocorico' had zien komen, strontzat. En het is om die laster te logenstraffen...' Tante Violet hief haar mollige vinger, haar stem zwol als om de jongens op de laatste bank te bereiken, '...en om de schande van ons af te wentelen dat wij het raadzaam geacht hebben om haar weer in ons huis binnen te laten, en daarom en daarom alleen heb ik besloten om mij *en plein public* op de kermis te laten zien in het gezelschap van mijn zuster en haar wettelijke man. Maar gearmd? Alstublief! Met die Firmin die heel zijn leven een blok aan ons been is geweest.'

'Nog altijd,' zei Meerke. 'Soms slaat de daver mij op het lijf als ik er aan denk dat hij hier in een keer voor onze neus zal staan.'

'Of dat hij aangehouden wordt door de Duitsers en dat wij met zijn allen verhoord gaan worden op de Kommandantur voor zijn anti-Duitse propaganda.'

'Ge zoudt hem kunnen wegsteken. Op de zolder of in de kelder,' zei Louis.

'Lijk een hond!' riep Meerke.

'En Gerhardt dan?' overschreeuwde Tante Violet haar. 'Hij riekt een jood op een kilometer afstand. Hij zou hem naar de keel vliegen!'

Meerke breide. De avond, de avond met de dorpskinderen juichend ver weg, de stoomtrein die langs dendert waardoor de tuin begint te stomen en te dampen en de ontwortelde perenbomen en kerselaars vlotten, de flitsende kriekrode sprankels van de kolen van de trein, Meerke die hoest, Tante die knabbelt en slurpt aan een varkenspoot.

Omdat er geen gordijnen in het voutkamertje hingen werd Louis wakker door het eerste zonlicht. Op zijn blote voeten liep hij in het natte gras, zoals de antieke god die zijn kracht uit de aarde kreeg.

Maar na een tiental danspassen werd het te koud, trouwens minuscule beestjes konden tussen je tenen blijven zitten en daar woekeren en eitjes leggen die ontkiemden en hun weg zochten door je vlees en in je ruggenmerg bleven wonen. Dwars door een veld van miljoenen krioelende Miezers rende hij naar binnen, droogde koortsachtig zijn voeten met de keukenhanddoek.

Er was geen wit brood van Nonkel Armand's wittebroodsweken meer over, de gulzige vrouwen hadden geen kruimel overgelaten. Van het klef donker brood rolde hij een worst tussen zijn handpalmen, de worst vulde zijn mond helemaal, traag gleed de lauwe modder in zijn keel. Hij zag

Rigoletto: zie p. 82.

Jozef Crick (Aalst, 1890 - Sint-Amandsberg, 1965), Belgisch dichter, roman- en toneelschrijver, biograaf en essayist, kunstrecensent en journalist, ging als secretaris van de katholieke volksvertegenwoordiger Louis-Marie de Bethune in 1923 in Laarne wonen in een bijgebouw van het vervallen **kasteel van Laarne**.

In 1932 schreef hij *De ridder van het Slot van Laarne*.
Laarne is een Belgische gemeente. Het kasteel stamt uit de 11e of 12e eeuw. Het was van oorsprong een waterburcht. Van de originele burcht rest slechts de vierhoekige donjon-toren. (Een donjon is de belangrijkste, beste versterkte toren van middeleeuwse burchten).

Na WOI werd Jozef Crick, samen met Jan Boon en Filip De Pillecyn, een van de eerste redacteurs van de krant *De Standaard*.

in de scheerspiegel van de keuken een deegwit gezicht met rode oorlappen. De haan kraaide. Vandaag zou hij Raf opzoeken. Als zij groter waren en als het geen oorlog was zouden zij samen kunnen jagen. Zogezegd naar wild, maar eenmaal in de weiden, vlam, knal, in de bruinrode gezwollen buiken van koeien. Een boer komt vloekend aangelopen. De grofst mogelijke hagel patst in zijn zwartehandelboerengezicht, kop spat uiteen. Volgend jaar zie ik er uit als achttien en meld ik mij bij het Vlaams Legioen.

Uit de handtas van Tante Violet (haar *sacoche*) stal Louis zes stukjes van vijf frank, liep gebogen als Rigoletto★ naar het voutkamertje en sliep meteen weer in.

Een rekening van de Broeders van Sint-Vincent lag in Meerkes schoot. 'Omer kost stukken van mensen,' zei ze triest. 'Waar moet ik dat geld blijven halen? Vooral dat ik denk dat al dat schoon geld toch niet helpt. Niet dat ik het onze Omer niet gun, maar hij zal toch niet meer genezen. Hij is geslagen door Onze Lieve Heer. Hij krijgt daar alleen maar witte bonen en wij moeten ons daar blauw voor betalen. Zijn haar valt uit. Op zijn ouderdom. Hij zegt het ene schietgebedje na het andere. En hij zit de hele dag met zijn kop tussen zijn knieën. De broeder zegt dat hij uit zijn eigen voelt dat het goed is voor de doorstroming van zijn bloed. Ik had een prachtig boek meegebracht voor hem, De Ridder van het Slot van Laarne★, maar hij wil het niet lezen, want als er een jonge adellijke vrouw in komt die paard rijdt in de middeleeuwen, brengt hem dat op rare gedachten, zegt hij. Hij heeft gevraagd aan de broeders of zij zijn handen willen vastbinden als het avond wordt, maar daar beginnen zij niet aan, zeggen ze, want als de anderen het zouden zien, zouden ze allemaal willen vastgebonden worden.'

Tante Violet was te laat voor de mis, maar bakte toch eerst nog een eendenei terwijl ze de rekening nakeek.

'Armand moet meebetalen,' zei ze. 'Al was het maar de was.'

Het **Tantum ergo** is een loflied op de Drie-eenheid. Het wordt gezongen tijdens het Lof. De zang wordt toegeschreven aan de Thomas van Aquino. Het bestaat feitelijk uit het vijfde en zesde couplet (de laatste twee coupletten) van het *Pange lingua*.

Tantum ergo Sacramentum	Laten wij dan, diep gebogen,
Veneremur cernui,	Prijzen 't grote Sacrament:
Et antiquum documentum	Dat de oude wetten wijken
Novo cedat ritui:	Voor het nieuwe Testament.
Præstet fides supplementum	Geve het geloof inzicht,
Sensuum defectui.	Waar het zintuig niets herkent.
Genitori, Genitoque	Aan de Vader, aan de Zoon ook
Laus et jubilatio,	Weze lof en eer gebracht:
Salus, honor, virtus quoque	Steeds zal men Hun beiden brengen
Sit et benedictio:	Eer en roem en hulde en kracht.
Procedenti ab utroque	Hem die voortkomt uit Hen beiden,
Compar sit laudatio.	Zij gelijke dank gebracht.
Amen (Alleluia).	Amen (Alleluja).

'Hij wil niet.'

'Hij moet, moeder. Al was het maar uit christelijke wroeging om wat hij zijn broer heeft aangedaan.'

'Hij heeft hem niks aangedaan. Het is toeval. Het zat er al van jongsaf in, in Omer. Hij heeft dat van zijn grootvader, die had ze ook niet alle vijf.'

'Oeioeioei,' riep Tante Violet terwijl ze aan de bakpan schudde, 'de mis is al begonnen!'

Zij hoorden gezang, het leek op *Tantum ergo*★ gezongen door de koster Ceulemans bijgenaamd Geite vanwege zijn geluid van gekwelde, uitgehongerde ongemolken geit. Zij zagen hoe de koster op straat een losgebroken koe achternazat en psalmodiërend trachtte te bedaren. Het was een wit-zwarte, dus Hollandse, koe. De heilige koeien in Indië. Als je ze zou slachten zou niet een Indiër van honger omkomen. De nomaden in Afrika zijn slimmer, zij openen een ader bij de koe, tappen het bloed af, maken er bloedpannenkoeken van, plakken de ader weer dicht met modder. Om het herkauwsysteem en de spijsvertering van de koe te bestuderen knipt men een rechthoekig luikje in haar buik, men brengt een mica raampje aan als bij een vulhaard, en men ziet wetenschappelijk het gras veranderen.

Louis niesde, haalde zijn zakdoek te voorschijn, de gestolen zilverlingen rolden over de vloer, rinkelden. Schuld, als een van bloed kletsnatte handdoek, golfde over zijn gezicht. Een muntstuk bleef in een sierlijk boogje rollen.

'Het is mijn spaargeld,' zei Louis snel.

'Het is uit mijn sacoche,' zei Tante Violet ijzig. 'Ik heb het direct gezien vanmorgen. Peinst ge dat ik achterlijk ben? Op uw knieën!'

'Is dat onze stank voor dank?' riep Meerke.

'Op uw knieën in de hoek,' zei de vette onderwijzeres. Hij legde zijn voorhoofd tegen het behangpapier.

'Zo krijg ik het ene verdriet na het andere.' Meerke hoestte.

'Gij hebt geluk dat ge de mijne niet zijt!' Het idee dat Tante Violet ooit een kind zou hebben, laat staan dat hij het

In einem kühlen Grunde is een gedicht van Joseph von Eichendorff, dat ook onder de titel *Das zerbrochene Ringlein* te vinden is. In 1807/08 schreef Von Eichendorff in zijn dagboeken over zijn onvervulde liefde voor Käthchen Förster, de dochter van een keldermeester (wijnkelder) uit Rohrbach. Deze trouwbreuk inspireerde Eichendorff waarschijnlijk tot het gedicht.

Das zerbrochene Ringlein.

In einem kühlen Grunde
Da geht ein Mühlenrad
Mein' Liebste ist verschwunden,
Die dort gewohnet hat.

Sie hat mir Treu versprochen,
Gab mir ein'n Ring dabei,
Sie hat die Treu' gebrochen,
Mein Ringlein sprang entzwei.

Ich möcht' als Spielmann reisen
Weit in die Welt hinaus,
Und singen meine Weisen,
Und geh'n von Haus zu Haus.

Ich möcht' als Reiter fliegen
Wohl in die blut'ge Schlacht,
Um stille Feuer liegen
Im Feld bei dunkler Nacht.

Hör' ich das Mühlrad gehen:
Ich weiß nicht, was ich will —
Ich möcht' am liebsten sterben,
Da wär's auf einmal still!

zou zijn, deed Louis voor de zoveelste keer gillen, schateren van binnen. Haar geoefend pedagogisch oog merkte het, zij sloeg uit alle macht tegen zijn wang. 'Schweinhund!' riep zij en raapte de munten op, zocht ernaar onder de tafel, richtte zich steunend op.

'Het verdriet van België, dat zijt gij,' zei Meerke en hapte naar adem met een rauw snurkje. Toen hoorde hij met zijn eigen flaporen Tante Violet binnensmonds vloeken. 'Godverdegodver, rotte smeerlap, die in mijn sacoche zit, in mijn foto's en mijn brieven zit te snuffelen!'

(Haar sacoche! Weer moest hij grinniken en gieren van binnen, want Vlieghe zei het vlakbij in de verre monotone begraven mufstinkende tijd van dat ander Vrouwenhuis in Haarbeke, 'Gij hebt in haar sacoche gezeten' en bedoelde de handtas van vel en vlees en haar dat tussen vrouwenbenen zit.)

Zijn wang gloeide. Als Raf maar niet op het onverwachts binnenkwam.

Na een uur mocht hij uit zijn hoek en moest hij bier brengen naar vier mannen in zwembroek, onder wie Gerhardt, die in de tuin zaten te kaarten. '*Danke, Bursche. Herzlichen Dank.*'

Toen Tante Violet van haar school terugkwam vroeg zij aan de officieren of ze een Schnaps wilden. Alleen als zij dit in haar badpak wou serveren, zei een dikkerd die een vacht grauwe krullen op zijn rug droeg. 'Aber Ulrich doch,' zei zij blozend. Toen zij terugkwam met jenever had zij een bloesje met korte mouwen aangetrokken, haar papperige onderarmen schudden toen zij een aanzet van een Knix maakte. Gerhardt legde een achteloze hand op haar billen. Tante Violet bleef staan, ineens van beton, en bleef loeren naar de haag alsof de vervaarlijke pastoor Mertens achter het dicht gebladerte zat. Daarna zongen de vier zonaanbidders van '*Sie hat die Treu gebrochen, Mein Ringlein sprang entzwei*'★. De dikke Ulrich keek door zijn verrekijker in de richting van Engeland.

Arabesque is een lichaamshouding waarbij de danser op één been staat (het standbeen) terwijl het andere been (het werkende been) horizontaal is uitgestrekt achter het lichaam, beide benen gestrekt.
Verschillende balletstijlen hebben variaties in de arabesken.

Assemblé, ook Pas Assemblé genoemd in het klassieke ballet, is een beweging waarin de voeten of benen van de danser samenkomen in de lucht en de danser met beide voeten landt op de grond.

Pas de **bourrée** (opgevuld, volgestopt) is een klassieke balletterm, die betrekking heeft op meerdere vormen al naargelang de richting waarin de danser beweegt of de benen gebogen zijn of gestrekt. De pas wordt zo genoemd omdat de danser die hem uitvoert zijn of haar benen een moment sluit alvorens ze weer te openen.

Was er door de dampen van het kruit van de oorlog een of andere wolk vol Miezerachtige bacillen over het dorp Bastegem en zijn bewoners gedaald?

Zoals Tante Violet veranderd was in een onwaarschijnlijk vloekende, meppen uitdelende maagd, Nonkel Armand van flierefluiter was uitgegroeid tot een rechtvaardige beul van landbouwers, Nonkel Omer een haarloze debiel was geworden die een tijdje lang door de Bastegemse straten liep met een koeienbel en naar de dorpelingen balkte: 'Ga toch naar de mis, alstublief,' waarna het pastoor Mertens zelf was die de veldwachter had gewaarschuwd, zodat de van liefdesverdriet als een rotte tomaat gespleten sukkel nu bij de peperdure Broeders van Liefde van Sint-Vincent verbleef waar hij soms zijn medepatiënten besprong 'als een koe op een koe', zei Nonkel Armand, zo was ook Raf de Bock veranderd, in wat? in een *danser*. Hij volgde balletlessen in Gent.

Zij liepen samen in de dreef, Raf met een verende pas die Louis op zijn minst overdreven vond.

'Als ik aan de *barre* sta ben ik een ander mens, ik weeg geen twintig kilo meer.' Hij hield zijn armen halfgestrekt voor zich, de vingertoppen raakten elkaar, hij hief een been, schoof het naar achteren, spreidde zijn armen. 'Arabesque★!' riep hij, 'Assemblé★!' en plofte in het gras. Hij betaalde de lessen in Gent met wat hij van de boeren kreeg aan wie hij zijn danspassen liet zien. Twintig frank voor tien minuten. 'Bourrée★!' De boeren konden niet genoeg van hem krijgen, het gebeurde meestal in het volle veld, waar de boerin het niet kon zien. Ook koster Geite betaalde.

'Als het aan Geite lag, zou ik een hele middag moeten dansen. Zijn ogen puilen uit hun kassen.'

Jules Verdonck was aan zijn schaafbank bezig een ovaal raampje glad te schuren. Het leek alsof hij Louis niet herkende.

'Hebt ge niks anders te doen, gij twee, dan een mens die zijn boterham moet verdienen lastig te vallen?'

'O, Jules, gij zijt toch een geestigaard!' Raf gooide een

handvol houtkrullen in de lucht, hij deed alsof hij zijn vingernagels bijvijlde met een grote rasp, hij draaide aan het wiel van een machine die op een proefpers in Papa's atelier leek. Met inkt en lappen. Maar geen letters.

'Blijf daar af!' snauwde Jules.

'Zijt ge met het verkeerde been uit uw bed gekropen, Jules? Gij die anders de vriendelijkheid zelf zijt. Is 't omdat ik onze Louis meegebracht heb? Is dat het?'

Jules grijnsde scharlaken tandvlees bloot. 'Nu zien ze ons wel staan, de heertjes uit de stad! Omdat hun maagje roept van de wrede honger. Juist of niet juist? Nu lopen ze wel de boerderijen plat. En niet voor onze schone ogen. Juist of niet juist?'

'Is hij thuis?' vroeg Raf.

Jules staarde naar Louis met wilde, bleke ogen onder wenkbrauwen als twee vergeelde snorren. 'Gij... gij gaat nog afzien.'

'Waarom?'

'Weet ge 't zelf niet?'

'Nee.'

'Ge denkt toch niet dat er speciaal voor u, heertje, een uitzondering zal gemaakt worden. Ge gaat nog afzien, lijk al de ketters want zij dolen.'

Van tussen de bestofte werktuigen die op een hoopje lagen nam Raf een knijptang en kneep ermee in Louis' mouw.

'Is hij thuis?' vroeg hij weer.

'Kijk naar buiten!' riep Jules heftig. 'Is het donker?'

'Nee.'

'Wel dan is hij thuis!'

'Slaapt hij?'

'Die mens kan niet slapen door het verdriet dat hij heeft om de wereld.'

'Zoals Jezus van Nazareth.' Raf maakte plechtig een kruisteken met zijn tang.

'Hij studeert.' Jules schuurde verder het jonge, reine hout. 'Hij vraagt naar u, bijkans alle dagen.'

'Oei, oei.' Raf flutterde met zijn opkrullende, dikke wimpers.

Zorro (Spaans voor vos) is de naam van een gemaskerde held die onrecht en corruptie bestrijdt, en dat erg vaak in het door een Spaanse gouverneur bestuurde, tot Mexico behorende Californië van het Oude Westen voor 1848. Zijn ware identiteit is de rijke jonker Don Diego de la Vega.

Zorro gaat altijd geheel in het zwart gekleed. Zijn kostuum bevat onder andere een cape en hoed, en een masker dat de gehele bovenkant van zijn gezicht bedekt.

Zorro is zeer bedreven in schermen. Hij kan zich makkelijk staande houden tegen meerdere tegenstanders. Zijn primaire wapen is een degen, waarmee hij ook steevast zijn "handelsmerk" op de plaats van actie achterlaat, een "Z" gekrast met drie snelle degentrekken. Daarnaast gebruikt hij soms andere wapens zoals een kleine dolk in zijn schoen, een verzwaarde hoed, een zweep en zijn cape. In het originele verhaal gebruikte Zorro ook een pistool, maar dit komt in latere incarnaties vrijwel niet voor.

Zorro rijdt op een zwart paard, genaamd Tornado. Tornado is in staat elk ander paard eruit te lopen en razendsnel grote afstanden af te leggen. Dit maakt dat Zorro vrijwel ongrijpbaar is, en overal kan komen.

Zorro is naast dat hij goed kan vechten ook een uitstekende strateeg. Hij gebruikt vrijwel nooit brute kracht, maar vertrouwt meer op zijn slimheid en behendigheid om een vijand te verslaan – hij maakt hiermee zijn naam (Vos) waar. Zorro is tevens atletisch en acrobatisch. Zo kan hij over daken rennen en een sprong van grote hoogte overleven door goed neer te komen.

De ware identiteit van Zorro is bij niemand bekend behalve bij zijn stomme dienaar Bernardo (die zich als doofstomme voordoet en op die manier waardevolle informatie voor Zorro kan afluisteren); in sommige verhalen ook bij de geestelijke Fray Felipe die de kant van Zorro kiest.

Het personage werd gecreëerd door de Amerikaanse "pulp"-schrijver Johnston McCulley (1883–1958) in de roman *The Curse of Capistrano.*

'Maak het niet te lang,' zei Jules.

Zij gingen in de bijschuur langs een wankele trap naar een platform. Raf roffelde op de deur, drie korte, twee lange klopjes. Een geur van azijn waaide hun tegemoet vóór de deur openging en een man zijn armen spreidde. Louis wou vluchten, maar Raf had dit voorzien en kneep als met Jules' tang in zijn arm. De man had een zwarte wollen mantel om als Zorro★. Om zijn hoofd had hij een vage tulband van rood satijn gewikkeld, half tulband, half vrouwensjaal, zijn rechteroor piepte er uit, het was gekarteld en vol korsten. Zijn gezicht, een ivoorwit masker dat met een elastiekje vastgemaakt was, glom. Een volmaakt, in een etalageglimlach geboetseerd rozig mondje liet een donkere gleuf vrij waaruit gesis weerklonk. In het rimpelloos gaaf gewelfd voorhoofd vormden twee elegant geverfde streepjes de wenkbrauwen, in de oogspleten blonken zwarte ogen met felrode randen. De man hield zich kaarsrecht. Zijn naakte voeten waren lang en wit zoals de hand die op Raf's schouder rustte. 'Lief,' zei de verschroeide stem. 'Lief.'

'Hartendief,' zei Raf. En genoot van Louis' ontreddering. Hij zou Louis tegen de zwarte man aangeduwd hebben, Louis was al achteruit gestapt, maar de man zei Louis' naam en voornaam, het was een uitnodiging. (Ik ben in de repetitie van een historisch stuk, Lode Monsieur Chichi Lagasse★ zal zo meteen in een parelende aria losbarsten, deze vermomde Ridder van het Kasteel van Laarne zal zich in het laatste bedrijf ontpoppen als de prins van Raf's dromen. Lief. Lief.)

'Ik ben Konrad.'

In de kamer zat de man neer op een melkstoeltje, stond meteen op, bood Louis het stoeltje aan en leunde tegen de gekalkte muur naast een potkachel en een rek dat vol gesteenten lag, zandrozen★, bokalen met felkleurige poeders en wonder boven wonder, een rij houten afficheletters, het ouderwetse type Hidalgo★. De geur van azijn, medicijn en een vleugje stro.

'Hoe is het met uw tante?'

Lode Monsieur Chichi **Lagasse**: op p. 207 verscheen eerder de naam Alfred Lagasse, de tenor die prins Sou-Shong vertolkte in *Het Land van de Glimlach*. Zie ook p. 493, waar hij directeur van de stadsschouwburg blijkt te zijn.

Een **zandroos** of woestijnroos is een mengvorm van het mineraal gips en zandkorrels die zijn ingebed in het kristalrooster van dat mineraal. Woestijnrozen worden gevormd in woestijnen waar grondwater door capillaire werking aan het oppervlak komt en daar snel verdampt. Het grondwater moet bovendien de juiste mineralen (gips en/of bariet) bevatten die achterblijven waar het water verdampt.

Woestijnroos

Hidalgo (Hidalgo) is een oud lettertype met onregelmatige, kalme en natuurlijke vormen.

'Goed,' zei Louis.

'Maar ge hebt twee tantes. Hoe kondt ge weten welke ik bedoelde?'

'Ik dacht dat het om Tante Violet ging.'

'Violet interesseert mij niet, of liever, zij interesseert me wel, maar ik weet te veel van haar, zo niet alles. Nee, wat ik van u wilde horen, mijn liefste, was of er enig nieuws bekend is over Berenice.'

Hij houdt mij voor de gek. Mijn liefste. Komt hij uit een streek waar men dit te pas en te onpas zegt, ook aan onbekenden? Het onaards gezicht met de gladde wangen scherp afgesneden tegen het roodpuisterige van zijn keel en nek, bewoog, ging tot bij het betralied raam, keek even naar buiten en boog zich over Raf die trommelde op de tafel, bedekt met keien, gesteenten, boeken, papieren met tabellen en berekeningen, een kaart van de hemel en zijn sterrenbeelden, een paar gehaakte zwarte handschoenen, vier potloodjes met bleke en stuk gekauwde uiteinden.

'Wij denken dat Berenice in Frankrijk, in de vrije zone, verblijft. Wij hebben niets meer van haar gehoord.'

'Of van hem?'

'Of van hem.'

'Een merkwaardige vrouw, Berenice Bossuyt. Toen ik haar kende, ver voor uw tijd, had zij haar gelijke niet in godsvrucht en versterving.'

Raf nam een puntige, vormloze bruine steenbrok op en draaide hem tussen zijn vingers. 'Als ge kunt raden wat dit is, Louis mon ami, dan zijt ge een slimme bol. Dan zoudt ge in aanmerking kunnen komen voor de club van de uitverkorenen.'

'Een steen, een gesteente uit de woestijn.'

Raf riep dat het stront was. Konrad's geslachtloos onaangetast onaantastbaar masker knikte waardoor de hoofddoek achterover schoof en een roze schedel met roestvlekken zichtbaar werd. Konrad had ooit ernstige brandwonden opgelopen. Hij schikte het doek met een nuffig gebaartje.

'Maar Louis heeft ook gelijk. Het was excrement en nu is het steen.'

'Konrad is zot op stront. Hij smeert zijn eigen in met geitenstront.'

Louis kon zijn lach niet bedwingen. 'Met keutels?'

'Gemengd met haver, honingazijn, boter en nootolie.'

'Hij zou het ook durven drinken.'

'Met witte wijn. Zeer afdoende tegen geelzucht.'

Het kamertje zat vol met het donker gegons en gesuis van Miezers.

'Konrad heeft een echte diamant. Als hij doodgaat krijg ik hem, het staat geschreven in zijn testament en dat ligt bij notaris Baelens.'

'Wat onze lieve vriend beweegt...' (Al dat lief, lieve, liefste. Was Konrad een jood? Joden zijn ook altijd zo smerig innig met elkaar.) '...is hebzucht. Maar na mijn heengaan zal Rafael door de diamant veranderen. Want dan zal hij helemaal beveiligd zijn tegen de duivel.'

'En tegen giftige paddestoelen,' zei Raf. 'En tegen slechte mossels.'

'Zijn gebreken zullen zich omkeren in hun tegenovergestelden. Zijn ziekelijke wellust zal zichzelf opheffen.'

'*Gij* moet vooral spreken over ziekelijke wellust.'

'Die geldt jou alleen, amore.'

'Wij hebben een keer in het donker pastoor Mertens gezien die het Heilig Oliesel ging brengen naar de seinwachter. Konrad schrok zich dood, hij verslikte zich en koerste lijk een zotte koe door de velden en pakte gauw het ijzerdraad van een afsluiting vast.'

Door het raam was het dorp te zien, huisjes tegen elkaar als de dominosteentjes in de speelzaal van Haarbeke. Ik moet ook een testament maken, zo snel mogelijk. Zal men dertien grote kaarsen rond mijn kist zetten? Het is een ongeluksgetal.

'Wat is er, engel?'

'Niets,' zei Louis.

'Ge moet niet aan de dood denken. Niet bang zijn. Ik ben niet besmettelijk.'

'Uw lichaam niet in ieder geval,' zei Raf vrolijk.

'Hoe maken de Teutonen het in uw huis?'

'Goed, denk ik.'

'Zij vertonen zich aan de bevolking van op uw terras. Het is onverstandig van Violet en haar moeder.'

'Daar kunnen zij toch niks aan doen.'

'Zou Violet hen niet aangezet hebben om zich uit te kleden, de zon te aanbidden?'

'Helemaal niet. De vloer van het terras was kapot, het regende er door, het zijn de Duitsers zelf die voorgesteld hebben om het te repareren. Zij hebben het lek met hun branders dichtgekregen, en omdat het die dag snikheet was hebben zij hun kleren uitgedaan om beter te kunnen werken. En de volgende dagen ook.'

'Omdat het zonaanbidders zijn,' zei Konrad scherp door de horizontale spleet. 'Daarom zullen zij door een zwarte zon uitgeroeid worden.'

De Miezers suisden, naderden. 'Waarom?'

'Zij dragen de zon in hun teken, en zondigen als de Azteken.' Het rijmde.

Raf en Louis liepen langs het sashuis waar op de gevel een affiche geplakt was met zigeunergezichten die gezocht werden. Bekka's vader was er niet bij. Gerard, de sasmeester zei: 'Aha, de jongens van het goed leven!'

(Een week geleden had Louis rapen getrokken uit het veldje achter het sashuis. Er was overeengekomen dat hij er twintig mocht trekken, hij trok er vijf extra. Toen hij het sashuis binnen ging om de rapen te wassen in de achterkeuken vond hij er niemand. Vanuit de voorkamer, waar niemand ooit kwam, hoorde hij een rasperige mannenstem zeggen: 'Heel Europa is een slachthuis geworden, Gerard, volksverhuizingen regelrecht naar het slachthuis, er kan geen God bestaan, we houden onze ogen op de stroom van het water anders zouden wij heel de voyage bleiren, Gerard.'

De deur kwakte open en Gerard schrok zichtbaar toen hij Louis zag.

'Ha,' deed hij. 'Ha.' Achter hem zat een hologige schipper. 'Ha,' zei Gerard, 'ga maar gauw naar huis. Ik heb bezoek van mijn kozijn.' Kozijn, jaja.)

Raf liep vlak langs het water, langs het turkooizen kroos waaruit gasbelletjes ontsnapten, waaronder de lijken lagen van Mei Veertig, van Veertien-Achttien, van de Spaanse Furie, van de lijfeigenen en laten. Raf molenwiekte, op één been, aapachtig gracieus. Bourrée! Als hij in de Leie valt moet ik er dan achteraan? In die groene smurrie duiken?

Zij liepen naast elkaar boven op de berm. In de verte een aak die nieuws bracht uit Europa.

'Uw vriend met zijn masker en Jules drukken dingen die het daglicht niet mogen zien.'

'Het zou kunnen.'

'Waar halen ze het papier?' (Papa die dagelijks lamenteert over de papierschaarste.)

'Weet ik niet.'

Maar Raf kon het niet laten gewichtig te doen, de kern van hoogstgevaarlijke samenzweringen te zijn. 'Zij krijgen het papier van Geite de koster.'

'En waar haalt Geite papier?'

'Van pastoor Mertens.'

'En hij? Van het bisdom?'

Raf haalde zijn schouders op.

'Waarom vertelt gij mij dat? En uw vriend.' (Ik val liever dood dan dat ik zijn naam uitspreek.) 'Waarom zegt hij aan mij, een onbekende die misschien naar de Gestapo gaat straks, dat de Duitsers uitgeroeid zullen worden?'

Raf trok met duim en middelvinger zijn onderste oogleden ver naar beneden en duwde met de wijsvinger van zijn andere hand de top van zijn neus naar omhoog. Zo zag zijn vriend eruit onder de gladgelakte kunststofhuid.

'Gij zijt geen onbekende, liefste.'

Holst stond wijdbeens bij het hek, achter hem de coniferen, de eeuwenoude eiken, het plat, grijs grasveld door-

schoten met onkruid. Hij had een bruin ribfluwelen pak aan en klompen.

'Gij zijt niet in uniform,' zei Raf.

'Ik ben in verlof,' zei Holst.

'Gij moogt uw grasveld wel eens verzorgen.'

'Ik ben er mee bezig,' zei Holst verontschuldigend als tot een officier.

'Ge zoudt een bende konijnen moeten opzetten.'

'Dan kan ik dag en nacht op mijn pelouse★ blijven zitten. Met dat crapuul in het dorp tegenwoordig. Zij roven de broek van uw gat.'

'Hoe lang hebt ge verlof?'

'Dat gaat u niet aan.'

'Gij krijgt zoveel verlof de laatste tijd.'

'Gaat niemand wat aan. Waarom vraagt ge dat?'

'Het valt op, dat is alles.'

Holst deed het hek achter hen dicht, loerde naar de weiden, de velden waar achter hooioppers Witte Brigademannen en hun communistische volkscommissarissen spiedden, machinegeweren in de aanslag.

Toen ik een Apostel was, leek Holst een reus; hij is hooguit een meter tachtig, ruim tien centimeter boven de vereiste lengte voor de SS, maar voor de muur van het Gesticht leek hij, pakweg, twee meter; deze Holst heeft niets meer te maken met de engel die ik in mijn smal kwalijk riekende bedje in het Gesticht opriep, aanbad, naar wie ik mijn geluidloos gebabbel richtte: Kom mij halen, engel, die de opdracht vervult knecht van mijn tirannieke Peter te zijn, kom mij halen, ik zal op mijn beurt jouw paladijn zijn, verlos me, ik zal je koffer dragen door de *taïga*★, de *erg*★, de *llano*★, alle woestijnen en vlaktes van de kruiswoordraadsels.

In de keuken - wanden met vierkante, witte tegels, donkergroene kasten, koperen kranen, aanrecht vol vaatwerk - hingen twee hammen.

Raf kon er zijn ogen niet van afhouden. Vannacht zou hij hier binnenbreken. Zij dronken bitter cichoreisap. Holst zei onwennig: 'Louis, luister. Luister goed. Ge moet aan uw

Pelouse: grasveld, gazon, weide.

Taïga: naaldwoud in Siberië, Canada.

Erg: zandwoestijn in Marokko.

Llano: grasland in Mexico, Noord-Amerika, Canada.

Coucke en Goethals

Jean Coucke (1810 - Charleroi, 16 november, 1860) en Pieter Goethals (1825 - Charleroi, 16 november, 1860) waren twee Vlaamse ter dood veroordeelden. Coucke was een aardappelverkoper en Goethals was actief als ploegbaas bij de spoorwegen nabij de steenkoolmijnen van Marcinelle-Couillet. Beide mannen werden in 1860 ter dood veroordeeld op verdenking van roofmoord. Het proces verliep volledig in het Frans terwijl geen van hen beiden deze taal machtig was. Ze werden via onthoofding geëxecuteerd.

De zaak vormde in 1873 de aanleiding voor een parlementair debat over een aanpassing van de Belgische justitiewetten. De wet-Coremans, één van de eerste wetten waarin het Nederlands als officiële taal in België werd erkend, was het eindresultaat. Coucke en Goethals groeiden later ook uit tot een symbool van de Vlaamse Beweging en worden ook nu nog in veel Vlaams-nationalistische kringen als martelaars gezien in de Belgische taalstrijd.

Op 23 maart 1860 werd de weduwe Dubois te Couillet bij Charleroi het slachtoffer van een moordoverval bij nacht. Zij werd de volgende ochtend in stervensnood aangetroffen en door de veldwachter ondervraagd. Zij kon enkel nog uitbrengen dat haar aanvallers "Vlaams" spraken. Bijgevolg werd de aandacht van het gerecht gevestigd op twee Vlamingen die in de streek werkten, Jan Coucke en Pieter Goethals.

Op 23 december 1861, een jaar na de terechtstelling, verschenen veertien leden van de beruchte Zwarte Bende voor hetzelfde assisenhof. De Zwarte Bende was een roversbende die tussen 1855 en 1861 de provincies Henegouwen, Brabant en Namen onveilig maakten. Eén van de bendeleden, Leopold Rabet, bekende dat zij de weduwe Dubois hadden vermoord. Om het gerecht op een dwaalspoor te brengen hadden de daders tijdens de overval enkele woorden Nederlands gesproken. Jean-Baptiste Boucher en Auguste Leclercq bekenden deze beschuldigingen en werden op 9 januari 1862 ter dood veroordeeld. Op 29 maart 1862 werden zij onthoofd.

Peter zeggen dat ik hem al twee keer geschreven heb, maar dat de brieven misschien niet aangekomen zijn. Zeg hem dat ik weet dat hij het niet gaarne heeft maar dat ik toch bij de Vlaamse Wacht ben gegaan om de redenen die in de brief, de brieven, staan. Maar dat ik ook zeer goed besef dat het niet verstandig is.'

'Ja, want ze beginnen op u te schieten de laatste tijd.'

'Wie zegt dat?'

'Ik heb dat gehoord.'

'Van wie?'

'Van een Vlaamse Wachter op de trein.'

'Zijn naam? Welke eenheid?'

'Oskar noemden ze hem.'

'En hij zegt dat zo maar in het openbaar? D'r zijn daar orders over.'

Naast de grootste keukenkast vol porselein stonden op een dweil twee ineengezakte, zwarte, bestofte laarzen. Iemand had ze daar een lange tijd geleden neergezet en toen vergeten. Troosteloze relieken.

'Zijt ge nog altijd in de kazerne Coucke en Goethals★?' vroeg Raf.

'Dat gaat u niet aan,' zei Holst mechanisch, en haalde een woudgroene fles uit de kast, schudde er aan zodat zwarte takjes en sprietjes en vlokjes begonnen te tollen. Toen ze weer tegen de bodem lagen schonk hij in. Het was bitter en zoet tegelijk en heel sterk.

'Zeg aan uw Peter...'

'Zeg hem dat Holst gewoon een landverrader is, punt uit,' zei Raf.

'...dat ik niet anders kon.'

'Een mens is verantwoordelijk voor wat hij is, Holst, punt uit.'

'Gij hebt geen recht van spreken, gij!' zei Holst.

'Allee, allee, Holst, ge hebt u laten inlijven omdat Madame Laura het u gevraagd heeft, amen en uit.'

'Nooit van zijn leven!'

'Als zij het u niet gevraagd heeft, hebt gij uw eigen wijs-

Millimeter: moet zijn: centimeter.

De Coloradokever wordt ongeveer een centimeter lang en lijkt door zijn bolle en ronde lichaam wat op een lieveheersbeestje. Het onderscheid is dat de coloradokever vijf zwarte strepen heeft op elk van de dekschilden, die verder een geel tot geeloranje kleur hebben. De coloradokever voedt zich uitsluitend met bladeren en bloemen van planten uit de nachtschadefamilie. De kever overwintert onder de grond en in de lente leggen de vrouwtjes honderden eitjes. Hoewel de kevers en hun larven giftig zijn, hebben ze in hun oorspronkelijke verspreidingsgebied verscheidene natuurlijke vijanden.

Uit documenten, die de Duitse bezetters in Frankrijk in handen kregen, trok een onderzoeksteam de conclusie dat de geallieerden zich voorbereidden op biologische oorlogsvoering. De legerleiding zette een organisatie op die Duitsland weerbaar moest maken tegen die dreiging. Een spion meldde in april 1942 dat in Engeland een Amerikaanse B-24 Liberator was geland met een lading van onder meer 15.000 coloradokevers. Dit was aanleiding om de kever te betrekken in de weerbaarheidsstudies. Al snel verschoof de focus daarbij van verdediging naar aanval.

Doelwit was de oostkust van Engeland, waarvan werd aangenomen dat daar ongeveer 400.000 hectare aan aardappelvelden lag. De schatting was dat 20 tot 40 miljoen kevers nodig zouden zijn, en deze hoeveelheden konden naar verwachting medio 1944 ter beschikking staan van het leger. In oktober 1943 werden proeven gedaan met ongeveer 40.000 coloradokevers, die gedropt werden boven velden bij Speyer. Hoewel de resultaten dubieus waren, werden de voorbereidingen doorgezet en in juni 1944 ging de melding naar de hoogste legerleiding dat "de inzet (van de coloradokever) op elk gewenst moment mogelijk is". Eind 1944 werd het laboratorium in Kruft waar de kevers werden gekweekt, door de geallieerden gebombardeerd. Wat er met de kevers is gebeurd is onbekend. Ondanks geruchten van het tegendeel lijkt de coloradokever in de Tweede Wereldoorlog niet te zijn ingezet als wapen.

gemaakt dat zij het zou willen vragen. Of alleen maar zou willen. Gij hebt het in uw kop gestoken dat zij u liever zou zien in een blauw uniform, met een bajonet van vijfendertig millimeter★, en die stomme Hollandse helm op, dan als een plompe lompe boer die voor boswachter speelt.'
Holst staarde naar de blauwe vloertegels. 'Gij hebt geen recht van spreken, gij.' Hij schoof de fles naar Raf die dronk.

'Hebt ge uw grasveld besproeid?' vroeg Raf. 'Nee? Het ziet er nochtans zo uit. Nee, echt niet? Niet met dat goedje tegen de coloradokevers★?'

'Er is een Engelse vlieger overgekomen een week of vier geleden,' zei Holst. 'Het zou kunnen dat hij iets gesproeid heeft. 't Schijnt dat ze al de oogsten kapot gaan schroeien met hun vuiligheid.'

In het labyrint van de belle dame sans merci.★ Achter Holst's massieve rug aan over de niet goed aaneengesloten, brede, gebeitste planken van de gang op de eerste verdieping. Raf fladderde met zijn handen, deed een vleermuis na. De pasgeverfde duiveneiwitte deur. Uit de afgesloten zolder daalde een lucht alsof daar een wintertuin groeide, een jungle tot tegen de pannen.

Haar kamer? De ruimte deed Louis aan de turnzaal van het Atheneum denken waar ooit een demonstratie van vendelzwaaien was gegeven, dezelfde honinggele plankenvloer, de hoge stolpvensters★ met spanjolet★, de beige, vrouwelijke kleur van kale muren en gelakte deuren.

Zonderling verloren stond tegen de schoorsteen een ijzeren veldbedje met een grauw hoofdkussen waarop een satijnen damesschoen lag. Ja, zij sliep gewoonlijk hier, zei Holst. Naast de poten van het bed lagen ineengepropt, door een woedende gigant weggekeild, een blauw uniform, een broodzak, beenlappen, twee verfrommelde zakdoeken. Ook een kleurenfoto in een aluminium lijstje van twee gearmde jongedames met grote, witte hoeden op.

'Is dat haar zuster?' vroeg Raf. 'Beatrix?'

'Blijf daar af.'

La Belle Dame sans Merci is een gedicht in twaalf stanzas uit 1819 van de Engelse dichter John Keats. Deze ballade in ABCB rijmschema geldt als een klassiek gedicht uit de Engelse romantiek. In een loom maar krachtig ritme, met veel herhalingen, verhaalt het over een beeldschone toverfee die het van nature in zich heeft haar geliefden te vernietigen door hen te verdoemen tot eenzaamheid. De kracht van het gedicht zit echter niet zozeer in het thema, als wel in de ritmische eenvoud waarmee het verteld wordt. Het laat overal ruimte aan de lezer om de verbeelding te laten spreken en er zelf een eigen invulling aan te geven.

Keats verhaalt van de ontmoeting tussen de ridder en de toverfee:

I met a lady in the meads,	Ik ontmoette een vrouw in het grasland,
Full beautiful—a faery's child,	Zo prachtig mooi, een feeënkind,
Her hair was long, her foot was light,	Haar haar was lang, haar tred was licht,
And her eyes were wild.	En haar ogen stonden wild.

Op slinkse wijze verleidt de toverfee de ridder om haar te kussen:

She took me to her elfin grot,	Zij bracht mij naar haar elfengrot,
And there she wept, and sigh'd fill sore,	Daar huilde zij, en zuchtte zwaar;
And there I shut her wild wild eyes	Haar wilde, wilde ogen sloot ik daar
With kisses four.	Met vier kussen.

Vervolgens valt de ridder in slaap. In zijn droom wordt hij nog gewaarschuwd:

I saw pale kings and princes too,	'k Zag bleke vorsten en ook prinsen,
Pale warriors, death-pale were they all;	Bleke strijders, allemaal waren zij doodsbleek,
They cried—"La Belle Dame sans Merci	Ze riepen: 'La Belle Dame sans Merci
Hath thee in thrall!"	Heeft jou in haar greep!'.

Maar het leed is al geschied. Als de ridder uit zijn droom ontwaakt, is hij alleen. Met een gebroken hart slaat hij aan het zwerven, voor eeuwig, wanhopig op zoek naar zijn geliefde.

Een **stolpraam** is te vergelijken met openslaande deuren maar dan in raamuitvoering: er is geen middenstijl en het ene raam sluit in het andere raam, bijvoorbeeld door toepassen van een stolpnaald. Voordeel van het stolpraam is dat bij het openen van beide ramen één grote opening ontstaat die handig kan zijn bij verhuizingen.

Een **spanjolet** is een draairoede. De spanjolet is het sluitwerk dat vooral bij tuindeuren of openslaande ramen toegepast wordt en die bestaat uit stangen en een

grendel om de stangen in de boven- en onderzijde van de deur te duwen.

Klikken en klakken: hele hebben en houden. (< Fr. prendre ses cliques (rommel, troep) et ses claques (klakhoed, opvouwbare hoge hoed)).

Belgorod is een stad in het zuiden van Europees Rusland. Het grootste deel ligt op de rechteroever van de Severski Donets (zijrivier van de Don), op 695 kilometer ten zuiden van Moskou.
Belgorod betekent net als de Servische hoofdstad Belgrado "witte stad".

'Zo. Dat is dus Beatrix,' zei Raf en legde het lijstje precies weer op dezelfde plek. 'Beatrix, moet ge weten, Louis, is de maîtresse van Standartenführer Hebbel en verblijft op dit ogenblik in haar appartement te Parijs, vingt-quatre, rue Saint André des Arts, juist, Holst? En zonder haar lieve zuster Beatrix zou Madame Laura, niettegenstaande al haar connecties, allang met haar klikken en klakken★ uit haar huis in de Avenue Louise buitengewipt zijn. Omdat ze het soms te bont maakt, juist, Holst?'

'De tijd zal komen,' zei Holst log, 'dat gij een beetje te veel op de hoogte zijt geweest.'

'Maar ik ben op de hoogte, juist, Holst?' Raf stootte een kinderachtig trots lachje uit. Hij zat op het piepend veldbed, stak zijn hand in het groen satijnen damesschoentje, bewoog de door een hond kapotgekauwde punt.

'Zij maakt het niet te bont. Het is alleen maar dat ze ongelukkig is. Dan doet een mens rare dingen.'

'Daar zegt ge een waar woord, Holst.'

'Zij is te goedgelovig.'

'Zoals wij allemaal, Holst, wij allemaal.'

'Zij was gelukkig, de zaken gingen goed, haar meisjes werkten vlijtig, geen miserie, de cliënten betaalden op tijd en stond, de champagne stroomde, Moritz kwam elke dag in zijn Mercedes, en dan in één keer... ach jongens, de oorlog, de oorlog.'

'Waar zit hij nu, Moritz?'

'In de soldatenhemel.'

'Ik heb daar niks van gehoord.'

'Hij ligt begraven in zijn eigen tuin. In een stadje van 't Zwarte Woud. Speciale toestemming van de Führer. Hij is tot Hauptsturmführer benoemd na zijn dood. Want ook een tram in Luik wordt beschouwd als slagveld. Zijn ordonnans is bevorderd na zijn dood. Zij heeft het voelen aankomen, de laatste week dat wij in Luik waren wilde zij niet dat Moritz het huis uitging 's avonds. Ik zie haar nog staan, zij hield hem vast aan zijn knoop, maar hij luisterde niet, natuurlijk niet, hij was nog maar pas terug uit Bjelgorod met

Ministerialrat is vergelijkbaar met een referendaris (ambtenaar die verslag doet van ingekomen of behandelde stukken) aan een Ministerie.

Droogkuis = stomerij.

Molières: zie ook p. 365.

twee gaten in zijn kuit. En die dag liep ze over en weer, zij dronk het ene glas champagne na het andere. "Ik weet niet wat ik heb, het jeukt en tintelt. Zou het van de zenuwen zijn? Ik heb niet de minste reden. Zou Moritz een ander lief hebben? Hoe ver is het van Luik naar Brussel, met dit weer?" De bel ging en ze wordt wit als de dood. "Doe niet open," zegt zij, "alstublieft. Nee, zeg dat ik niet thuis ben. Nee, ik ga toch," en de Standortarzt stond daar en vertelde het, van Moritz en zijn ordonnans, dat zij naar een Obstfest gingen en dat de Witte Brigade moet geweten hebben dat de Mercedes in de garage was blijven staan en dat hij van de Ministerialrat★ de tram zou nemen. "Dat weet ik," zei zij, wit als de dood, "hij neemt dikwijls de tram, want hij staat gaarne tussen Belgische mensen, hij vindt Belgische mensen pittoresk, en waar is hij nu, waarom is hij niet meegekomen?" "Ge hebt mij niet verstaan, Frau Laura, de tram is ontploft, vier Luikenaars en de tramconducteur zijn ook dood, samen met Moritz en Ruwein, zijn ordonnans." Dan is zij beginnen roepen, haar gebit viel uit haar mond en zij kreeg haar mond niet meer toe, zij kon niet anders dan roepen, tot de Standortarzt haar een spuitje heeft gegeven. Twee dagen later stond het meisje van de droogkuis★ met Moritz's uitgaansuniform aan de deur. Gelukkig heb ik het kunnen wegsteken zonder dat ze het zag. En omdat zijn vrouw in het Zwarte Woud de opdracht gegeven had, zijn zij alles komen opeisen wat hij bij Madame Laura had laten liggen, zijn juwelen, kleren, koffers, sigarenkistjes, boeken, en in haar verdwazing heeft ze alles laten wegslepen tot zijn ondergoed en sokken toe en het enigste wat zij nog van hem heeft is dat daar.'

'Waar?'

Raf trok de buikige kleerkast open. Een feldgrau-uniform hing, smetteloos en strak gestreken als een voorname elegante vogelverschrikker in de kast. Omdat de kepie met de drie tressen onder de blaadjes zilveren eikenloof er bovenop hing en tegen de randen van de broek twee volmaakt gepoetste zwarte molières★ stonden, leek het alsof de man in

het pak door een alles verpoederende, door de Engelsen binnenskamers verspreide geheime straal die textiel heel liet, was verzengd, opgelost. Een wit hemd met lange boordpunten, een zwarte das strak geknoopt, het eikenloof met de drie strepen op de jaskraag, het ridderkruis, de sportmedaille, een hakenkruis in een porseleinen knopje, alles bevestigde de man Moritz terwijl hij afwezig was. Raf gaf een kwiek duwtje tegen de kleren, die wiebelden, de koppelriem met de adelaar viel op de holle houten kastbodem.

Holst greep Raf bij de keel. 'Gij hebt geen respect, gij!' Raf maakte zich met een dansende beweging los.

'Kalmeer u, Holst.'

Holst kreeg vochtige ogen, zijn ogen zweetten. 'Ja. Ge hebt gelijk. En toch... Ik kan nooit goed doen bij u, of bij Konrad. Altijd houdt ge mij voor de zot, gij tweeën.'

'Omdat ge zot zijt,' riep Raf. 'Zot van die teef van een Madame Laura!' en ging de kamer uit. Louis volgde, toen Holst ook.

In de keuken zei Raf na een slok van de woudgroene fles dat Holst meer onder de mensen moest komen, dat hier in zijn eentje kniezen om Madame Laura onwaardig was voor een man.

'Ik ga af en toe naar de 'Picardy'.'

'Dat zijn geen mensen,' zei Raf. 'En daarbij, vogelen, wat hebt ge daar nu aan?' Louis keek op. Was vogelen niet waar de meeste mensen mee bezig waren, geacht werden dag en nacht in hun gedachten mee bezig te zijn, kwam daar het grote verdriet niet van, en af en toe wat contentement?

'Gij misschien niet,' zei Holst.

'Nee, ik niet,' zei Raf.

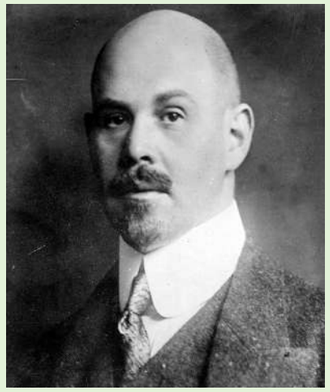
'Alleman kan niet zijn plezier vinden in dansen,' zei Holst.

Raf was stil toen ze terugliepen. Toen zij in zicht van Meerke's huis kwamen zei hij: 'Gij hebt nu zelf gezien wat vrouwen u kunnen aandoen. Hij zei nu wel dat Madame Laura stond te schreeuwen, ik geloof daar niks van. Madame Laura huilt niet. Nooit. Al slaat ge haar met een paardenzweep.'

Lion Feuchtwanger (München, 1884 – Los Angeles, 1958): Duits-joodse schrijver en theatercriticus. Hij groeide op in een gegoed burgerlijk milieu. Zijn vader Sigmund was fabrikant. Hij begon na zijn studie germanistiek en geschiedenis in München en Berlijn als theatercriticus bij *Die Weltbühne*.

In 1925 verscheen zijn roman *Jud Süß*, dat al in 1918 als theaterstuk geschreven was. In dit werk thematiseert Feuchtwanger de assimilatiemogelijkheden voor Joden in Duitsland en refereert er tamelijk eenduidig aan de Duits-Joodse politicus Walther Rathenau (1867 – 1922), een Duits industrieel, politicus, publicist en schrijver. In 1922 was hij korte tijd minister van Buitenlandse Zaken, voordat hij vermoord werd door aanhangers van extreemrechts.

Walther Rathenau

De machtsovername van 1933 door de nazi's verraste Feuchtwanger, die op dat moment op rondreis was door de VS. De nazipropaganda-minister Joseph Goebbels gunde hem de twijfelachtige eer van de verfilming van zijn roman *Jud Süß*, maar wel voorzien van een anti-semitische strekking. Vanwege zijn joodse afkomst besloot hij niet naar Duitsland terug te keren, maar in plaats daarvan naar Frankrijk te gaan.

In 1940 werd Feuchtwanger alsnog in Frankrijk gearresteerd; hij werd daarop geïnterneerd. Het lukte hem echter om via Portugal naar de VS te vluchten, waar hij tot zijn dood zou leven. Onder de indruk van zijn ervaringen voor en tijdens oorlog, bekeerde Feuchtwanger zich steeds duidelijker tot het socialisme. In de VS richtte hij met Wieland Herzfelde, Bertolt Brecht, Ernst Bloch en Heinrich Mann de Aurora-uitgeverij op, die aan Duitse auteurs, die voor de nationaal-socialisten gevlucht waren, een platform wilde bieden.

In 1948 kwam Feuchtwanger in het vizier van de FBI wegens (vermeende) communistische sympathieën. De Amerikaanse overheid weigerde zijn aanvraag voor het Amerikaanse staatsburgerschap. Feuchtwanger werd door Joseph McCarthy van onvaderlands en communistisch gedrag beticht.

Zij hoorden Hector de kalkoen. Raf zei, en Louis hoorde iets van het lijzige pedante van Konrads stem: 'Als ge vogelt, Louis, en ge zijt uitgeput en ge kunt niet meer, dan moet ge zolang naar Hector kijken tot hij drie keer zijn nek heeft doen opzwellen, en ge geraakt weer op gang.'

De springerige snoeshaan vóór hem was behoorlijk zwakzinnig, toch was Louis trots dat hij bij de vogelende mensheid werd gerekend.

'Ik zal er op peinzen, als 't zover is,' zei hij.

Raf haalde uit zijn binnenzak een boekje met een blauwlederen omslag en gouden letters. 'Hier, dat is voor u.' De titel was *De lelijke Hertogin*★, de schrijver, onbekend in 't regiment, heette Lion Feuchtwanger★. 'Een cadeautje van uwe kameraad Raf die gij niet gaarne wilt zien maar die u dat niet kwalijk neemt.'

Hij had het uit de keuken gestolen. 'Holst leest dat toch niet, dit soort boeken.'

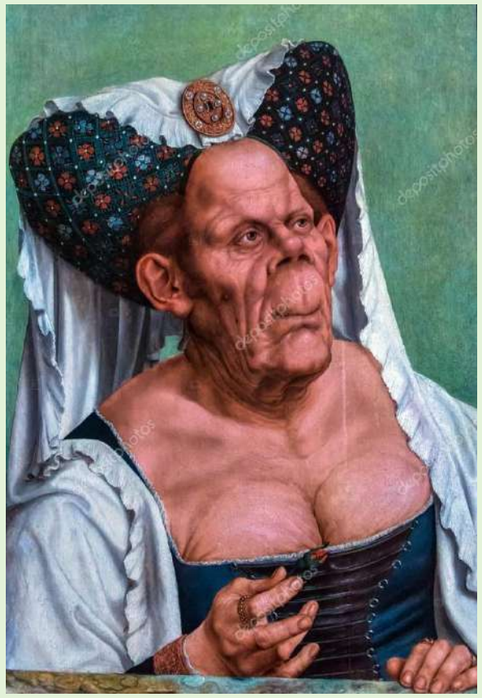
'Merci.'

Raf's beige hand hield de zijne vast. 'Ik moet nu naar boer Liekens. Een kwartiertje *le grand écart*★. Schrijf me eens een kaartje.' En daar ging Louis' gids naar gemaskerde, verschroeide tovenaars, naar vrouwen met wijde witte hoeden. Hij wou Raf achterna hollen, 'Ga nog niet weg', maar de duivel van de koude hoogmoed (zoals hij die nacht in zijn schrift opschreef) belette het hem; Louis Seynaeve vraagt niets, aan niemand.

Die avond trachtte hij, Raf's nonchalante wijfachtig grillige ondervragingstechniek indachtig, meer te weten te komen over Madame Laura van Meerke, Tante Violet en Jeanne Renesse, een opgeruimde buurvrouw die aan aderverkalking leed en daarom doorlopend knoflook at, terwijl zij aan het whisten waren. Zij waren te zeer door hun spel opgeslorpt om uitvoerig te roddelen maar hij vernam toch dat Madame Laura een slecht huis beheerde in de Louisalaan te Brussel waar de chiek, chique, de chi-chi★ van 't heel land zijn centen achterliet, Duitse officieren zowel als zwarte handelaren of Anglofiele industriëlen, dat ze miljo-

De lelijke Hertogin, 1922-1923.

Die häßliche Herzogin Margarete Maultasch speelt zich af in de veertiende eeuw. Het was een tijd van oorlog, geweld en rampspoed. De pest raasde door Europa, dat verder geplaagd werd door een hebzuchtige, intrigante adel en drie vorstenhuizen die streden om macht en invloed.

Oude vrouw (de lelijke hertogin) door Quinten Matsys (1465-1530)

Hertogin Margarete is twaalf jaar als ze wordt uitgehuwelijkt aan de tienjarige prins Johan Heinrich, zoon van de machtige Johann Heinrich von Luxemburg. De jongen is onvolwassen, achterbaks en egocentrisch, zijn bruid is slim en geïnteresseerd in de wereld om haar heen. Naarmate ze opgroeit geeft ze steeds meer blijk van haar scherpe blik en snelle begrip. Maar wat ze ook doet, het is tevergeefs: de intense lelijkheid die haar als kind nog niet wordt aangerekend, wordt haar als volwassen vrouw niet vergeven.

Margarete is een belangrijk figuur in veertiende-eeuws Europa. Zij regeert over Tirol, dat vanwege zijn rijkdom en strategische ligging door vele andere vorsten wordt begeerd. En hoewel ze een vrouw is, dwingt ze door haar zekere oordeel en doortastendheid respect af bij haar tegenspelers. Maar ze weet ook dat iedereen haar bespot om haar lelijkheid. Als Margarete haar echtgenoot verliest aan een beeldschone rivale, neemt ze wraak. Zonder enige scrupule (en geholpen door haar legeraanvoerder **Konrad** von **Frauen**berger) tracht ze alsnog te verkrijgen wat mooie mensen als vanzelf toevalt: macht en liefde.

In *De lelijke hertogin* tekent Lion Feuchtwanger een beklemmend portret van een vrouw die haar principes vergeet en zichzelf verliest. Tegelijkertijd wekt hij op grandioze wijze het laat-middeleeuwse Europa tot leven met zijn conflicten, intriges, eigenbelang en uitsluitingsmechanismen. Daarmee hield hij zijn eigen tijd een spiegel voor. Maar wie deze roman uit 1923 nu leest, herkent ook onze eigen tijd maar al te goed.

Le grand écart: spreidsprong.

chiek, chique, de chi-chi: herinnert aan de naam **Lode** Monsieur **Chichi** Lagasse, p. 525, die op p. 207 verscheen onder de naam Alfred Lagasse, de tenor die prins Sou-Shong vertolkte in *Het Land van de Glimlach* en op p. 493 als directeur van de stadsschouwburg.

... Reitet für Deutschland (1941): drama uit de sportwereld met nationalistische, anti-democratische en antisemitische ondertonen.

In de rol van ritmeester (officier bij de cavalerie, in rang vergelijkbaar met kapitein) von Brenken speelde Willy Birgel de bekendste rol van zijn carrière.
De film werd goedgekeurd voor de jeugd.

November 1918, Deutschland staat aan de rand van een militaire nederlaag. In eindeloze ritten met grote afstanden proberen Duitse cavaleristen vanuit het oosten de Duitse grenzen te bereiken. Ritmeester von Brenken, een uitstekende ruiter, krijgt de opdracht om door te stoten naar een divisie en van daaruit hulp te organiseren voor de brigade die door Poolse guerilla's zijn ingesloten. Hij wordt getroffen door een Poolse kogel, zijn paard Harro en hij storten op de moerassige grond. Urenlang ligt hij onder het zware paardenlichaam in de modderbrij. Zwaar gewond wordt hij toch door een Duitse boodschapper bevrijd en gered.

Het *Große Personenlexikon des Films* gaf als oordeel over de film: „Met name … *reitet für Deutschland*, een nationalistisch, pathetisch epos, dat alle nazistische vooroordelen over de Weimar-Republiek - van de dolkstoot-legende tot het zogenaamde joodse speculantendom en oorlogswinstmakerij toe - uitventte, bezorgde Rabenalt het imago van een gewillige NS-Sympathisant".

In *Reclams Filmführer* heet het: „De zonder twijfel bemerkenswaardige sportprestatie van baron Von Langen wordt hier in dienst gesteld van de national-socialistische

naire was, dat ze Holst, haar knecht of boswachter, verslaafd had aan haar vuile manieren.

'Een ding is zeker,' zei de jolige Jeanne Renesse, 'zij is ouder dan we kunnen peinzen.'

'Zij verzorgt haar eigen natuurlijk,' zei Meerke.

Tante Violet, groenig gezwollen in het petroleumlicht, zei: 'Zij wrijft alle dagen haar gezicht in met zalf voor aambeien, dan trekt dat vel samen.' Zo hadden zij 't waarschijnlijk ook over Mama, als Louis er niet bij was. Mama, die net als Madame Laura verlaten was door een Duitse krijger, die ook met bevroren kaaksbenen haar wanhoop uitriep, als niemand het zag.

'Ik heb horen zeggen dat ze valse tanden heeft,' zei hij.

'Dat zou me niet verwonderen,' zei Meerke.

'Zij is vals van kop tot teen,' zei Tante Violet.

Alhoewel het levensgevaarlijk was, omdat er geen gordijnen in het voutkamertje hingen, stak hij een kerstboomkaarsje aan en las over de lelijke hertogin. Bij elk naamwoord gebruikte Feuchtwanger meerdere bijvoeglijke naamwoorden, toen smolten de letters en na een uiterst korte heftige zonde zakte hij in slaap terwijl Madame Laura's onduidelijke gezicht naar hem keek vanonder haar witte zomerhoed, zij sperde haar mond van louter liefde, Louis murmelde: 'Wacht maar, slecht vrouwmens, wacht maar.' 'Kom maar,' zei zij en werd rood als Hector de kalkoen zijn lellen. Over haar schouders, zonder dat zij het merkte, daalden sneeuwvlokken van feldgrau, versnipperde flardjes uniform, terwijl een trambel weerklonk, het was de bel van het altaar, toen ik met Vlieghe te communie ging.

'Wij zouden naar de cinema kunnen gaan, maar er is niks,' zei Papa. '*Reitet für Deutschland*★, met Willy Birgel, 't is voorzeker interessant, over een man die paard rijdt voor de glorie van zijn land, ge leert er mee dat ge u in alle takken kunt dienstig maken, maar mijn hoofd staat niet naar paarden. In

propaganda, zonder dat het woord nationaal-socialistisch ook maar één keer valt. Maar de Weimar-republiek wordt voorgesteld als een speelplaats voor gierige speculanten, die door joden beheerst en geleid wordt. En tegen deze achtergrond verschijnt des te stralender de leidergestalte van de eenzame en nooit aflatende Ruiter, die geleid wordt door een innerlijke stem, die hem de rechte weg wijst, die tegen alle logica en verwachtingen in tot succes voert."

Janssens tegen Peeters: Belgische film uit 1940 geregisseerd door Jan Vanderheyden. Het motto luidde: "de mensen doen lachen". De cast werd samengesteld uit een selectie van toenmalige populaire acteurs, zoals Charles Janssens, Nand Buyl.

De film had zoveel succes dat er nog hetzelfde jaar een vervolg aan gebreid werd met als titel "Janssens en Peeters dikke vrienden".

Het verhaal: als Wieske en Fred zich verloven, protesteren de toekomstige schoonouders. Wieske's moeder wenst haar dochter niet in het huwelijk te zien treden met de zoon van een cafébaas. De moeder van Fred vindt haar zoon te goed om met een bakkersdochter te trouwen. Het aanstaande koppel trekt zich van de mening van hun ouders weinig aan, maar de situatie escaleert.

Étoile d'Amour: Franse vaudeville, geschreven in 1911 door Émile Herbel (1863 - 1922).

Der Schimmelreiter: een in 1933 gedraaide Duitse speelfilm van Hans Deppe en Curt Oertel naar de gelijknamige novelle van Theodor Storm. De mannelijke hoofdrol wordt gespeeld door Mathias Wieman als Hauke Haien.

Hauke, de zoon van een landmeter en keuterboer, is geboeid door meren en dijken. Als hij de knecht wordt van de plaatselijke dijkgraaf Tede Volkerts, krijgt hij meer belangstelling voor de taak van dijkgraaf dan voor het werk in de stallen. Daarmee maakt hij zich niet geliefd bij Ole Peters, de eerste knecht. Hauke wordt verliefd op Elke, de dochter van de dijkgraaf. Als zij na de dood van haar vader trouwen wordt Hauke de nieuwe dijkgraaf. De buren vertrouwen de nieuwe dijkgraaf niet. Zij denken dat hij een band heeft met de duivel. In plaats van de heidense gebruiken van de buren te volgen bouwt Hauke een nieuwe, minder steile dijk. Maar een overstroming heeft catastrofale gevolgen. Hauke moet toezien hoe de watermassa zijn vrouw met zich meesleurt. In zijn wanhoop stort hij zich ook in de watermassa, die het land overspoelt.

de 'Vooruit' geven ze *Janssens en Peeters*★, het is in 't Antwerps daar gaan we geen woord van verstaan.'

'In de "Cameo" geven ze...' begon Louis.

'Louis, alstublieft!'

'*Étoile d'Amour*★.'

'Precies, een Franse vaudeville. De Fransen kunnen geen film maken of 't is van l'amour toujours en vrouwen in hun lingerie.

Dat de Vlamingen van Walle dat toelaten in hun eigen stad, het is een schande. Voor de oorlog gingen we allemaal solidair inktpotten naar het scherm smijten bij decadente films, dat waren serieuzere tijden.'

Louis besloot een dezer dagen naar een namiddagvertoning van de 'Cameo' te gaan. Als het maar decadent was. Zoals de decadentie van de joden en de plutocraten die in Amerika geld ophaalden voor de oorlogsinspanning op feestjes waar zij kromneuzig vet sigarenrokend handen vol dollars gooiden naar een danseres met een Amerikaans vlaggetje, de grootte van een postzegel, op de trillerige, geëlektriseerde onderbuik, naar de onbeschaamde woelige deinende klauwende vrouwen die in de modder worstelden of in een bak zilveren visjes, elke rimpel, plooi, gleuf welig uitgerekt, vergroot, of naar een rij danseressen met zwarte kousen en jarretelles die de melkige brede dijen doorsneden, en al dat schaamteloos vee vermenigvuldigde zich, spreidde de knieën op saxofoonmuziek die tampte, tampte als het bloed in zijn slapen en in de stekel die onverdraaglijk langs zijn onderbroek gleed.

'Of *Der Schimmelreiter*★,' zei Papa. 'Het zegt mij niet zoveel, over de klassieke tijd in het jaar Achttienhonderd en zoveel. Het zou iets voor uw Peter zijn, die is voor klassiek, maar ik neem hem niet meer mee naar de cinema, hij zit de hele tijd te zagen en te vragen omdat hij het niet kan volgen. Hij verstaat de simpelste dingen niet in de cinema. Als er een vrouw opkomt, kan hij nooit onthouden of het de vrouw, de dochter of de moeder is. En: "Waarom schreit ze zo?" vraagt hij. "Twee minuten geleden zat zij nog te lachen!"

Franz Karl Basler-Kopp (1879–1937): Der Schimmelreiter

Het tijdschrift *Daheim – ein deutsches Familienblatt mit Illustrationen* schreef over de film: „Deze film is helemaal van deze tijd. „Blut und Boden", daar gaat het over. De gedachte aan een Führer is sterk". De film is een van de eerste propagandafilms van het nationaal-socialisme. Desondanks werd hij na WOII niet verboden.

Wat de dorpsbewoners zo griezelig vinden is het paard. De edel uitziende schimmel, die hij, ziek en verwaarloosd als het was, gekocht had van een louche voorbijganger, en er weer bovenop geholpen had. De schimmel zou - daarvan overtuigden de inwoners elkaar - het wedergeboren skelet van het paard van wijlen Hallig Jeverssand zijn, dat tegelijk met de koop van de schimmel verdwenen was. Het dier werd dikwijls met de duivel in verband gebracht en er zelfs mee betiteld.

Maar vele grote geesten hebben dat. Eens dat ze buiten hun specialiteit treden zijn het grote kinderen. Zij zoeken overal iets achter. Honderden complicaties bij iets waar wij niet de minste moeite mee hebben. Nee, ik geloof dat ik maar naar de vergadering in café 'Groeninghe' ga, en gij, gij zoudt beter uw Latijn leren of uw wiskunde.'

In de 'Cameo' stond die avond Ginette Leclerc★, een kindvrouwtje met een pony tot vlak boven haar wenkbrauwen, minutenlang in haar ondergoed met zwarte kousen, een arbeider met een rattenkop troostte haar terwijl hij haar heup streelde in de met zwarte veertjes gezoomde onderjurk, Louis streelde mee en toen over zijn eigen kleren. Bij een eindeloze achtervolging van gangsters door de politie in de Parijse metro, terwijl schrille Franse stemmen weerkaatsten tegen de oneindige wanden van witglanzende steentjes, keek hij van zijn eerste rij balkon naar beneden en zag duidelijk, alhoewel vager dan het grimmig hel wit en zwart op het filmdoek, de blozende kalende kruin van zijn vader die roerloos zat, met zijn hoed op zijn knieën, alleen zijn hand bewoog die mechanisch toffees uit een zakje naar zijn onzichtbare mond bracht.

Vlak voor het eind, dat toch alleen maar de hereniging van de twee Franse sukkels zou blijven uitmelken, rende Louis naar huis.

'Hoe was het?' vroeg hij aan zijn vader.

'Wat?'

'In de vergadering?'

'O, weeral die zelfde ruzies tussen het VNV en DeVlag. Hoe kan daar ooit nog eenheid van komen? Iedereen verdedigt zijn eigen belang, recht tegenover elkaar. Dat is de miserie in Vlaanderen, wij zitten met de erfenis van al die jaren democratisch gekonkelefoes.'

Er was ongemene drukte op de speelplaats, de Kei gesticuleerde tussen andere leraren en Louis dacht: 'Het is zover,

Ginette Leclerc (Parijs, 1912 – Parijs, 1992) was een Franse actrice. Ze verscheen in ruim honderd lange speelfilms, vooral in de jaren dertig en veertig.

Leclerc verscheen op het witte doek als een vamp, een femme fatale, een lichtzinnige losbol, die een mengeling van erotiek en schalkse charme uitstraalde. Ze had een dellerige stem en voluptueuze vormen. Haar pruilend gezicht met opvallend vlezige lippen, haar witte bijtensklare tanden en haar spotterige, donkere en ondeugende blik droegen bij tot haar imago van de uitdagende vrouw, de feeks die onheil brengt in haar omgeving.

In het controversieel misdaaddrama *Le Corbeau* (1943) gaf Leclerc haar beroemdste vertolking weg. Ze portretteerde een sensuele, kreupele vrouw met een twijfelachtige reputatie die verliefd is op het hoofdpersonage, een dokter (Pierre Fresnay) die af te rekenen heeft met een anonieme briefschrijver. Ook zij wordt het slachtoffer van zijn daden.

In datzelfde jaar was haar vertolking van de onbeschaamde en gewetenloze femme fatale die haar schoonouders afvoert naar het bejaardentehuis in het drama *Le Val d'enfer*.

Ze was meermaals samen te zien met de fine fleur van het toenmalige acteursbestand: Jean Gabin, Fernandel, Raimu, Pierre Fresnay, Pierre Blanchar, Pierre Brasseur, Michel Simon, Charles Vanel en Tino Rossi. Na de Bevrijding kwam Leclerc in moeilijkheden omdat ze in drie films had gespeeld die geproduceerd waren door de Duitse filmmaatschappij Continental-Films. Daarbij kwam dat ze samen met haar partner, de acteur Lucien Gallas, een cabaret openhield dat werd gefrequenteerd door Franse collaborateurs en Duitse officieren. Zonder echte veroordeling kreeg ze een gevangenisstraf van bijna een jaar.

Pierre Fresnay en Ginette Leclerc op de set van Le Corbeau geregisseerd door Henri-Georges Clouzot.

de Kei heeft een grens overschreden, hij is zot geworden, het was te voorzien', maar het bleek de aanhouding te zijn van twee jongens uit de Retorica. Zij liepen met het hoofd voorovergebogen, beiden kauwden op kauwgom. Vier mannen met hoeden (een vertrouwde deukhoed) hielden hen vast bij de armen. Zij gingen langs de babbelende leerlingen, naar het hek.

'Ceusters is van joodsen bloede, zeggen zij.'

'Ze hadden een radiozender in hun bank.'

'Of zij moeten naar Duitsland gaan werken. Ik heb het altijd gedacht, dat de Coene er ouder uitzag.'

'Zij gaan er alles van weten. De Gestapo klopt er niet nevens.'

'De held willen uithangen, dat mag, maar als ge er voor moet boeten, dan moet ge niet bleiren.'

'Zij hebben krijt in hun zakken gevonden, het wordt onderzocht of het hetzelfde krijt is waarmee er hamers en sikkels op de muren getekend zijn.'

'Als ze er maar meer pakken, dan moeten ze 't College sluiten, hoera!'

'En ons diploma dan, stom kieken?'

Theo van Paemel hield de deur van de auto open, de jongens werden er ingeduwd. Van Paemel schoof naast de chauffeur.

De Kei was asgrauw. Schuld woog op de smalle, afhangende schouders, holde zijn gezicht uit.

'Eerwaarde.'

'Spreek niet tegen mij,' snauwde de priester. 'Ga weg.'

Er werden vitaminen met een citroensmaakje uitgedeeld. Louis zoog ze allemaal achter mekaar op, honger bleef knagen.

Door zijn vermoeidheid braken in de godsdienstles nooit eerder vernomen dialectklanken en uitdrukkingen door in de Kei's betoog. Het klonk vaag Oostends en hij, de zielenherder, werd een Visser, niet van zielen zoals ik als Apostel Petrus, maar van wijting, gebakken haring, sprot, rog in het zuur. Louis kwijlde.

Caillou: fr. Kei, steen.

Seculair: (ver.) seculier (< seculum = eeuw), honderdjarig, eeuwenoud (astronomie).

Acedia (lt. acedĭa, gr. ἀκηδία, ἀ = gebrek aan en κηδία = zorg) wordt verschillend gedefinieerd als een toestand van lusteloosheid of gevoelloosheid, apathie, van niet bekommerd zijn om iemand's positie of conditie in de wereld. In het oude Griekenland betekende 'akidía' letterlijk een staat van inertie zonder pijn of interesse. Vroeg-christelijke monniken gebruikten de term voor een geestelijke toestand van lusteloosheid en vanaf dan ontwikkelde de term een kenmerkende morele toon. Tegenwoordig wordt hij gebezigd in de literatuur en in verband gebracht met depressie.

'Als ge de kerk gaarne ziet, dan moet ge afzien, dat staat erbij geschreven. Afzien, niet alleen voor haar, om harentwege, maar ook *door* haar.'

'Smijt dan uw kap over de haag,' murmelde Bernardeau, naast Louis.

De Kei, soeur Caillou★, in een fladderende kap geperst met uilenbril en al, rende als een langgerekte vleermuis in zijn jurk naar een doornenhaag, daar rukte hij de kap af; met zijn vertrouwde kale kop bevrijd, gooide hij het zwarte lakentje over de haag.

'Ik ben vóór alles priester. Hoe ik daarvoor uitgekozen ben, is het raadsel van de genade. Zoals sommige seculaire★ roepingen is dit niet te beredeneren. Jongens, sommige seculaire roepingen manifesteren zich onder u, bij jongens die mannen zijn geworden in een dag van vierentwintig uren, een dag als vandaag, en die daarvoor moeten boeten. Bedenk, bedenk dat God, in zijn geheime wegen, soms diegenen die hem het dierbaarst zijn om hun onverschrokken begeerte naar recht en waarheid overlevert aan...

(Zeg het, durf het, brul het!)

...de donkere machten.'

(Lafaard! Namen! Instanties!)

De Kei had op de speelplaats toen de jongens weggeleid waren een zegenend kruisje naar hen gericht. Louis had niet kunnen zien hoe de jongens reageerden, of zij het sein van een Geallieerde code hadden opgevangen, want op dat ogenblik dook hij achter de rug van de scheikundeleraar omdat hij vreesde dat de alziende Theo van Paemel met zijn deukhoed hem zou ontdekken.

'Zodat wij, jongens, meer dan ooit vandaag onze neus moeten dichtknijpen, niet alleen voor onze eigen *acidia*★ en inertie, maar ook om onze doden te begraven en dat zijn de doden in het hart van Europa.' (Zoiets zei de hologige schipper in de voorkamer van het sashuis.)

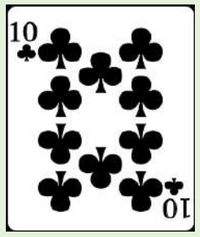
Volk en Staat: zie p. 319, 405.

Manille is een kaartspel voor 2, 3, 4 of 6 personen. Het is verwant met het Nederlandse klaverjassen en wordt vooral gespeeld in België in de provincie West-Vlaanderen, in Frankrijk en in Catalonië.

In de tweede helft van de twintigste eeuw had ieder dorp in West-Vlaanderen minstens twee kaartclubs die vrijwel uitsluitend rond het manillen draaiden. De meeste clubs waren geassocieerd met cafés, alhoewel er ook verenigingen waren die een kaarclub hadden. In veel West-Vlaamse cafés was biljart en manillen zowat de hoofdactiviteit.

Er wordt gespeeld met 32 kaarten, de zogenaamde Piketkaarten. De 10 (de manille genoemd) levert vijf punten op, de aas vier, de heer, koningin en boer respectievelijk nog drie, twee en één. De rest geeft 0 punten.

Na afspraak wordt er gespeeld totdat een groep 61 (halve boom), 101 (boom), 121 of 151 punten bereikt.

Bij manillen zijn de tienen de hoogste kaarten, ze tellen voor 5 punten

Zoals de in Walle neergesmakte engel Holst er nu weer uitzag! Het was overdreven, pijnlijk, aandoenlijk. Zoals de kruisvaarders van de Dame van hun gedachten en gedichten een, meestal groen, sjaaltje meekregen dat zij nooit wasten in de jaren dat zij de Turken trachtten te verdrijven uit het Heilig Land, zo had Holst een rozig skitruitje van Madame Laura aangetrokken dat zij hem waarschijnlijk meegegeven had voor de droogkuis. Onder de blauwe broek van zijn Vlaamse Wacht-uniform staken platte wielrennersschoenen die veel te klein moesten zijn.

Hij ging zitten bij de dode kachel, met een pakje op de schoot. Louis zei dat zijn ouders niet thuis waren.

'Ik heb de tijd. Doe maar schoon voort met uw huiswerk.' Hij las wat in *Volk en Staat*★, gooide de krant op de kachel en keek voor zich uit.

Zij speelden manille★. Louis verloor zes frank.

'Gij kreegt aldoor slechte kaarten,' zei Holst grootmoedig. 'O ja, die laatste keer dat gij bij mij waart, hebt gij dan niet per ongeluk een historisch boek meegenomen over een hertogin?'

Meteen begon Louis heftig te blozen. Holst merkte het. 'O, ge moogt het houden, ik heb het niet nodig. Het is alleen dat ik u wil zeggen dat, zou er iemand naar vragen, ge nooit van zijn leven moogt vertellen dat ge het van mij gekregen hebt.'

'Natuurlijk niet.'

'Want ik kan verschrikkelijk tegen de lamp vliegen.'

'Ik zeg niks.'

'Hebt ge hem al uit?'

'Nog niet. Bijna.'

'Weet ge wat ge moet doen? Schrijf er uw naam in, vooraan. En als ze iets vragen, zeg dat ge dat boek op straat gevonden hebt in een vuilbak.'

Hij toonde de voorpagina van *Volk en Staat*. 'Bezie dat toch, bezie dat.' Een onmogelijk slanke Ariër in een zwart uniform ranselde paniekerige dikneuzige dwergjes uiteen, de jodensterren zwermden als vlinders in het rond.

'Het is slecht,' zei Holst.

'Ja. En onnozel. Flauw.'

'Zeer slecht getekend,' zei Holst, 'de epauletten staan verkeerd en ge ziet niet eens wat voor een rang die kameraad heeft.'

Hij gaf het pakje aan Louis. 'Dit is voor uw moeder. Vergeet niet erbij te zeggen dat het van Madame Laura is met al haar complimenten.'

'Dank u.'

'Vond ge hem spannend, die historische roman?'

'Zeer. Het is zeer goed geschreven.'

'Wilt ge er nog een paar?'

'Ja. Ja. O, ja. Van Feuchtwanger?'

'En van anderen. Ik weet er misschien nog te vinden. Aan een zacht prijsje. Maar ge moogt er aan niemand, niemand over reppen. Het kan mij mijn kop kosten.'

Hij trok een loden jas★ aan. Toch nog een relikwie van de ontplofte Moritz?

Het pakje bevatte een lange sliert worst van varkensgehakt. Louis las in *Volk en Staat* over het Waals Legioen dat uit de omsingeling van Tsjerkassy★ gebroken was, het scheelde niet veel of het werd een tweede Stalingrad. Ondertussen at hij van de worst. Papa noch Mama verscheen, hij dronk het ene glas water na het andere. Toen had hij de halve worst opgegeten en leek het cadeau van Madame Laura ineens zo armetierig dat hij ook de laatste helft van de weeïge massa naar binnen schrokte. Hij gooide het pakpapier achter Papa's snijmachine.

Mama vroeg niets over Papa, over zijn school, over zijn huiswerk. Zij zat op de rieten zitting die ineengedeukt was door het betonnen gewicht van Holst maar zij merkte dat niet, zij keek star naar de stoel naast Louis waar zijn broertje zat dat met hem meegegroeid was al die jaren, een nooit huilend, nooit jammerend (ook niet onhoorbaar) nooit etend (geen worst of klef brood) rein en aanhalig kind.

De Schladminger **Loden**, een verdikte stof, is al eeuwenlang het hightech-product van de Alpenbewoners. Niets anders beschermt zo goed tegen regen, kou en wind.
Eerst werd ze voor broeken gebruikt: met de slijtvastheid en stevigheid beschermden ze de gebroeders Steiner in 1909 tijdens de riskante eerste beklimming van de zuidwand van de Dachstein. De familie Steiner had een lodenvollerij.

Tsjerkassy: onder Kiiv.

Laksen Loden jas
Kufstein

Een franc-tireur of **vrijschutter** is een persoon die een invallend vijandelijk leger nadeel probeert te berokkenen, zonder dat hij een soldaat van een geregelde strijdmacht is en een uniform draagt dat hem als zodanig kenbaar maakt. Het gaat dan ook om burgerstrijders die niet als militair worden erkend door hun eigen of een buitenlandse overheid. Guerrillastrijders zijn doorgaans francs-tireurs. Een franc-tireur is echter niet hetzelfde als een paramilitair.

Het begrip verwierf bekendheid in de Frans-Duitse Oorlog van 1870-1871, toen Franse strijders, die volgens Frankrijk tot de geregelde troepen behoorden, niet door Duitsland als zodanig werden erkend. Daardoor ontstonden problemen rond het krijgsgevangenschap. In het Landoorlogreglement van het Vierde Haagse Verdrag uit 1907 werden bepalingen opgenomen waar francs-tireurs aan moesten voldoen.

De **Mark III** is een zware Britse tank uit de Eerste Wereldoorlog. Na het relatieve succes van de Mark I in september 1916 besloot de Britse regering tot de massaproductie in 1917 van een verbeterd type: de Mark IV. Om te voorkomen dat het tekort aan tanks voor de opleiding zou voortduren, zouden er in de tussentijd twee speciale trainingstanks gebouwd worden: de Mark II en de Mark III.

Ceusters noch de Coene verscheen weer op school, de jongens die in een dag mannen geworden waren. Als Ceusters inderdaad gedeeltelijk joods was, waarom had niemand dat eerder opgemerkt?

Hoe kon je 't herkennen? Louis kon vrij gauw raden uit welke streek iemand kwam, en dat niet alleen aan zijn gewesttaal. Die van Aalst bijvoorbeeld zijn schampere, wantrouwige, gelaten zwartkijkers, die van Oostende zijn wereldwijs en noemen je meteen hun vriend terwijl zij je zakken leeghalen, want ze hebben van kindsaf aan geleerd toeristen uit te zuigen, maar je kunt er niet kwaad op worden omdat ze altijd vrolijk zijn, die van Deinze zijn log en hartelijk en lachen het hardst om hun eigen moppen, en die van bij ons, van Walle, zijn koket en doortastend en nerveus omdat wij zo dicht bij Frankrijk wonen, en die van - Monotoon begon de Onze Lieve Vrouweklok te kleppen, het waaide, soms verzwakte de klok. Tante Mona bakte aardappelen. Niet nadat ze gekookt waren, melige bijna aangebrande korstjes, maar rauw, vanwege de vitaminen.

'Die klok werkt op mijn zenuwen, Louis, ik word er horendol van. Hij zit goed onder de aarde, die gast, als ze zo lang luiden.'

Cecile dekte de tafel. 'Het is alleszins geen werkmens voor wie ze zo lang luiden.'

'Louis, blijf van die patatten af,' riep Tante Mona. 'Ge kunt toch wachten tot ze deftig op uw telloor liggen.'

De overblijvenden uit de groep vrijschutters★ van wie Ceusters en de Coene gearresteerd waren, klommen om hen te wreken in de toren van de Onze Lieve Vrouwekerk, eerst had een van hen de koster een aniline-potlood gegeven gedrenkt in een Amerikaans vergift, eerst hadden ze gespioneerd en gezien dat de koster gewoonlijk een potlood in de mond stak.

De klok speelde een lamento voor hun vrienden, helden die nu in de gevangenis zaten wegens *Feindbegünstigung*. Louis stak een prop met benzine onder een bedaard voorbijrijdende Mark III-tank★ en stak hem in brand. Duits doodsge-

Het verschil tussen beide moest hierin bestaan dat de Mark II zo veel mogelijk nog volgens het oude ontwerp van de Mark I gebouwd kon worden, terwijl de Mark III idealiter al een Mark IV zou zijn, zij het dan met ongehard staal. Deze opzet zou echter grotendeels mislukken. Er waren zoveel vertragingen in het ontwerp van de Mark IV, dat bij de Mark III maar een paar verbeteringen ten opzichte van de Mark II aangebracht konden worden. De belangrijkste daarvan behelsden het gebruik van staalplaten van twaalf in plaats van acht millimeter dik, waardoor het gewicht met een halve ton toenam, en het direct inbouwen van het nieuwe Lewis machinegeweer.

Britse Mark III tank in de sloot, 1917.

Er werden 50 Mark III's gebouwd, 25 Males met kanonnen en evenveel Females met alleen machinegeweren. De Females hadden meer ruimte en die werd aan de onderkant opgevuld door een enorm dubbel noodluik aan de zijwand van de tank. Voor het eerst hadden de schutters in de Females nu een snelle ontsnappingsroute.
Het luikje om de postduiven uit te laten, kwam niet meer terug.

Salerno: ten zuiden van Napels.
De geallieerde invasie van Italië vond plaats van 3-16 september 1943 tijdens de Tweede Wereldoorlog. Na de Duitse en Italiaanse troepen uit Noord-Afrika en Sicilië te hebben gedreven, besloten de geallieerden Italië zelf binnen te vallen. Landend in Calabrië en ten zuiden van Salerno, trokken Britse en Amerikaanse troepen het binnenland in. De gevechten rond Salerno waren bijzonder fel en eindigden toen Britse troepen uit Calabrië arriveerden. Verslagen rond de stranden trokken de Duitsers zich terug naar het noorden naar de Volturno-lijn. De invasie opende een tweede front in Europa en hielp de druk op Sovjet-troepen in het oosten te verminderen.

De geallieerde legers hadden 189.000 mannen, de aslegers: 100.000.
Geallieerde generaals: Sir Harold Alexander (zie p. 608), Sir Bernard Montgomery en luitenant-generaal Mark Clark.
Commandanten van de as-legers: veldmaarschalk Albert Kesselring en kolonel-generaal Heinrich von Vietinghoff.

schreeuw om Mutti weerklonk in de straat waar Peter (in de nis van de Bank tegenover de apotheek) verbijsterd naar de vlammen stond te gapen.

Maar later op de avond zei Mama dat de eredienst gehouden werd voor Odiel, de kleinschedelige vriend van Vuile Sef, die gesneuveld was tijdens de landing van de Geallieerden in Salerno★ om de verraderlijke Macaroni's te beschermen, die ondertussen tot hun eeuwige vervloeking de oorlog aan Duitsland hadden verklaard. Er zijn geen vrienden, geen bondgenoten in deze zo prille en toch zo verdorven wereld, schreef Louis in zijn schrift. En verving toen 'prille' door 'wonderbaarlijke'.

Papa en Louis zaten in een trein vol schreeuwerige geüniformeerd. Papa had Louis op het laatste ogenblik nog bevolen zijn witte kousen uit te trekken want er kon miserie van komen, Brussel zou vandaag helemaal in de handen van de Vlamingen zijn en witte kousen dragen zoals de Anglofielen was op zo'n dag een provocatie. 'Maar het zijn tenniskousen!' 'Het is gelijk,' snauwde Papa alsof hij wist dat ze van de verjaagde Lausengier afkomstig waren.

'Wees er niet te wild mee, met die kousen,' had Mama gefluisterd.

'Ah, wat zou ik willen dat er een van die Brusselse kiekefretters een tricolore drapeau uitstak, ge zoudt wat zien, onze mannen zullen niet in toom te houden zijn. Eén medaille met een Belgisch lint en ze branden Brussel plat met Palais de Justice★ en al. Zij gaan onze macht voelen!'

'Onze macht? Gij behoort bij geen macht.'

'Een mens moet geen lid zijn van een groepering om zich Vlaams te voelen. Kunt ge niet eens wat breder denken? Als ge van plan zijt om mij heel de tijd tegen te spreken, stapt ge maar af in Brussel-Zuid. Ge kunt alleen uw weg naar huis vinden. Hebt ge uw paspoort bij?'

'Mijn eenzelvigheidskaart. Paspoort dat is voor 't buitenland.'

Palais de Justice:

Het Justitiepaleis van Brussel is een omvangrijk gerechtsgebouw gelegen aan het Poelaertplein. Hier zetelt ook het Hof van Cassatie.

Het gebouw is opgetrokken vanaf 1860 in eclectische stijl door architect Joseph Poelaert, onder de regeringen van de Leopold I en Leopold II. In de 19de eeuw werd het beschouwd als het grootste ter wereld.

Met het gebouw kwam ook een nieuwe visie op de misdaadbestrijding in de tweede helft van de 19e eeuw. De nadruk kwam meer te liggen op afschrikking en repressie tegenover de vrij willekeurige fysieke en publieke strafuitvoering in het voorheen heersende Ancien Regime.

Kleine Zavel:

Kleine Zavel, Brussel

Op het hoogste punt van de Zavel dat zich uitstrekt tot aan het Paleis van Egmont legde men het parkje de Kleine Zavel aan naar een ontwerp van architect Hendrik Beyaert. Het park werd in 1890 opengesteld. Centraal staan de standbeelden van de graven Egmont
en Horne. Achteraan het parkje stelde men tien levensgrote arduinen beelden op die verwijzen naar belangrijke historische figuren uit de tijd van Egmond en Horne. Rondom het parkje ontwierpen beeldhouwers 48 beelden in brons op een hardstenen sokkel voorstellende 48 oude ambachten. De pilaren waarop de beelden rusten hebben elk een unieke versiering en zijn onderling verbonden door traliewerk met wisselende motieven.

De olympische groet (die een beetje lijkt op de Hitlergroet)

Tot 2022 stond voor het Olympisch Stadion in Amsterdam een beeld van de Haagse beeldhouwster Gra Rueb. Het toonde een olympische sporter die met de rechterarm een groet brengt. Het gaat om de olympische groet, die soms wordt verward met de Hitlergroet of Deutscher Gruss. Mede om die reden werd het beeld enkele jaren geleden verplaatst naar een minder prominente plek: het trappenhuis van het stadion.

Anders dan bij de Hitlergroet, die door de nazi's werd ingesteld als blijk van gehoorzaamheid aan de Führer, moet de arm bij het brengen van de olympische groet vrijwel helemaal omhoog worden geheven. Bij de Hitlergroet gaat de arm bijna

Papa zei geen woord meer. De jongelui in korte broek die met opgerolde vlaggen en wimpels voorbijkwamen in de coupé wekten zijn verdriet over mij die uit hun rangen verstoten was, over mij, enige zoon en eenling, binnenvetter, voorbestemd om te verwelken zonder het geestdriftig vuur van het leven alomme dat alleen kan bestaan als het saamhorig is.

In de optocht die van de Kleine Zavel★ te Brussel vertrok, mochten Louis en zijn vader ver achteraan, ver verwijderd van de trommels en fluiten en geüniformeerden, achter dichte rijen heren in zondagskleren meestappen. De burgers die hen omringden irriteerden Papa, het leek wel een verzameling parlementariërs, gromde hij en zijn met metaal versterkte hakken ketsten tegen de keien. Hij kende de tekst van de liederen niet, zijn heftig 'lalala' werd opgenomen in het algemeen gekeel.

Een uur later was Papa moe en door de zon verbrand, hij schoof zijn zakdoek met vier knoopjes aan de uiteinden over zijn schedel. Zoals het zijdepapier dat je over een sinaasappel schuift, als de sinaasappel rolt loopt er een witgebleekte krab zonder poten in de kamer.

'Iedereen kijkt naar u, Papa.'

'Moet ik mij levend laten verbranden?'

'Straks denkt een Zwarte Brigade-man dat ge 't doet om te spotten, en trekt hij het van uw hoofd.'

Meteen borg Papa de zakdoek op. Hij ging op de stoep staan tussen de Brusselaars en bracht de Olympische groet★. De laatste rijen waren uitgedund en sjokten als achter een kist.

Toen bleek dat Papa zijn bonnen vergeten had. Met die van Louis konden ze nog net twee grote sandwiches met jam krijgen. 'Ziet ge hoever wij al verengelst zijn, sand-wietjes.' Maar zijn ergernis was kunstmatig opgefokt, hij was te moe.

'Ik sterf van de honger,' zei Louis.

'De mens eet veel te veel. Nog nooit zijn de Belgen zo gezond van lijf en leden geweest als nu, nu zij de riem moe-

horizontaal naar voren.

Tijdens de olympische Winterspelen van 1936 in Garmisch-Partenkirchen zorgden de twee op elkaar lijkende groeten voor enige verwarring. Britse deelnemers brachten tijdens de openingsceremonie de olympische groet, maar de stadionomroeper liet het publiek weten dat de Britten de aanwezige Duitse dictator Adolf Hitler 'netjes' hadden begroet met de Deutscher Gruss. Dit tot ongenoegen van de Britten…

Ook tijdens de Zomerspelen van datzelfde jaar in Berlijn was een en ander te doen over het brengen van de olympische groet. Nederlandse atleten brachten doorgaans helemaal geen olympische groet, maar Chef de mission Karel Lotsy sprak met hen af dat hij voor de hoofdtribune het bevel 'pet af!' zou geven. Helemaal vlekkeloos verliep het allemaal niet.

Gra Rueb, De olympische groet tegenover het olympisch stadion te Amsterdam 1928

De olympische groet werd in 1924 geïntroduceerd, tijdens de Olympische Spelen in Parijs. Volgens hardnekkige verhalen had de groet een Romeinse oorsprong, maar die lezing moet naar het rijk der fabelen worden verwezen. Van een Romeinse oorsprong is helemaal geen sprake. De groet lijkt te zijn afgekeken van het beroemde achttiende-eeuwse schilderij 'De eed der Horati' van Jacques-Louis David. Hierop zijn een aantal Romeinen te zien die met geheven arm een groet brengen. Er zijn echter geen antieke bronnen die bewijzen dat de oude Romeinen elkaar inderdaad op deze wijze begroetten.

De eed van de Horatii – Jacques-Louis David
De zogenaamde Romeinse herkomst van de olympische groet

De zwak geurende **Akkermunt** wordt 15 tot 45 cm hoog en heeft een vierkante, holle stengel.
De gesteelde, behaarde bladeren zijn eirond tot elliptisch en hebben een getande bladrand.
Akkermunt bloeit met paarse bloemen en kan goed als keukenkruid gebruikt worden.

De **muurleeuwenbek** is een plant met hangende, soms kruipende, tot 60 cm lange stengel. De bladeren zijn enigszins vlezig. De apart staande bloem is lichtpaars of lichtviolet van kleur, en heeft twee lichtgele vlekjes.
De lange stengels schieten regelmatig wortel, waardoor de plant zich behalve door uitzaaiing ook vegetatief kan vermeerderen.
De bloem buigt na de bloei naar binnen, waardoor de zaden naar binnen vallen en in spleten tussen stenen in het donker kiemen.

Het **wildemanskruid** staat op de Nederlandse Rode lijst van planten die niet meer in het wild voorkomen.
Alle bladeren zijn bedekt met grijze haartjes.
De bloem bestaat uit zes purperkleurige bloembladeren. Ze hebben veel meeldraden en stampers. De omwindselbladeren onder de bloem zijn handvormig en zilverig behaard.

ten toetrekken. Er zijn volkeren die alleen maar klei eten en dat nog smakelijk vinden ook. Alhoewel... wij zouden naar de Beestenmarkt kunnen gaan, waar ze paardenbloedworst verkopen zonder zegels. Maar waar is de Beestenmarkt?'

'Wij kunnen het vragen.'

'Aan die Brusselse kiekefretters zeker!'

In een parkje met honderden verschillende bloemen en kruiden, waar de dode eenogige Maurice de Potter zich vooroverboog om de akkermunt★ te vinden of de muurleeuwenbek★ of het wildemanskruid★, zaten zij op een bankje. Louis loerde of hij zijn vader kon betrappen op het ogenblik dat hij heimelijk at van de reep chocola met noten in zijn zak. De schaarse Brusselaars die langs kwamen spraken Frans.

'Het wordt tijd dat Brussel eens grondig gekuist wordt. Brussel is van in de Middeleeuwen van ons, Vlamingen, geweest. Van in de tijd van de hertogen Jan de Eerste★ en de Tweede★ en de rest.

'De hertogen spraken Frans, Papa.'

'Wie zegt dat? Is dat wat ze u leren in 't College? En ik heb het deze week nog gelezen! Over de slag van Woeringen★ en over Jan de Eerste die van zijn paard viel tijdens een toernooi. Gij kent uw geschiedenis niet, gij! Geen sprake van dat zij Frans spraken. En Jan de Tweede die de lakenhal van Leuven heeft laten bouwen. Hij gaf zijn instructies aan zijn werkvolk in het Frans zeker?'

'Jan de Tweede sprak Engels.'

'Dat is helemaal het toppunt. Gij gaat mij uit mijn vel doen springen.'

'Hij was in Engeland opgegroeid. Zijn schoonvader was de koning van Engeland.'

'Ik spreek niet meer tegen u,' zei Papa, en zei: 'Wij zouden een van die duiven daar de kop kunnen omwringen en met die droge takjes een vuurtje maken, lijk in die goeie tijd dat ik met Cosijns op stap was in Frankrijk.'

De vogels van de Heilige Geest met olijftak in hun bek zaten boven op het dak en in de goot van het Hotel d'Angleterre.

Jan de Eerste (Leuven, 1252/54 - Bar-le-Duc, 1294): hertog van Brabant van 1267 tot 1294 en van Limburg van 1288 tot 1294.

Jan I, 1252-1294

Jan I was een krachtige heerser die zijn gebied aanzienlijk vergrootte. Zijn pogingen de Brabantse invloed tussen Maas en Rijn te versterken brachten hem onder meer in botsing met de machtige aartsbisschop van Keulen. Omdat zijn Rijnpolitiek strookte met hun handelsbelangen, kon hertog Jan rekenen op de financiële steun van de Brabantse steden, waaraan hij als tegenprestatie uitgebreide privileges toekende. Zijn belangrijkste aanwinst was het hertogdom Limburg, (samenvallend met het noordoosten van de huidige Belgische provincie Luik en het zuiden van de Nederlandse provincie Limburg). Toen de kinderloze hertogin Irmgard van Limburg in 1283 overleed, kocht Jan I het opvolgingsrecht van een van haar erfgenamen. Dat was niet naar de zin van haar weduwnaar Reinoud I van Gelre. Het verzet werd echter tijdens de **Slag bij Woeringen** (1288, Hertog Jan vocht met 1.200 ridders, de Graaf van Gelre en de aartsbisschop van Keulen met bijna 10.000 man!) gebroken, waarna het hertogdom Limburg definitief aan Jan I werd toegewezen.

Jan I staat bekend als een levensgenieter en minnaar van muziek, zang en dichtkunst. Aan zijn hof weerklonk Nederlandse, Duitse en Franse literatuur. Zelf schreef hij *Minnesang* in een Duits getinte taal. Bekend is zijn lied *Eins meien morgens fru* met het Occitaanse zinnetje *Harba lori fa* ('De morgen is voor hen aangebroken'). Zijn hartstocht voor jachtpartijen en gewelddadige riddertoernooien moest de hertog echter met de dood bekopen: hij verongelukte tijdens een toernooi in Bar-le-Duc. Hij werd begraven in de minderbroederskerk in Brussel.

In Brabantse volkslegenden leeft "hertog Jan" voort als een populaire, gulle en goedlachse vorst die graag in het gezelschap van eenvoudige lieden genoot van spijs en drank. Na de Slag bij Woeringen zou hij een groot overwinningsfeest voor zijn leger hebben gehouden, met heel veel bier. Om zijn soldaten toe te spreken ging hij zitten boven op een stapel biervaten.

Alleszins wordt zijn afbeelding te paard gebruikt als logo voor de in België populaire

biersoort Primus die naar Jan I verwijst.

Op het logo van het naar hem vernoemde Limburgse biermerk Hertog Jan staat hij afgebeeld als bebaarde vorst in hermelijnen mantel die een grote pul bier heft.

Jan II van Brabant (1275 - 1312), bijgenaamd de Vreedzame, was hertog van Brabant en Limburg van 1294 tot aan zijn dood in 1312. Hij is bijgezet in de Kathedraal van Sint-Michiel en Sint-Goedele te Brussel.
Hij was een zoon van Jan I en Margaretha van Dampierre.
Hij trouwde op 30 juni 1290 met Margaretha van Engeland (1275-1333), dochter van koning Eduard I van Engeland.

Op buitenlands vlak voerde hij in de rivaliteit tussen Frankrijk en Engeland een neutraliteitspolitiek zodat hij zowel de wolinvoer uit Engeland als de lakenuitvoer naar Frankrijk veiligstelde.

Op het binnenlandse vlak had hij af te rekenen met sociale onrust in de steden, waarbij hij het patriciaat steunde. In 1306 versloeg hij de opstandige Brusselse ambachtslieden. Op het einde van zijn leven moest hij, door de toenemende macht van de steden en de deplorabele toestand van de financiën, in het Charter van Kortenberg (1312) grote concessies doen aan de standen.

Arseniek: arsenicum, rattenkruid.

De Nationale **Basiliek** van het Heilig Hart, ook bekend als de Basiliek van Koekelberg werd gebouwd tussen 1905 en 1970. De uiteindelijke versie werd ontworpen door de Gentse architect Albert Van Huffel. De basiliek, gebouwd in art-decostijl, is een Belgisch monument en wordt gebruikt voor grote vieringen, zowel in het Nederlands als in het Frans.

'Wat let ons? Kom op. Wij doen alsof wij in 't hotel logeren, wij nemen de ascenseur, wij kruipen op het dak...'

'Ik moet er niet aan peinzen. Sedert dat ik de rotsen bij de Grotten van Han heb moeten beklimmen van uw moeder in 't jaar Zesendertig... Daarbij, die duiven zijn al zoveel keer vergiftigd geworden door de Brusselaars die ze willen opeten, dat ze immuun geworden zijn. Boordevol arseniek★. Zelfs al hebben ze een hele avond in de pan gesudderd, dan nog, één hap en ge zijt eraan, onder de builen en de zweren...'

Zwarte Brigade-mannen fietsten zingend voorbij. Het begon te schemeren, een roze gloed in de hemel veranderde het silhouet van de Basiliek★ in een diepblauwe moskee. Papa schoot wakker, waaide met zijn hoed zijn zwetend gezicht droog.

'Kom. Kam uw haar. Het is tijd. En denk eraan, wat we nu ook tegenkomen, geen gebenedijd woord erover, aan niemand, of er gebeuren calamiteiten.'

Naarmate Papa de Louisalaan★ naderde, drentelde hij schichtiger, schoot hij zenuwachtiger tussen de fietsers en de boordevolle trams.

'Kijk voor u, recht voor u,' siste Papa toen ze langs een patriciërshuis kwamen waar Duitse legervrachtwagens en een gepantserde halfrupswagen voor stonden. Terwijl Papa dat gebouw in de gaten bleef houden, liepen zij tot het volgende kruispunt en toen zette Papa het ineens op een lopen, een zijstraat in, terwijl hij zijn hoed vasthield. Voor een smal deurtje bleef hij hijgend staan, schikte Louis' das, monsterde hem. 'Van nu af aan zijt gij van den Swigende Eede.'

Een Zwarte Brigade-man deed het deurtje open en keek op zijn horloge.

'Gij zijt te vroeg.'

'Holst heeft gezegd om acht uur,' loog Papa.

'Holst kan zoveel zeggen. Ik ben van dienst.'

'Wij worden verwacht om acht uur, meneer.'

'Meneer?'

'Kameraad, wil ik zeggen.'

Het initiatief voor de basiliek kwam van koning Leopold II van België. Hij was sterk onder de indruk van de Sacré-Cœur, de basiliek op de heuvel Montmartre in Parijs. Hij besloot om ook in Brussel een dergelijk godshuis te laten bouwen naar aanleiding van de 75e verjaardag van de Belgische onafhankelijkheid.
Een commissie koos voor een ontwerp van de Leuvense architect Pierre Langerock die een neogotische kathedraal ontwierp. Op 12 oktober 1905 legde koning Leopold II de eerste steen. Pas in 1909 startten de funderingswerken. Maar door het overlijden van koning Leopold II in 1909 en door het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog bleven de werken jaren stilliggen.

Na de oorlog kwam er weer beweging in door kardinaal Mercier en werden er massaal geldinzamelingen georganiseerd.
Inmiddels was het eerste ontwerp qua stijl te ouderwets geworden. De Gentse architect Albert Van Huffel werd erbij gehaald, die een nieuw ontwerp maakte in art decostijl. Hij gebruikte een skelet van gewapend beton, waardoor de kosten lager werden.

Louisalaan: Louizalaan, Brussel-Zuid.

De Louizalaan is een prestigieuze, 2,7 kilometer lange laan in Brussel die het Louizaplein (nabij het historisch centrum) verbindt met het Ter Kamerenbos. De laan staat bekend om haar grandeur en is onderverdeeld in specifieke zones voor high-end winkelen, cultuur en wonen.

De **Louis Quinze**-stijl is een late barokstijl in de toegepaste kunsten, die sterk verwant is met het rococo in de beeldende kunst en de architectuur. (Louis Quinze: 1715 - 1774).
De term wordt vooral gebruikt voor de beschrijving van interieurs, met name voor meubels.

Buiten Frankrijk worden soms ook gebouwen, gevels of geveldetails beschreven als Lodewijk XV-stijl.

De stijl werd in de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden toegepast rond het midden van de 18e eeuw, meer precies: de periode ±1740-±1770.

De Lodewijk XV-stijl is speels, licht en asymmetrisch en wordt gekenmerkt door uitbundige en krullerige versieringen (rocailles).

Brussels herenhuis in Lodewijk XV-stijl

De **Louis Quatorze-stijl** is een barokstijl vernoemd naar de Franse koning Lodewijk XIV, die regeerde van 1643 tot 1715.
In Nederland wordt de stijl toegepast in de eerste helft van de 18e eeuw, met name in de periode ±1700–±1740.
De Lodewijk XIV-stijl is zwaar, pompeus en symmetrisch.

Zij werden in het appartement binnengeleid door een sproetige, smalle Brusselaar die zei dat Madame zo meteen zou komen en dat ze niet mochten roken. Toch stonden er twee asbakken in de vorm van melkglazen eendjes vol peuken en filtersigaretten. Het hoofd van een blinde Egyptische godin in brons. Een kastje dat een wolkenkrabber voorstelde, de deuren waren etages met ramen in pastelkleuren. Een kamerscherm waarop gazellen en flamingo's samen van de gouden golven van een meer dronken. Een spiegel met kristallen vogelveren. Een sprei van vossenpels op een abrikooskleurige divan. Papa keurde een doosje met bloemen in email.

'Dat is minstens honderd jaar oud. Of meer. Uit de tijd van Napoleon.'

Madame Laura stond in de kamer en nam het doosje uit Papa's hand.'

'Van zeventienhonderd vierenveertig, Louis Quinze★,' zei zij met een glimlach van een bronzen Egyptische godin.

'Ik dacht Louis Quatorze★,' zei Papa.

'Nee. Louis Quatorze hield niet van tabak. Niemand mocht snuiven in zijn omgeving. Hij zelf at de hele tijd pastilles voor zijn slechte adem.'

'Ik heb daar ook over gehoord,' zei Papa.

Zij droeg een peignoir met zwarte en gouden motieven die bij de meubels pasten, gestileerde zwaluwen en chrysanten. Uit de wijde, ongelijk gesneden mouwen staken volle blanke armen zonder één juweel. Ik moet Mama vertellen over haar kapsel, naar een kant gekamd met een golf die de helft van haar oog bedekt. Het vel van haar brede wangen is strak gespannen. Aambeizalf. Zij bekijkt Papa niet.

'Ik heb van alles over u gehoord.'

'Van Holst?' vroeg Louis.

'Hij zegt dat ge niet alleen boeken leest maar ook alles onthoudt.'

Omdat hij opnieuw uitgelachen werd, omdat hij weer scharlakenrood werd, omdat hij die bedekt spottende voorpostgevechten-prietpraat wou doven, liet hij zijn on-

Een veel gebruikt motief in de architectuur in de Lodewijk XIV-stijl is het acanthusblad.

Zeer diep uitgewerkt acanthuskapiteel uit de renaissance

Lodewijk XIV voerde een heus monopolie, ook op kunstgebied. Hij wilde een specifieke Franse kunst creëren. Een voorbeeld hiervan is het Louvre. Jean-Baptiste Colbert was Lodewijks minister van Financiën en streefde ernaar om zijn positie als kunstliefhebber te versterken. Onder anderen Charles Le Brun behoorde tot de kunstenaars waar Lodewijk XIV een beroep op deed.

Deze koninklijke stijl heeft als algemene kenmerken:

Vernieuwing: alleen meubelen, door hem bedacht, werden toegelaten binnen het hof.
Men wilde indruk maken door heel uitgestrekte en hoge zalen.
Alles werd gemaakt van kostbaar materiaal.
Deze barokstijl bevat nauwelijks nog sporen van de vroegere renaissance.

Ukkie en Wappie: geïllustreerde kinderserie uit 1932, gemaakt door Marten Toonder (1912 - 2005). Hij is de geestelijke vader van een groot aantal stripfiguren, zoals Tom Poes, Olivier B. Bommel, Panda, Kappie etc. Ook is hij de grondlegger van de Marten Toonder Studio's, waar vele Nederlandse striptekenaars het vak hebben geleerd. Met de krantenstrip over 'Heer Bommel en Tom Poes' heeft Marten Toonder zich tot aan het einde persoonlijk bezig gehouden. Het heeft hem het lidmaatschap van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde opgeleverd, vanwege zijn vindingrijke en vernieuwende taalgebruik. Zo zijn neologismen als "grofstoffelijk", "denkraam" en "breinbaas" afkomstig uit zijn pen.

Marten Toonder, 1942

Marten Toonder, zoon van een kapitein op de grote vaart, ging (in 1930) na de middelbare school op achttien-jarige leeftijd met zijn vader mee naar Zuid-Amerika.

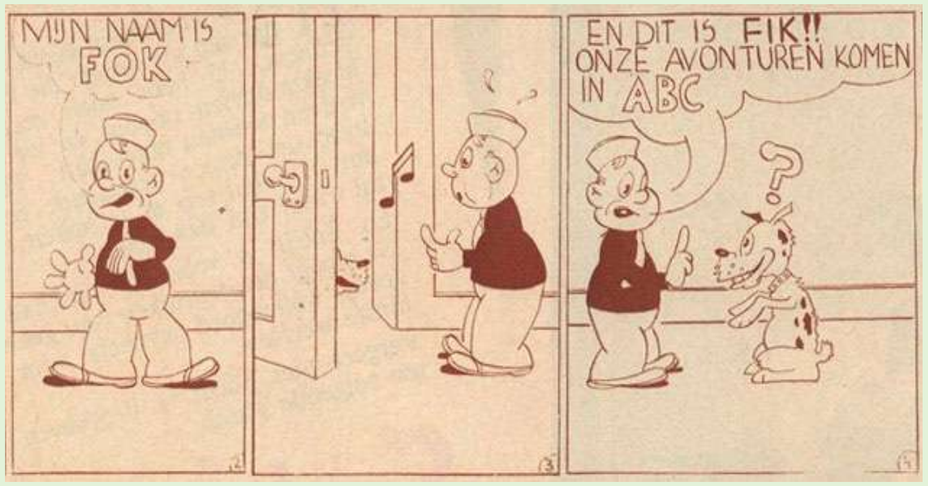
In Buenos Aires ontmoette hij Jim Davis, een medewerker van de Argentijnse animator Dante Quinterno. Deze ontmoeting wekt Toonders belangstelling voor de techniek van stripverhaal en tekenfilm op en doet hem besluiten gehoor te geven aan zijn roeping als tekenaar. Zijn vader
gaf hem één jaar de tijd om te bewijzen dat hij in dit vak zijn brood kon verdienen.

In 1935 trouwde Marten Toonder met zijn buurmeisje Alfine Kornélie Dik (Phiny Dick). Phiny maakte ook tekeningen en schreef kinderboeken en strips.

Phiny Dick, 1942 (foto's privé-archief Martes Toonder)

Marten Toonder nam in 1939 de beslissing om voor zichzelf te beginnen, omdat hij steeds opnieuw geconfronteerd werd met salarisverminderingen in de crisisjaren. Daarom stapte hij over naar Diana Edition in Amsterdam, het agentschap van de naar Nederland uitgeweken Oostenrijker Fritz Gottesmann.

Gottesmann, die van joodse afkomst was, stelde na de capitulatie Toonder aan als vennoot. Toen Gottesmann in 1941 moest onderduiken zette Toonder de firma alleen voort. De afspraak was dat na de oorlog de firma zou worden teruggegeven. Gottesmann werd echter na enkele jaren ondergedoken te hebben gezeten opgepakt. Hij overleefde de oorlog niet. Hij kwam in februari 1945 in Mauthausen om het leven.

Fik en Fok door Marten Toonder (ABC, 1933)

derlip hangen, keek hij wat scheel en lispelde: 'Het liefst lees ik over Ukkie en Wappie★. Of over Fik en Fok★. Maar het liefst over Ukkie en Wappie.'

Papa wist niet wat hem overkwam. Hij had een dorpsidioot meegebracht in deze chique Brusselse woning, hij kuchte verwoed.

Madame Laura kneep haar wolkgrijze ogen tot spleetjes alsof er tabakswalmen in drongen. 'Zo, Ukkie en Wappie. En wat doen Ukkie en Wappie?'

'Kattenkwaad. Zoals alle indianenjongens. En elke keer als Wappie schrikt roept hij: "Grote boontjes!"'

'Ge zijt hier heel goed geïnstalleerd, Madame Laura,' zei Papa heftig.

'Grote boontjes,' herhaalde de vrouw die Raf en Holst en Nonkel Armand en Moritz-van-de-versplinterde-tram wild maakte. Zij lachte, overrompelend, en aanstekelijk, 'Grote boontjes,' riep zij en Tante Violet haatte haar en Louis wou dat de wijde, volle lippen zijn hete wang raakten.

De smalle Brusselse jongen die een Waals legionair in burger kon zijn, schonk port in vierkante, fonkelende glaasjes. Papa frummelde aan zijn manchetknopen. 'Misschien dat wij over onze affaires zouden kunnen beginnen, Madame Laura. En mijn vraag die met de deur in huis valt is: wat moeten die boeken per stuk kosten? Ik moet ze natuurlijk eerst onderzoeken om ze te kunnen schatten...'

'Ik doe geen affaires, Mijnheer.'

'Ah, ik dacht, ben ik mis? ik meende...'

Louis liet zijn mongoloïde-masker varen. Zij merkte het. Hij merkte de tip van haar tong.

'Ik doe het uitsluitend, en ik weet wat voor risico's ik neem, om uw zoon een plezier te doen. Holst maakte me attent op de leeshonger van... eh... Louis. Ik acht het mijn plicht om hem iets anders te laten lezen dan wat er aan de jeugd opgedrongen wordt, de dorpsverhalen van de Fee van Lier★, van de Stijn van Ingooigem★...'

'Van de Cyriel van Alveringem★,' riep Louis driest.

'Die ken ik niet.' Koket sloeg zij een been over het andere.

DE AVONTUREN VAN
Ukkie Wappie
EN ZIJN VRIENDJES
Ukkie's NIEUWE VRIEND
KAPITEIN MOSTERDPOT
BON
No. 19
Uit te knippen en bij te bonden door hen, die geen regelmatig abonnent zijn.

In 1938 zette Marten Toonder voor Diana Edition het figuurtje van Tom Poes voor het eerst op papier.

De Fee van Lier: bijnaam van Felix Timmermans.

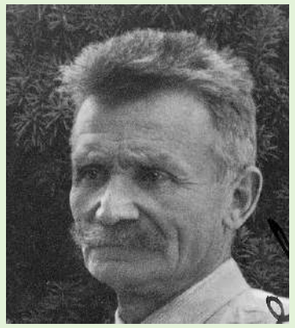

Uit: De Groene Amsterdammer, woensdag 16 juli 1997: https://www.groene.nl/artikel/lier-op-stelten

Lier op stelten

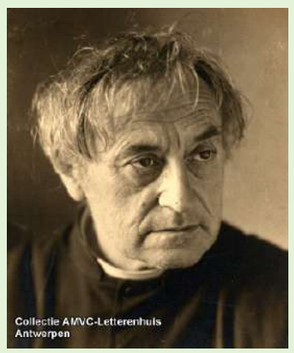
Eindelijk zou de Vlaamse schrijver Felix Timmermans worden herdacht zonder een grote boog om zijn zwarte oorlogsverleden te maken. Maar in Vlaanderen doet men liever aan vergeten dan verwerken. '**De Fee** durfde gewoon niet nee te zeggen, ook niet tegen de Duitsers.'
Over het oorlogsverleden van de Vlaamse schrijver Felix Timmermans wordt oorverdovend gezwegen. En zoals zo vaak het geval is met Vlaanderens onverwerkt verleden, is ook hier het taboe de moeder van alle mythen. Zo wil de Vlaamse stad Lier 'de Fee' vijftig jaar na zijn dood blijven eren als de brave, volkse en leutige schrijver van **Pallieter**. Politiek en artistiek ongevaarlijk. En zo willen anderen Timmermans op het schavotje stellen naast notoire 'zwarten' als August Borms.

De Stijn van Ingooigem: bedoeld is Stijn Streuvels.

Ingooigem, in de volksmond "IJvegem" genoemd, is een landelijk dorpje gelegen aan de aan de voet van de Vlaamse Ardennen. Het "Lijsternest" dat als Provinciaal Museum fungeert was de vroegere woning van **Stijn Streuvels**. Hier was het dat de grote meesterwerken van Streuvels zoals "De teleurgang van den Waterhoek" het daglicht zagen.

De Cyriel van Alveringem: bedoeld is Cyriel Verschaeve, zie p. 186, 399, 491.

Waar men geen kleinheid enz.: uit het gedicht *De Meeuw* van Cyriel Verschaeve.

'Cyriel Verschaeve,' zei Papa gedempt.

'Waar men geen kleinheid kan ontwaren, maar zij alleen nog blijven leven, de meeuwen...★' declameerde Louis.

'Louis! Het is nu al welletjes,' riep Papa.

'Nog een portootje, Mijnheer Seynaeve?' Plots brak in haar gesluierde stem de rauwe klank van een barmeid door (zal ik in mijn schrift schrijven dat misschien op dit ogenblik door Mama die in mijn kamer snuffelt gelezen wordt, nee, Mama kan het geen barst schelen, mijn ontoegankelijk eigen leven). Ik heb nog nooit een barmeid van dichtbij gezien. Dit is er dus een. Straks moet ik opschrijven dat zij de ogen van een kat, katachtige, heeft. Of is dat banaal? Toch is het zo. Zij lichten op.

'Nee merci, geen porto, merci Madame Laura. Want dat eentje zit al in mijn hoofd.'

'Kom toch, voor zo'n grote, sterke vent.'

Zij sipten aan hun port.

'Ik zelf heb laatst veel genoegen beleefd aan een paar boeken van Huxley★, Louis. Ik kan ze u aanbevelen. Ge zult zien, er liggen er wel twintig van *Point contre Point*★ in de groene serie van Feux Croisés★.'
De legionair die in Tsjerkassy de dichte rijen van Aziaten op zijn stelling had zien losstormen, kwam zeggen dat de coiffeur aangekomen was in het salon.

'Ge moet mij beloven, Louis, dat ge gauw terugkomt.'

'Ik beloof het u,' zei hij en spiedde of de legionair niet slinks naar haar knipoogde of proestte binnen in zijn *meine Ehre ist Treue*-ziel (het Waals Legioen was thans ingelijfd bij de Waffen-SS).

'Of misschien zie ik u in Bastegem. Want ik trouw binnenkort met André Holst. Misschien vindt gij tijd om naar de receptie te komen. De trouw wordt nogal intiem gehouden, maar de receptie is voor al mijn vrienden.' Louis verliet haar, die door God geschapen werd op de zevende dag voor hem, Louis, voor zijn tintelende vingers die afgehakt werden als de poten van de krab onder het sinaasappelpapier. Haar grijze omschaduwde ogen volgden hem met een spotziek

Aldous **Huxley** (1894 - 1963):
Engels-Amerikaans schrijver, essayist en dichter die grote bekendheid verwierf met de vele romans en korte verhalen die hij schreef. Een van zijn bekendste werken is *Brave New World*, een sciencefiction-roman.

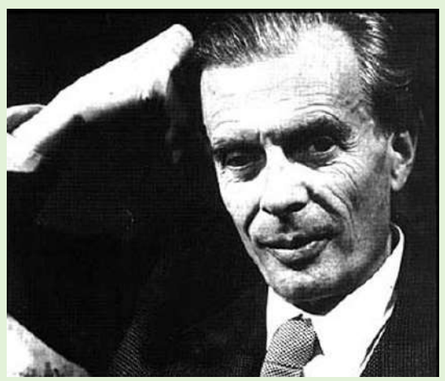

Huxley werd geboren in een intellectueel gezin en was een kleinzoon van darwinist Thomas Huxley. Zijn eerste boek voltooide hij op zeventienjarige leeftijd, nadat hij op zestienjarige leeftijd bijna blind was geworden aan de gevolgen van een oogziekte (die hem ook uit de loopgraven hield).

In 1937 emigreerde hij naar de Verenigde Staten; hij vestigde zich in Hollywood, Californië.

Het voornaamste onderwerp in zijn werk was het "onmenselijke" aspect dat aan de wetenschappelijke vooruitgang verbonden zou zijn. Een van zijn meesterwerken in dat opzicht is *Brave New World* uit 1932 waarin Huxley een compleet technocratische maatschappij portretteert. Een samenleving waarin leven en dood voorgeprogrammeerd zijn, waar de bevolking door middel van drugs zoet gehouden wordt, en waar wisselende seksuele contacten tot norm verheven zijn.

Ondanks Huxleys bekendheid als romanschrijver was zijn eerste uitgegeven werk de gedichtenbundel *The Burning Wheel* (1916). Sterk beïnvloed door het Franse symbolisme, een stijl waarbij de suggestie het fundament werd van de antirealistische poëzie, toont Huxley zich als getalenteerd dichter. Zijn werk stond daarmee haaks op dat van de toenmalige Georgiaanse dichters zoals William Henri Davies en Walter de la Mare. Deze dichters uit het Victoriaans tijdperk verzetten zich door het gebruik van strikt classicisme tegen het opkomende estheticisme. Met hun hyperbewustzijn waarmee ze de werkelijkheid registreerden en interpreteerden waren ze een ware tegenstelling tot Huxleys romantische en sentimentele stijl.

Uiteindelijk gaat Huxley, hoewel scepticus in zijn hart, de mystieke toer op. In zijn onderzoek naar het bestaan van het bovennatuurlijke experimenteert hij met geestverruimende middelen zoals LSD.

Point contre Point: https://fr.wikipedia.org/wiki/Contrepoint_rigoureux

Onder **contrapunt** wordt in de muziektheorie het verband tussen twee of meer (onafhankelijke) stemmen verstaan. De term komt uit het Latijn, van **punctus contra punctum**, noot tegen noot.

Contrapunt is de eerste grote schrijfwijze van de westerse muziek en verschilt met de latere harmonie in het beschouwen van de muziek:

> *Harmonie* bekijkt de muziek vanuit de verticale samenklank in akkoorden of akkoordprogressies.
> *Contrapunt* bekijkt de muziek horizontaal, in gelijkwaardige stemmen, waarbij wel het verticale aspect van belang is en aan regels gebonden is voor de samenklank der stemmen.

In meer algemene zin wordt onder de term contrapunt verstaan: polyfonie, of: een tegenmelodie ('een contrapunt'). Zo kan ook worden gesproken over contrapuntische muziek, waarmee aangeduid wordt dat er verschillende melodische ontwikkelingen tegelijkertijd plaatsvinden.

Feux Croisés:
Plon is een Franse uitgeverij, opgericht in 1852 door Henri Plon en zijn twee broers. Zijn activiteiten omvatten drie domeinen: politieke geschiedenis, literatuur en menswetenschappen.

Eén van zijn collecties is getiteld: **Feux Croisés**, voor de buitenlandse literatuur, met schrijvers als Graham Greene, Jack London.

Brocanteur: sjacheraar, handelaar in oude spullen en rariteiten.

Heinrich Heine (1797 - 1856 in Parijs) geldt als een van de laatste vertegenwoordigers én overwinnaars van de Romantiek. Hij zorgde dat de taal van alledag toepasbaar werd in de lyriek, dat het feuilleton en het reisverhaal een kunstvorm werd en dat de Duitse literatuur een tot dan toe ongekende lichtheid kreeg.

Heinrich Heine (Gemälde von Moritz Daniel Oppenheim, 1831)

verdriet, indien er zoiets bestaat, zodat hij zijn hoofd afwendde, en omdat zij meende dat hij als een pandjesbaas of een brocanteur★ naar de Louis Quinze-snuifdoos loerde, zei zij: 'Het is een kopie natuurlijk.' Haar besmettelijke lach. 'Als het een echte was, dan was ik miljonair.'

De Zwarte Brigade-man van bij de voordeur (een conciërge, want hij droeg geen wapens) bracht hen langs lege gangen en trappen naar een kolenhok waar bergen antraciet lagen.

'D'r is hier voor een paar winters,' fluisterde Papa. Zij klommen over de kolen. 'Als ge heel het gebouw wilt verwarmen, met al die hoge kamers...' zei de conciërge. 'En zij kijken op geen kilootje.'

Hij zette zijn schouder tegen een deur die klem zat. 'Voilà. Ge weet wat er overeengekomen is. In godsnaam houdt u koest. Koest.' De twee slaafse, zwijgende honden, *koest*! knikten.

'Geen hoest!'

'Nee, nee,' zei Papa. Hij viel languit voorover in een stapel boeken en trok Louis met zich mee. Zij hoorden de sleutel.

De deur werd op slot gedaan. De kamer lag in de vale schijn die uit een kelderraampje viel.

Een krankzinnig overwerkte bibliothecaris had dagenlang honderden boeken, duizenden, door de kamer geslingerd. De vloer werd gevormd door een heuvel van schots en scheef gestapelde boeken die hier naar binnen gekwakt waren of met een reuzenschop als kolen door het kelderraampje gekiept. Dat kon niet, want tegen een wand waren ze tot tegen het plafond gestapeld, de stapelende gevangene was toen gevlucht, torens boeken waren ingestort. Papa kroop overeind en ging op een hoop woordenboekachtige roodleren banden zitten, *Werke* van Heinrich Heine★, en stak een zaklantaarn aan.

Louis moest alle in leer gebonden en geïllustreerde boeken op een stapel leggen. Bij verzamelde werken moest hij de nummers opzoeken. 'Als ze niet compleet zijn, zijn ze

Als kritisch, politiek geëngageerd journalist, essayist, satiricus en polemicus werd Heine evenzeer bewonderd als gevreesd.
Doordat hem in de Duitse Bond publicatieverboden werden opgelegd, bracht hij de tweede helft van zijn leven in ballingschap in Parijs door.
Antisemieten en Nationalisten beschouwden Heine als een vijand vanwege zijn Joodse afkomst en zijn politieke houding.
De rol van buitenstaander drukte een stempel op zijn leven, werk en receptiegeschiedenis.

Heine behoorde tot de Romantiek en maakte vele ironische en spitsvondige gedichten die ook tegenwoordig nog mensen aanspreken. Hij werkte soms samen met zijn tijdgenoot Karl Marx.
Innerlijk was Heine een tegenstrijdig mens, enerzijds voelde hij zich Duitser, anderzijds wereldburger; dezelfde soort dubbele gevoelens had hij ook ten aanzien van het jodendom en de romantiek.

Beroemd is zijn uitspraak "dort wo man Bücher verbrennt, verbrennt man auch am Ende Menschen", die als een profetische vooruitblik geldt voor wat er later in het 'Derde Rijk' van Hitler zou plaatsvinden.

Een beroemde dichtbundel van hem is *Das Buch der Lieder* met onder andere *Die Lorelei* en *Im wunderschönen Monat Mai*.

Nacht liegt auf den fremden Wegen werd voorzien van muziek door Johannes Brahms in zijn Zes liederen opus 85 en in Frank Bridges *Night lies on the silent highways*.

Cuvier, *Le Règne Animal*, ingedeeld naar hoe het georganiseerd is, dienend als basis voor de Natuurlijke Historie en als inleiding op de Vergelijkende Anatomie.

Ets van Georges Cuvier (1769-1832), stichter van de moderne wetenschappelijke paleontologie.

geen frank waard. En het liefst Franse boeken, daar heb ik meer cliënten voor, het is mensonterend, maar waar het geld zit, leest men Frans.'

Het bleek dat de Fransen geen dure in leer gebonden boeken uitgaven. Jammer genoeg ontbraken bij *Le Regne Animal*★ van Cuvier★ de nummers vier en zeven. De dieren waren minutieus met de hand getekend. 'Compleet, zeg ik!' Papa scheurde er een paar plaatjes uit, van een miereneter, een pinguïn en een boa constrictor. 'Voor uw moeder, zij is zo zot op wilde beesten.'

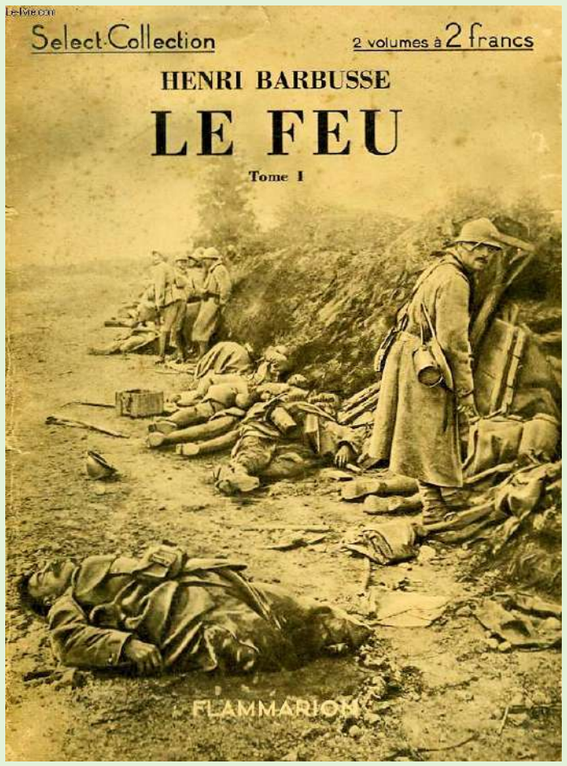
'Henri Barbusse★,' las Louis. 'Op Japon impérial★.'

'Geen slappe kaften, zeg ik.'

Na een paar uur zag Papa dat het goed was, twee hoge heuveltjes, hij maakte een nestje tussen de boeken en trok zijn knieën op. Toen hij snurkte viste Louis de zaklantaarn uit zijn jaszak en las in *Point contre Point*★, het ging over geestige en saaie Engelsen. In *Der Querschnitt*★, een tijdschrift met teksten die leken op de gedichten van Paul van Ostaijen★. In *Drie kameraden* van Remarque★. De drie kameraden gooiden op de kermis met ringen naar een houten pin en wonnen alle prijzen want zij hadden jarenlang in de loopgraven van Veertien-Achttien niets anders gedaan. De eigenaar van de tent was razend, maar zij bleven doorspelen en de sul moest pop na pop afgeven. Toen een van de drie kameraden wakker werd voor zijn geliefde ging hij gauw zijn tanden poetsen om een frisse adem te hebben als zij ontwaakte. Louis las in *l'Enfer*★, van Barbusse, over een hotelkamer waar een gat in de muur geboord werd zodat je alles kon zien in de belendende kamer, ook de zwarte harige driehoek. Hij las sneller, plukte hier en daar paragrafen in *Struensee* van Robert Neumann, *De oude Waereld* van Israel Querido, hij kreeg hoofdpijn van het te snelle, te gretige lezen en keek toen naar plaatjes, naar naakte dikke vrouwen met rosse schaamhaarplukjes en gestriemde billen. Grosz★. 'Den dicke Frauen macht es naturlich Spass nach merkwurdigen Schablonen zu leben, verruckten Schablonen...'
In een nummer van *Sélection* vond hij gestileerde, gezwol-

Henri Barbusse (1873 - Moskou, 1935): Frans politicus en schrijver. Hij werd wereldwijd bekend door zijn realistische oorlogsdagboek *Le feu* uit 1916. In zijn latere werk bekeerde hij zich tot het communisme.

Barbusse was vanaf het begin van de Eerste Wereldoorlog tot augustus 1916 soldaat, waarvan elf maanden aan het front. Hoewel hij zich aanvankelijk als vrijwilliger aangemeld had, ontwikkelde hij later meer pacifistische en communistische overtuigingen en zette zich daar op verschillende manieren voor in.

Hij bereikte internationale bekendheid door zijn oorlogsdagboek *Le feu* uit 1916, dat in hetzelfde jaar bekroond werd met de Prix Goncourt en in de loop der tijd in zestig talen vertaald werd. *Het vuur, dagboek van een korporaal*, wordt gezien als voorloper van het boek *Im Westen nichts Neues* dat Erich Maria Remarque in 1929 schreef.

In 1919 richtte hij met Romain Rolland de Clarté-beweging op, een vredesbeweging van marxistische intellectuelen, waarvan onder anderen Georges Duhamel, Anatole France, Jules Romains, Heinrich Mann alsook de flamingant Herman Van den Reeck lid werden. Zij stelden zich tot doel een revolutionair eenheidsfront te vormen teneinde het culturele peil van de arbeidersklasse te bevorderen en het historisch materialisme bij de intellectuelen te verspreiden. Er was ook een Vlaamse Clarté-afdeling met groepen in o.a. Gent, Brussel en Antwerpen.

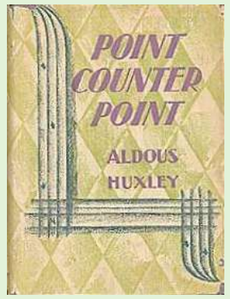
Vanaf 1919 sympathiseerde Henri Barbusse met het communisme in Rusland en ondervond daardoor afwijzing van schrijvers als André Gide. In 1923 werd hij lid van de Franse communistische partij en maakte een reis naar Rusland.

Een biografie die hij over Stalin schreef werd niet goedgekeurd door de censuur. Het boek was een voorbeeld van persoonsverheerlijking.

Barbusse overleed op 62-jarige leeftijd in Moskou tijdens een rondreis door de Sovjet-Unie. Hij werd begraven op Père Lachaise in Parijs.

Japon impérial is een papiersoort, genoemd naar het Japanse koloniale tijdperk van 1895 tot 1947.

Point contre point: *Point Counter Point* (1928) is een roman van Aldous Huxley. Zie p. 550, 551 context. De titel verwijst naar de vloed van argumenten in een debat. De uitwisseling van een hele reeks vertelt het verhaal. In plaats van een enkele plot zijn er een aantal onderling verweven verhaallijnen en terugkerende thema's, zoals bij het contrapunt in de muziek.
Veel van de personages zijn gebaseerd op bestaande mensen, die Huxley persoonlijk kende.

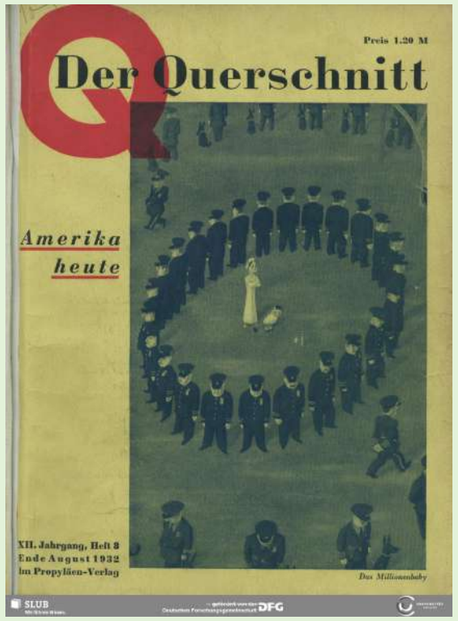

Der Querschnitt

Als intellectueel hoogwaardig geïllustreerd tijdschrift van de 20er jaren gold ongetwijfeld *Der Querschnitt*.
Het richtte zich op een in kultuur geïnteresseerde bovenlaag en afficheerde zichzelf als tijdschrift van de moderne tijdgeest.

Typisch voor *Der Querschnitt* zijn de door de samenstelling diepzinnige maar vaak ook provocatieve foto-combinaties.

In 1936 werd *Der Querschnitt* verboden: de gezochte aanleiding waren definities van 'vreemde woorden' in nr. 9, die betrekking hadden op de actuele politieke situatie.

In de bloeiperiode 1928–29 bedroeg de oplage 20.000 exemplaren.
Querschnitt fungeerde als tijdschrift voor de tijdgeest, waarin moderne literatuur (Hemingway, Proust, Pound, Joyce) en kunst (Picasso, Leger, Chagall) evenzeer een plek kregen als "artistieke" actie-foto's van middelgewichtsboksers en danseressen of persoonlijke ontboezemingen van (achteraf-)straatzangers en gigolos.

Politiek gezien was *Der Querschnitt* neutraal, maar wel met een elitair-snobistische neiging: "Voor de massa heeft *Der Querschnitt* nooit zin gehad ... Het volk was *misera plebs*" (a.a.O., S. XXII). Het tijdschrift nam geen deel aan de hetze tegen de Weimar-republiek, maar wel betuigde in de late 20er jaren uitgever Wedderkop duidelijk sympathie jegens Benito Mussolini, hetgeen in een groot interview tot uitdrukking kwam en mede oorzaak kan zijn geweest voor de geleidelijke afwijzing van het blad.

Paul van Ostaijen: zie p. 329.

Erich Maria **Remarque, Drie Kameraden** (Three Comrades, 1937) werd in Londen gepubliceerd).

Remarque (1898 – 1970): Duitse romanschrijver die veel schreef over de gruwelen van de oorlog.

Zijn ouders waren van bescheiden afkomst. Tijdens zijn studie aan de Universiteit van Münster werd hij in 1916 opgeroepen om zijn legerdienst te vervullen. Remarque vocht aan het Westelijk Front en werd verscheidene keren gewond.

Zijn schrijverscarrière startte hij als toneelcriticus (voor de Osnabrücker Tageszeitung) en sportjournalist (Sportbild).

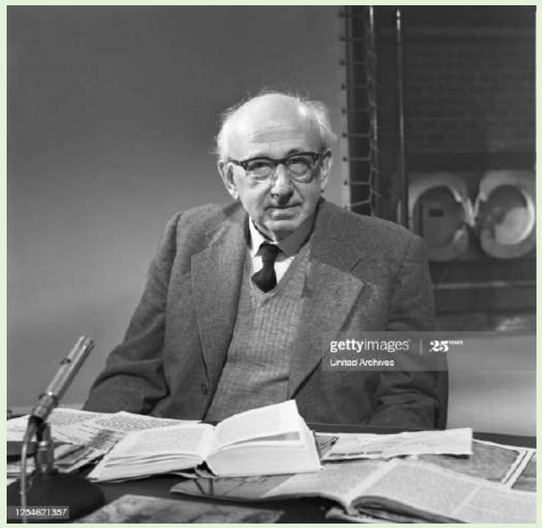
Op 31 januari 1929 verscheen zijn eerste echte roman, *Im Westen nichts Neues*. De eerste uitgever aan wie hij het boek aanbood, weigerde het te publiceren. Ondanks de enorme politieke controverse werden er het eerste jaar al 1,2 miljoen exemplaren van verkocht. Het vervolg, *Der Weg zurück*, verscheen in 1931. Zijn boeken werden in 1933 in het openbaar verbrand en zijn werk werd in Duitsland verboden.

In 1938 werd hem zijn Duits staatsburgerschap ontnomen, maar hij verbleef al sinds 1932 in Zwitserland. In 1939 emigreerde hij naar de Verenigde Staten. Later woonde hij afwisselend in Zwitserland en de Verenigde Staten.

Barbusse, *L'Enfer*: zie ook p. 552.

De roman verscheen in 1908. Het verhaal is een aanval op de samenleving en zijn instituties. Het zit vol erotiek. De overbelaste Barbusse schrijft het laat in de avond, als zijn dagelijkse taken zijn volbracht. Het is zijn eerste roman. De stijl ontleent heel wat aan het naturalisme en de decadentie.

Een 30-jarige man, ongevoelig geworden door het leven, vindt werk in een Parijse bank. Hij is gast in een familie-pension. In zijn kamer ontdekt hij, als hij het licht uitdoet, een spleet in de muur, waardoor hij in de kamer ernaast kan kijken. Hij bespiedt de verschillende bewoners.

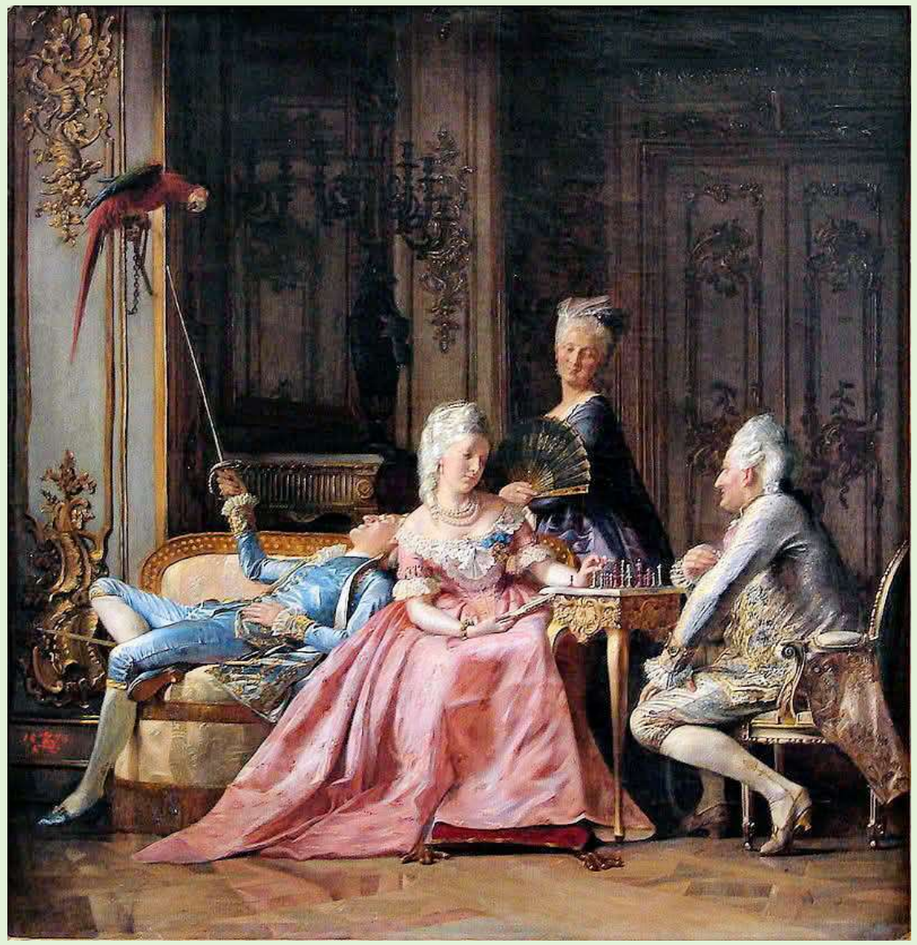
Robert Neumann (1897 Wenen – 1975) was een romanschrijver en satiricus. Hij studeerde scheikunde en literatuur en promoveerde op Heinrich Heine. Toen hij door de inflatie van de jaren 20 al zijn geld verloor, ging hij naar zee. Met zijn vroege gedichten trok hij weinig aandacht, maar *Mit fremden Federn* (1927), een boek vol parodieën, bracht hem faam.

Met zijn volgende anti-Nazistische boeken *Sintflut* (1929) en *Die Macht* (1932), voorts *Unter falscher Flagge* (1932), ook met parodieën, had hij veel succes. Nadat zijn boeken door de Nazi's waren verbrand, ging hij naar Engeland. Daar publiceerde hij in 1935 **Struensee.**

Na de oorlog vestigde hij zich in Zwitserland en schreef een autobiografie *Mein altes Haus in Kent* (1957), en keerde terug naar sombere thema's als de holocaust.
Hij was geestig, ironisch en had een zin voor erotiek.

Johann Friedrich, Greve **Struensee** (1737 – 1772): Duitse arts, filosoof en staatsman. Hij werd lijfarts van de geesteszieke koning Christian VII van Denemarken en minister in de Deense regering. Daar steeg hij de facto tot de macht van regent van het land en

trachtte allerlei hervormingen tot stand te brengen. Zijn affaire met koningin Caroline Matilda ("Caroline Mathilde") veroorzaakte een schandaal, vooral na de geboorte van een dochter, de prinses Louise Augusta, hetgeen het begin was van intriges en machtsspelletjes die tot zijn ondergang leidde en zijn dramatische dood.

Israël Querido, De oude Waereld

Israël Querido (Amsterdam, 1872 - aldaar, 1932) was een Joodse naturalistische schrijver.

Querido kwam uit een arm gezin en moest al jong zijn eigen brood verdienen. Dat deed hij onder meer als horlogemaker, violist, diamantbewerker, juwelier en journalist. Als schrijver debuteerde hij in 1893 met een bundel gedichten.

Bekend zijn vooral zijn boeken geworden waarin het Amsterdamse volk wordt getekend. Querido's eerste prozawerk was extreem naturalistisch. Émile Zola was zijn voorbeeld in *Levensgang* (1901). Zijn eerste grote werk was de vierdelige romancyclus *De Jordaan*.

Hij verwijderde zich geleidelijk van het naturalisme en schreef naar het voorbeeld van Louis Couperus een grote historische romancyclus, hoewel hij eerder diens historische werken zwaar gekritiseerd had. Het betreft zijn driedelige cyclus **De oude waereld**, het land van Zarathustra (Amsterdam, Scheltens & Giltay, 1918-1921).

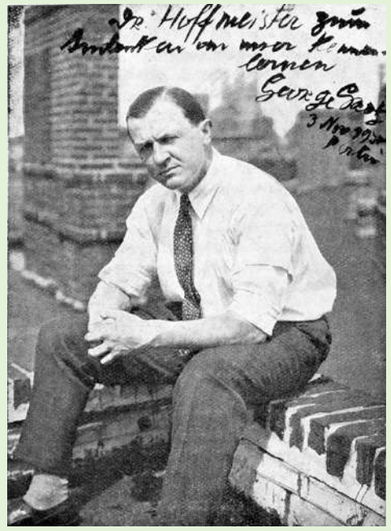
Hij was in socialistische kringen populair, mede dankzij zijn column in het dagblad *Het Volk*, 'Uit het dagboek van Querido'. Hij had al lange tijd last van een zwak hart maar zijn dood kwam onverwacht, toen hij 59 jaar oud was.

Zijn tijdgenoot Henri Borel betreurde in een in memoriam de onkritische bewondering die Querido in zijn jonge jaren ten deel was gevallen, waardoor hij 'de overladenheid en gezwollenheid van zijn taalgebruik steeds verder opvoerde', tot het onleesbaar werd, een 'litterair stotteren'.

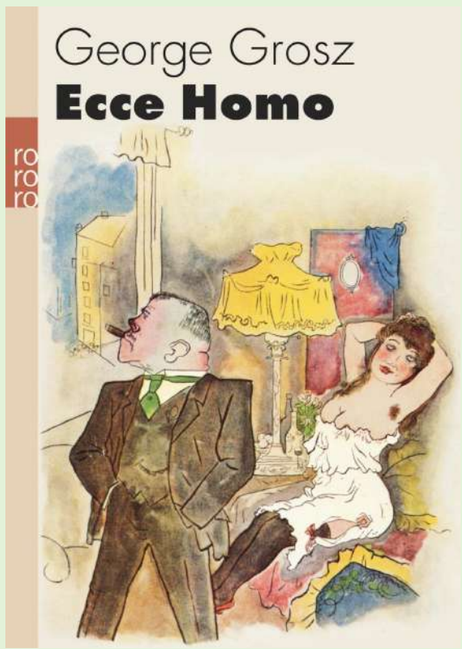
Israël Querido. Karikatuur door Theo van Doesburg (1910)

Grosz. = George Grosz (Berlijn, 1893 – aldaar, 1959), geboren als Georg Groß: Duitse schilder en graficus.

Grosz meldde zich in 1914 als oorlogsvrijwilliger maar werd in mei 1915 ongeschikt verklaard voor de militaire dienst. Hierna ontwikkelde hij zich tot pacifist. Hij stelde op karikaturale wijze het militarisme, de schijnheilige burgerlijke moraal en de ontreddering in de grootstedelijke samenleving aan de kaak. Omstreeks 1920 was hij betrokken bij het Berlijnse dadaïsme, waarvoor hij onder meer maatschappijkritische en politieke collages maakte. Hij was enkele jaren lid van de communistische partij KPD.

In reeksen lithografieën als *Ecce Homo* toonde hij de schrijnende contrasten in de Weimarrepubliek: vette burgers en werklozen, rechters en prostituees, priesters en moordenaars, generaals en arme soldaten. De stijl is elementair en bijtend. Onder invloed van het kubisme bracht hij zowel in zijn grafisch werk als op zijn schilderijen diverse kleine taferelen op een plat vlak samen, om een beeld te geven van het pandemonium van zijn tijd. Vanwege het nietsontziende realisme wordt zijn werk tot de Nieuwe Zakelijkheid gerekend.

Grosz werd gerechtelijk vervolgd wegens godslastering, onder meer omdat hij in *Ecce Homo* een Christus aan het kruis had afgebeeld die een gasmasker droeg. De nazi's stelden zijn werk tentoon als entartete Kunst op een grote tentoonstelling in München.

In 1932 was Grosz al geëmigreerd naar de Verenigde Staten, waar hij rustiger en conventioneler werk maakte. Het meest interessant in deze periode zijn zijn apocalyptische visioenen van nazi-Duitsland tijdens de Tweede Wereldoorlog, beïnvloed door Jeroen Bosch en Pieter Breughel.
Ook maakte hij een aantal schilderijen met dunne mannetjes, de zogenaamde stickmen.

Marcherende mannen met stok

Frits Van den Berghe: zie p. 401.

Een rossige aap = Gallens, zie p. 399 e.v.

Gekweld: gemarteld, gepijnigd.

len vrouwen geschilderd door Fritz van den Berghe★ over wie, ooit, op de dag dat Simone en haar treurnis voor het eerst in zijn leven waren verschenen, een rossige aap★ zo misprijzend had gesneerd. Tieten met tepels als schelvisogen, een lompe naakte vrouw lag uitgestrekt terwijl een man met vlinderdas een sigaret rookte vlakbij een ravijn. Een boerin gaf de borst aan drie jongetjes tegelijk. Zijn ogen vielen dicht. Zijn ogen schoten open. Een aanhoudend gegil. Doffe stompen. De gillende man verweerde zich. Drie vier schelle en barse stemmen riepen in afgebeten snokjes, Duitse bevelen imiterend, mechanisch, getraind, zonder mogelijk weerwoord. 'Gaat ge nu direct - smeerlap - wij weten het - gaat ge zwijgen - zeg het nu direct - nog meer? - op januari de twaalfde om twee uur 's nachts.'

'Godverdomme,' zei Papa zachtjes. 'Die krijgt er van.'

'Het is in de kamer hiernaast.'

'Maar nee, aan de overkant van de binnenplaats.'

Het kon Holst zijn die gekweld★ werd omdat hij hen had binnengesmokkeld in het verboden domein, in het opwindend paradijs van de decadente joodse propaganda.

'Het is Holst.'

'Zeveraar,' zei Papa. 'Vlaamse Wachters doen zoiets niet. Het is hun afdeling niet. En hoort ge niet dat het Limburgers zijn?'

In de waterleiding klotste en ruiste het, ijzeren deuren sloegen dicht. De man gilde toen als een vrouw, het eindigde in gejammer: 'God, god, god.' De Kei zei: 'God komt slechts als zijn schepsels hem roepen.'

Toen liepen laarzen ijzeren trappen op en af en gromde een vrachtwagen.

'Zij hebben hem doodgeslagen.'

'Houd uw mond.'

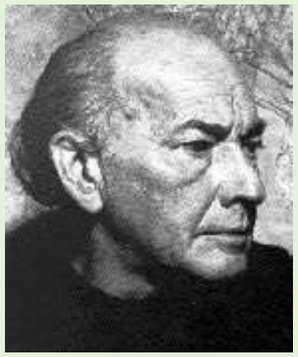
'Per ongeluk. Zij wisten het niet. Maar hij heeft zwakke aders. En een verkeerde slag op zijn slaap...'

'Maar nee. Zij laten hem uitrusten. Hij heeft bekend, namen en adressen.'

'Zij zijn sterk, vier tegen een!'

'Het is geen boksmatch. En het kan niet anders. Ze kunnen

Hans Bellmer (Katowice, 1902 – Parijs, 1975): Frans, van oorsprong Duits, fotograaf, beeldhouwer, graficus, kunstschilder en auteur.

Als kind al ontwikkelde Bellmer grote angst en haat voor zijn tirannieke vader die ook zijn moeder volkomen beheerste. Samen met zijn jongere broer Fritz ontvluchtte hij deze benauwende familiesfeer in een geheime tuin, die volstond met speeltuig. In 1923 werd hij door zijn vader naar de Technische Hogeschool in Berlijn gestuurd, hoewel hij veel meer interesse had in politiek, het werk van Karl Marx en discussies met de kunstenaars van de dada-beweging.

Op aanraden van zijn leraar Georg Grosz verliet hij in 1925 de Technische Universiteit. Hij ging naar Parijs, waar hij in contact kwam met dadaïsten en surrealisten, en vervolgens als graficus reclames ontwierp om in zijn levensonderhoud te voorzien.

Vanaf de dertiger jaren tot zijn dood hield Bellmer zich uitsluitend bezig met erotische voorstellingen van het vrouwelijk lichaam. Hetzij in tekeningen, beelden, foto's of in grafiek - in het middelpunt stond altijd het erotiserende beeld van een vaak geschonden vrouwelijk lichaam. Op grond van de voortdurende herhaling van dit thema werden hem allerlei neurotische stoornissen toegeschreven, van fetisjisme, voyeurisme, via sadomasochisme tot pedofilie, terwijl anderen zijn werk uitsluitend als surrealisme en "anarchistisch erotische ensceneringen" bestempelden.

niet blijven onschuldige Vlamingen in de nek schieten, bommen leggen onder de treinen. Wij moeten het te weten komen.'

'Neem nu eens dat ze de verkeerde voor hebben, dat hij van niks wist.'

'Zij zouden hem niet opgepakt hebben. En moest er een fout gebeurd zijn, en zij zien als hij ondervraagd wordt dat hij niks gedaan heeft, dan laten ze hem los met excuses.'

'Hoe zien ze dat?'

'Het zijn vakmensen. Zij gaan daarvoor naar gespecialiseerde universiteiten. En schei uit met uw stomme vragen.'

Het volgende kwartier liet Papa de ene wind na de andere. 'Het is van de zenuwen. En daarbij, wat moet, dat moet. Een mens moet minimum zeven scheten per dag laten. Anders moet hij naar de dokter.'

In een der boeken die Louis opzijgelegd had, *Die Puppe*★, stond dezelfde foto die hij thuis in zijn map knipsels van artikelen, karikaturen en illustraties had. Zij stond onderaan rechts op de twee volle pagina's die het verschil tussen de klassieke en de joodse kunst illustreerden. Naakte zegevierende krijgers met dik gelijk gekruld schaamhaar als vlammen van marmer, die een toorts in de lucht zwaaiden, moederlijke vrouwen met een kind aan de borst, prachtige verweerde schippers stonden tegenover horloges die slap waren als omelettes, versplinterde robotachtige dwergen, panelen met niets dan vierkantjes als een vaatdoek. De foto in *Die Puppe* was haarscherp en gekleurd. In een bos vol herfstbladeren stond een naakt figuur dat, alhoewel vlezig en welig als een vrouw, een pop voorstelde, je zag de geledingen bij knie en lies en dij en middenrif. De pop had geen gezicht of geen schouders omdat vanuit haar navel opnieuw, maar dan omgekeerd, een buik en volle dijen en benen verrezen, die leken op die van onderen. Van onderen en van boven eindigde de pop in voeten met witte opgerolde sokjes en zwarte lakschoentjes. Naast de onderste voeten die uiteenweken als bij Charlie Chaplin★ op het gouden bladerenbed lag een ineengefrommeld gestreept jurkje. De

In 1933 construeerde Bellmer fetisjachtige poppen uit delen van etalagepoppen, gecombineerd met hout, metaal en gips – als hele lichamen of gedeelten daarvan. De foto's die hij van deze poppen in steeds andere poses maakte, publiceerde hij op eigen kosten in een boek *Die Puppe* en stuurde hij aan Paul Éluard, die de subversieve aard ervan herkende en de foto’s liet verschijnen in het surrealistische tijdschrift *Minotaure*.

Foto uit *Die Puppe* van Hans Bellmer

In 1935 construeerde Bellmer een tweede, nog buigzamere pop, die hij fotografeerde in verschillende provocatieve scenario’s, bedoeld als een alternatief voor het ideaalbeeld van lichaam en geest, die gepopulariseerd werd in de fascistische propaganda in de jaren 30 in Nazi-Duitsland.

In 1938 emigreerde Bellmer naar Parijs, waar hij verder werkte aan zijn poppenthema.

Hij maakt vloeiende lijnen die het erotische spel alle eer aandoen, arabesken van lichamen die als het ware genieten van de eigen vormen, van de gewaagde poses, van de afgebeelde intimiteit.

Ver verwijderd van de zelfdestructieve houding van Egon Schiele schetst hij fantasmen en orgasmen, die in hun ironie ergens verwant zijn met Aubrey Beardsley maar diens anekdotiek overstijgen. Figuur, vorm, pose en intimiteit worden vaak één, vloeien in elkaar tot suggestie.

In 1953 ontmoette hij de schrijfster Unica Zürn - die aan schizofrenie en depressies leed - met wie hij tot aan haar dood samenwerkte. Zij namen hun intrek in Hotel L'Espérance in Parijs, waar zij geen vrienden en weinig contact hadden, nauwelijks uitgingen en zich steeds meer van de buitenwereld afkeerden.

In 1970 wierp Unica Zürn zich uit het raam van hun woning in Parijs. Bellmer stierf in 1975 eenzaam in Parijs. Hij werd begraven op Père-Lachaise.

Charlie Chaplin (Walworth (Londen), 1889 – Corsier-sur-Vevey (Zwitserland), 1977): Engelse artiest, acteur, regisseur, componist en komiek. Daarnaast deed hij ook aan pantomime en vaudeville.

Hij was in de tijd van het ontstaan van de bioscoopfilm in de Verenigde Staten een van de beroemdste filmsterren ter wereld. Later werd hij ook filmregisseur. Zijn bekendste rol was die van de zwerver The Tramp, een mannetje van eenvoudige komaf met een klein snorretje en een aanzienlijke persoonlijke waardigheid. Met een strakzittende jas, een rotting (rotan wandelstokje) en een hoedje lukt het hem in het dagelijks leven steeds weer vanuit een underdog-situatie zijn moeilijkheden te overwinnen. Chaplin speelde deze rol met veel succes van 1914 tot 1936 in tientallen films.

Entrechat: een sprong waarbij de balletdanser of danseres de benen verschillende keren kruist en soms tegen elkaar slaat.

Een **Gordeldier** heeft een pantser dat bestaat uit verbeende huidschilden.

Alle soorten gordeldieren, kleine en grote, zijn insectivoren.

Negenbandgordeldier (Dasypus novemcinctus)

lichtomberen plek die welft tussen de dijen en die ook kan splijten voor een *entrechat*★ blijft smoezelig, in het eerste daglicht uit het kelderraampje kon Louis het niet goed zien. Iets verder in het bos staat achter twee berken een man, eveneens zonder hoofd, handen in de zakken. In zijn donkere jas leunt hij met zijn buik tegen een boomstam. Alhoewel hij de pop nooit kan zien, overigens als hij een hoofd had zou er een berk voor zijn ogen staan, is hij toch een spieder, een medeplichtige in de misdaad die heeft plaatsgevonden. Zijn gestalte lijkt op die van Holst, maar *ik* ben het die spiedt naar de haastig tot een monsterlijk geheel in elkaar gezette torso's en onderlijven na de sectie, ik met mijn overbodig hoofd, met mijn duister krampachtig gestrekt ding dat tegen deze berkenbast, tegen allerlei hindernissen pookt.

Papa nam het boekje uit zijn hand. 'Zij hebben gelijk dat ze deze vuiligheid vermalen, verbranden.'

'Geef hier!' kefte Louis en Papa reikte hem verbaasd het boekje terug aan.

De conciërge kwam hen bevrijden en bracht twee nieuwe koffers mee van geperst karton. 'Het stinkt hier,' zei hij verwijtend.

'Ik dacht dat ge niet meer zou komen,' zei Papa als een gelukkige minnaar.

'Gewoonlijk wordt er hier op zondag niet gewerkt, maar er was een spoedgeval, ge hebt het misschien gehoord.'

'Vaag,' zei Papa.

'Hebben ze hem doodgeschoten?' vroeg Louis. De conciërge blafte: 'Ge hebt niets gehoord, absoluut niets gehoord, begrepen?'

'Ge moet ons dat geen twee keer zeggen,' zei Papa.

De koffers waren loodzwaar, de trein had uren vertraging.

Zij laadden de boeken uit in de voorkamer. 'Wij gaan ze morgen klasseren volgens alfabet,' zei Papa. 'Nu kruip ik in mijn bed.'

Louis droomde van twee pastelkleurig geverfde gordeldieren★ die in paradijselijke struikjes snuffelden en toen on-

Ceusters en de Coene: zie ook p. 558 en 683.

Engelse riem met "Boyscouts, Be Prepared"

Een speciale **scoutingriem** met **lelie-embleem** maakte oorspronkelijk onderdeel uit van het uniform. De riem bestond uit korte stukken van zwart leer, die met ringen aan elkaar verbonden waren. Aan die ringen kon van alles gehangen worden, zoals een mes en waterfles. Met de handige klik-sluiting kon ook doppen van flessen worden gewipt. De riem werd vroeger over de uniformtrui gedragen en later bij de blouse gewoon op de broek.

Point contre Point: zie p. 552 (context).

Georg Hermann, eigenlijk Georg Hermann Borchardt (1871 Berlin - 1943, KZ Auschwitz-Birkenau): Duitse schrijver en joods slachtoffer van de Holocaust.

Hij was de jongste van zes kinderen. Zijn zelfgekozen achternaam was de voornaam van zijn vader, “wiens leven en sterven het harde leven en bittere sterven van de onderliggende was.”

Georg Hermann was een veelgelezen auteur. De op elkaar aansluitende romans *Jettchen Gebert* en *Henriette Jacoby*, die spelen in het Berlijn van de jaren 1839/40 en een beeld geven van de liberale geest in de Biedermeiertijd in een Joods gezin, waren bestsellers. Iedereen kende het verhaal van de bij familie ondergebrachte wees Jetje Gebert, met wie het slecht afloopt.

Georg Hermann,
der Verfasser von „Jettchen Gebert“ und „Henriette Jacoby“,
mit Gattin.

handig op een houten schavot klommen dat onder het Belfort van Walle was opgericht, een wankel staketsel met vlaggen en bloemkransen, waarop Ceusters en de Coene★ stonden, op kauwgom kauwend, de riem met de lelie van de Scouts★ om. Trommels roffelden heel zacht. Een ouverture. Hij wou er heen, want zij wierpen hem smekende blikken toe, Mama zei: 'Goed, ga er naartoe, ge moogt ze gaan helpen, maar eerst moet ge uw haar kammen, kom, laat mij dat doen.'

Louis kon dit niet weerstaan, hij legde zijn hoofd op haar knieën als op een kapblok. Vanonder haar jurk met pauwenogen haalde zij een gloeiende krultang te voorschijn. 'Mama, ik zal te laat komen. Hoor, de trommels slaan al luider! Alstublieft! Toe!' maar zij bleef zijn haar krullen, de brillantine siste.

Zij vingen geen glimp meer op van Madame Laura, die ondertussen getrouwd was. In alle stilte, volgens Berwouts de conciërge. Vijf weken lang gingen zij elke zaterdagavond boeken halen maar bleven niet meer overnachten. De kartonnen koffers stonden op begeven.

Louis streelde de bonte ruggen van de boeken die hij op zijn slaapkamer had staan. Hij las de meeste boeken diagonaal, *Point contre Point*★ liet hij na de helft liggen, maar van Georg Hermann's *Jetje Gebert en Henriette Jacoby*★ las hij elke regel. 'Wat scheelt er nu weer?' vroeg Papa, die hem met betraand gezicht betrapte in de veranda.

'De joden die overal in de weg zitten, die overal weggejaagd worden, het is onrechtvaardig.'

'Staat dat in dat boek?'

'Nee. Maar ge voelt het.'

'Joden kunnen het goed zeggen.'

'Maar wat ze zeggen is waar.'

'Ge moet de waarheid van een jood altijd met een korreltje zout nemen.'

Voortdurend bedreigd door de Nationaal-socialisten besloot Hermann om na de brand van de Reichstag in het jaar 1933 Duitsland te verlaten. Hij vluchtte met zijn gescheiden vrouw en twee dochters naar Nederland, waar hij onder moeilijke materiële omstandigheden *Eine Zeit stirbt* schreef.

In 1943 werd hij via het doorgangskamp Westerbork naar het KZ Auschwitz gedeporteerd en bij aankomst vrijwel onmiddellijk in de gaskamer omgebracht. Hij was 72 jaar.

Georg Hermann, een beschaafde Duitse Jood, door Leo Frijda:
http://www.crescas.nl/blog/webcolumnfrijda/0rooz/Georg-Hermann-een-beschaafde-Duitse-Jood/

> "(...) Hermann was een geassimileerde en beschaafde Duitse Jood en zijn opvattingen, zo durf ik wel te constateren, wijken niet af van die van zijn romanfiguren. Typerend voor hem lijken de woorden: Juden wo sie am besten waren, in den Grossstädten Deutschland. Hermann heeft eens geschreven dat Joden als Einstein (er volgen nog meer namen) waardevoller zijn dan alle Rabbinim in Gelée serviert. Nee, religieus was Hermann zeker niet. Het betekent echter niet dat hij ook afstand neemt van zijn jodendom. "Ich habe mein Judentum weder vergessen, noch je verleugnet", schrijft hij uitdrukkelijk.

Menno ter Braak heeft op 16 maart 1937 in zijn krant *Het Vaderland* beschreven hoe een gesprek met Georg Hermann, een 'klein en gemoedelijk heertje' verliep. In het gesprek, aldus Ter Braak, 'overweegt de genoeglijke veelheid van aspecten, zoals de eenheid van standpunt erin ontbreekt. Een gedachte wordt opgeworpen om de inval, en met plezier weer losgelaten voor een nieuwe inval.' Georg Hermann plaudert schrijft Menno ter Braak boven zijn artikel.

Over het Duitsland, dat hij heeft moeten verlaten, is hij echter duidelijk: Mars und die Dummheit und die Lüge, diese drei modernen Grazien, regieren. Voor de beschaafde en humane Duitse Jood was dat een reden om weinig hoop meer te hebben op een menselijke toekomst voor zijn kinderen en kleinkinderen. Ik ben hopeloos gedeprimeerd, schrijft de zieke en in geldnood verkerende schrijver aan zijn dochter, ik zal deze wahnsinnigste aller Welt niet lang meer meemaken. Ook na mei 1940 schrijft hij - onder censuur - nog steeds brieven, de laatste op 9 juli 1943. Enkele maanden daarna is Georg Hermann gepakt en in Westerbork terechtgekomen. Philip Mechanicus heeft hem daar ontmoet en schrijft op 9 september 1943 in zijn dagboek uit Westerbork: 'De oude letterkundige Georg Hermann, de schrijver van *Jettchen*

'En die van u niet zeker!'

'Ge moet daarom niet schreien.'

Louis wist zeker dat dit zijn vader niet was. Ik ben ook het kind van Mama niet. Zij weten het zelf niet dat ik, toen ik in windsels lag in 't moederhuis, verwisseld ben met een ander kind. Alleen Peter weet het en die houdt zijn mond hierover, of heeft het alleen aan zijn lieveling, Tante Mona, verklapt, zij doet altijd zo raar tegen mij.

'En de Boeren in Zuid-Afrika die door de Engelsen in concentratiekampen uitgehongerd en gemarteld zijn? De Ieren, de Indiërs door de Engelsman uitgemoord. En onze jongens in de loopgraven van Veertien-Achttien? Daar spreekt ge niet over. Daar hebt ge geen traantje voor over. Er moeten altijd zondebokken zijn, en nu zijn dat de joden.'

'Altijd, Papa?'

'Omdat er altijd zondebokken moeten zijn, hoort ge niet goed? Dat is het leven. 't Is hard als ge 't zelf moet zijn, maar er is iets als geluk en geen geluk in 't leven.'

'De meeste wetten zijn op geluk gebaseerd, heel de orde van de Staat,' zei Peter.

'En de zondebok was een Lam,' zei de Kei.

'Nee! Nee!' riep Louis koppig.

De Kei sprak trager dan ooit, die dag. 'Hoe onrechtvaardig onze gemeenschap kan zijn, kijk rondom u, toch is zij onze mogelijke redding. Ik zal het niet meer meemaken, maar zij kan gered worden. Gelijkheid en rechtvaardigheid, die begrippen die zo kunstig worden rondgestrooid door precies diegenen die ze elke dag vertrappen, kunnen alleen door de gemeenschap komen, door de staat, maar welke staat? Die van God? Welke God? Hij die het gezicht heeft van de ander. Welke revelatie hebben wij te verwachten voor wij erkennen dat er in de werken van de mensen iets goddelijks is? Geen revelatie? Neen? Toch? Nee. Het beestachtige dat ons overvalt, jongens, de gruwelen zonder weerga waarvan men geen weet wil hebben, ik geef toe, daar valt geen sprankeltje in waar te nemen van het licht dat ik God noem, en dat ik dacht in elke mens te zien gloeien★. En

Gebert, loopt als een deur zo stijf, maar in stranddracht met een pet en een wandelstok rond en vraagt iedereen: “Na, mein Freund, gibt's Neues? Sie wissen doch so viel”. En vertelt gemoedelijke grapjes, zoals in *Jettchen*.'

Te zien gloeien: eerste druk: te gloeien.

Michelangelo's **Mozes** is een marmeren beeldhouwwerk dat tussen 1513 en 1516 door Michelangelo Buonarroti is gemaakt. Het is een voorstelling van de Bijbelse persoon Mozes in de kerk San Pietro in Vincoli in Rome.

Het standbeeld stelt Mozes voor met hoorns op zijn hoofd. Men gaat ervan uit dat dit komt door de foute vertaling van Exodus 34:29-35 in de Vulgaat door Hiëronymus van Stridon. In deze verzen gaf de Vulgaat weer, dat “karan or” gehoornd betekent. Het woord “keren” betekent in andere contexten weliswaar vaak hoorn, maar in deze is de betekenis stralend.

Cornuta = gehoornd.
Coronata = gekroond.

toch die God die, zoals Paulus zegt, onbekend zal blijven, waar kan hij zijn als wij willen dat hij er ooit is? In de vernederdsten onder ons.'

'In Ceusters en de Coene,' zei Louis luid. De sluimerende klas spitste de oren. De Kei zei: 'Ja.' Hij zweeg een hele tijd. Alsof hij overgeplaatst werd naar een ander lesuur en in een andere klas begon hij een lang verhaal over Mozes★ en dat het amusant was - waarbij hij moeilijk grijnsde, met zijn gedachten ergens anders - dat Michelangelo de profeet met hoornen had afgebeeld, geïnspireerd door een fout in de Bijbelvertaling, facies cornuta in plaats van coronata★.

In de leeszaal van de leraren gaf de Kei Louis twee dozen sigaren mee voor Papa. Het was zo'n onwaarschijnlijk cadeau dat Louis dacht: Nu gaat het pas goed mis met hem. Weet de principaal dat? Er zit hier voor duizenden franken in.

'Hebt ge begrepen wat ik in de klas zei over het gezicht van de ander? Nee. Ik merk het.'

De Kei zakte dieper in de leren stoel waar generaties priesters in hadden gezeten. Hij leek hulpeloos.

'Er is geen leerling die mij zoveel verdriet heeft gedaan als gij. Misschien is het daarom dat ik het meest voor u bid. Trek niet zo'n afstandelijk smoel. Ik ben uw vriend geweest. Omdat ge gekwetst zijt, al beseft gij de aard en de omvang van uw kwetsuren niet. Ge legt er elke dag nieuwe pleisters op.'

'Spreek voor uw eigen,' zei Louis.

'Luister, snotneus. Ik heb voor niet lang meer. Ik kan het u niet uitleggen.' Zijn patrijspoortbril bewasemde. Toen hij hem afzette en met een slonzige zakdoek schoonwreef, leek hij weerlozer dan ooit.

'Louis.'

'Ja, Eerwaarde.'

'Leer Grieks. Elke dag.'

'Is dat alles?'

'Die koude van u, ik ben er bang voor. En ik heb er medelijden mee. Ga nu maar.'

Bij de deur zei Louis: 'Ik heb het wel begrepen. De anderen, dat is de sleutel.'

De Kei zegende hem vlug, alsof hij iets verjoeg. 'Ik zal voor u bidden. Ga nu toch. Vlug.'

Twee dagen later werd de Kei weggevoerd naar Duitsland, niemand wist waarheen, Louis praatte nu vrijuit met hem.

'Eerwaarde...'

'Noem mij geen Eerwaarde.'

'Vader...'

'Ik was niet aanwezig bij uw conceptie.'

'Heer...'

'Al ben ik een heer, toch wil ik zo niet aangesproken worden.'

'Evariste de Launay de Kerchove...'

'Zeg: Kei.'

'Kei.'

'Wat is er, onnozele gans?'

'Ik leer Grieks. Elke dag. Het woord voor samen, voor de anderen is koinomia★.'

'De klemtoon op de tweede lettergreep.'

'Koi*no*mia.'

'Zo is het goed. *Ga nu toch. Vlug*★.'

Koinomia: κοινος = samen; **ἡ** κοινω**ν**ια = het deelhebben, omgang, verbinding, verwantschap.

(Vlug ... te rug. Het rijm brengt de twee woorden bij elkaar (koinos) en accentueert daardoor het heengaan van de een en de terugkeer van de ander; de voorgaande ingebeelde dialoog van Louis over een koinos die geen koinos is, roept via het rijm de echte koinos met Bekka op. A.B.)

Moerbeienjam:

De zwarte moerbei (Morus nigra) komt van nature voor in Midden- en West-Azië, maar wordt alom gekweekt in Zuid-Europa.
Een alternatieve naam is zwarte moerbezie.

Rijpe moerbei

Dominomasker:

De Kei ging en Bekka kwam terug★. Zij deed alsof zij nooit een brief geschreven had. Ongeduldig at ze vier boterhammen met moerbeienjam★ en volgde Louis op zolder en graaide met hem in de twee kisten van 'De Leiezonen', Papa's toneelgroep van voor de oorlog, en haalde vodden, linten, handschoenen te voorschijn, fluwelen mantels, dominomaskers★, hoeden met witwollen veren. Louis zette haar de kepie op van de postbode uit 'Lente in Herentals', een operette. Zij trok de kaplaarzen aan van een musketier, die tot de helft van haar dijen kwamen. Zij hief haar jurk op om het effect te zien, de postbodejas viel tot op haar enkels. Louis

Volants: stroken.

Obergruppenführer zinspeelt op Heydrich.

Cyriel **Verschaeve**, *Judas*: zie p. 491 context.

Centurion: Een centurio, centurion of honderdman was in het legioen de hoogste officiersrang die door mannen van gewone komaf bereikt kon worden.

In de 1e eeuw v. Chr. bestond een cohort uit 6 centuria van 80 soldaten. Centuria waren hoofdzakelijk legioensoldaten die dertien tot twintig jaar dienstgedaan hadden, maar ook pretorianen, equites (ridders) of mensen van de municipale overheid konden zich kandidaat stellen.

De centurio kon worden herkend aan drie kenmerken: zijn wijnstok (vitis), zijn eretekens op de borst (phalerae) en de dwars geplaatste kam (crista) met pluimversiering op zijn helm (galea).

Centurio rond 70 n. Chr (Reconstructie)

Hradcany:

De Praagse burcht (Tsjechisch: Pražský hrad) is een burcht op de heuvel en burchtwijk Hradčany.

Vorst Wenceslaus I liet op de "Heuvel der Goden" in 925 een rond gebouw als veilige schrijn voor de hand van Sint-Vitus (kathedraal) bouwen. De met houten palen omheinde vesting werd in de 11e eeuw door koning Bretislav I door een stenen burcht vervangen.

wurmde zich in een oranje jurk met volants★ en plaatste een wijde witte zomerhoed op zijn hoofd. In de stoffige spiegel was hij een schonkige Mama-van-vroeger, een armetierige Madame Laura. Hij verstopte zich achter een scherm waarop honderden sigarenbandjes in concentrische cirkels waren geplakt. Bekka strekte haar rechterarm. 'Sieg Heil!' zei zij tot een immense zaal vol genodigden in gala. 'Ik ben de Obergruppenführer★ en ik ben hier in Bohemen om uit te rusten. Het weer is betrokken, maar dat kan ons niet schelen, wij hebben andere watertjes doorzwommen. Ik weet niks van wat er verder met mij zal gebeuren, maar dat zien we wel, dames en heren.'

Zij ging zitten, trok de uniformjas over haar magere, sterke dijen. Zij dronk uit de koperen beker uit *Judas*★ van Verschaeve waarmee Papa als zwijgende rabbi veel succes had gehad en boerde. 'Ik ben hier op mijn gemak, de Bohemers luisteren naar wat ik zeg en de Egyptenaren ook. Als zij zich niet koest houden, krijgen ze van de lat in het kamp.' Zij sprong op, greep het houten korte zwaard van een centurion★ en zwaaide er mee. 'Hoort ge 't goed, broeders uit Bohemen? Maar wat hoor ik? De telefoon? Allo, ah, het is gij, Führer! Wel, Führer, ik ben goed aangekomen, het weer kwakkelt een beetje maar voor de rest is alles in orde. Heil! Wij gaan die zigeuners plat krijgen. Heil, Führer, gij gaat content zijn.'

Zij gooide de telefoon tot ver over het dak van de heropgebouwde Gendarmerie, bleef voor het kamerscherm staan en tikte er tegen. 'Is er iemand?' Zij stapte weg, stofdeeltjes waaiden op. 'Ik ga maar weer eens naar mijn kasteel Harkany (Hradcany★, hij had het haar nog zo goed voorgezegd!) met twee telefoons en twee badkamers, wat bloemkool eten waar de kleine kindertjes van komen. Wie zijt gij? Spreek, Donnerwetter, spreek, Madam! Wie zijt gij?' Louis boog diep, hield met kanten handschoentjes zijn hoed vast. 'Een arme boerin uit de streek, hoogedele heer Obergruppenführer.'

'O, gij verdammte leugenkous!' krijste Bekka en sloeg

Zicht op Hradčany, de burcht en de St. Vituskathedraal.

Stengun: Louis metamorfoseert tot Jozef Gabčik.

Granaat: verwijzing naar Jan Kubiš.

met de platte kant van haar zwaard op de witte hoed. 'Au! Au! Ik heb u toch niets misdaan,' riep de partizaan die als boerin vermomd was die vermomd was als Louis.

'Muil toe! Op uw knieën!' De degen trof zijn hals.

'Alstublief, mijnheer, ik ben te oud en als ik éénmaal geknield ben kan ik niet meer overeind! Bitte, Bitte!'

Bekka schopte tegen zijn ribben tot hij tegen de plankenvloer lag, in de wijde rafelige reten zaten grijze korrels. De postbode tolde rond met haar zwaard. 'Hef uwe Bohemerskop geen centimeter of hij vliegt eraf.'

'Maar...'

'Niks te maren. Gij hebt geen recht van spreken, gij zijt geen mensen maar afval van mensen, met uw zwarte ogen en uw kleine gestalte...'

Zij stopte omdat zij aan haar vader dacht die in een werkkamp zat of omdat er beneden iets te horen was geweest. Bekka marcheerde met een ganzenpas op de maat van een fanfare. 'Halt!' Hij haalde een stengun★ onder zijn jurk vandaan. Zij stak haar handen in de lucht en monkelde: 'Kameraad!'

'Ik uw kameraad? Nooit. Never.' Hij richtte zich op in al zijn mannelijke grootte. 'Uw uur heeft geslagen, Reinhard Tristan Eugen. Ik ben uit mijn trainingskamp in Schotland overgevlogen voor deze stonde van de wraak!'

Wild zocht zij om zich heen, maar gaf toen toe dat er geen ontsnapping mogelijk was, en bereidde zich voor op haar dood en begon te bidden. Uit een tenen mand haalde hij een van de meloengrote wereldbollen die Peter voor de oorlog verkocht. 'Zeg uw laatste gebed. Want deze granaat is gedoopt in het bloed van de onschuldigen.'

'Genade.' Bekka beefde. Plotseling tochtte het op de zolder. Hij gooide de granaat★ en liet zich vallen tegen een hoop klamme, muffe toneelkleren. Zij bleef staan met de bol in haar hand en wees naar de kleuren. 'Alaska, Groenland,' zei zij.

'Gij zijt dood!' riep Louis.

'Nee.'

De gouden Stad: *Die goldene Stadt* is een Duitse speelfilm uit 1942 onder regie van Veit Harlan. De hoofdrollen worden vertolkt door Kristina Söderbaum, Eugen Klopfer en Paul Klinger.

Anna Jobst, de dochter van een rijke boer uit de buurt van Budweis (Bodějovice, Zuid-Bohemen), droomt ervan ooit de "gouden stad" **Praag** te zien. Dat verlangen heeft ze geërfd van haar moeder, die uit Praag kwam en daar ook met haar vader was getrouwd. Moeder Jobst verdronk in het moeras in de buurt van de boerderij toen Anna vier jaar was. Haar vader houdt vol dat ze in het donker verdwaald was en zo in het moeras terechtkwam. Maar in het dorp wordt gefluisterd dat de Waterman haar gehaald heeft "omdat ze altijd maar weg wilde van man en kind". (citaat uit de film).

Ingenieur Christian Leitwein, die in het kader van een eventuele drooglegging landmetingen verricht in het moeras, steunt Anna in haar verlangen naar Praag, onder meer door haar een kostbaar platenboek over 'de Gouden Stad' te schenken. Anna's vader is na de dood van zijn vrouw alleen gebleven en heeft zijn knecht Thomas beloofd dat hij met Anna mag trouwen. Daarmee erft hij meteen de boerderij en het land als Jobst er zelf niet meer zou zijn. Om die reden wil Jobst niet dat er een verhouding ontstaat tussen Anna en Leitwein. Ook wil hij niet dat Leitwein Anna in de verleiding brengt om Praag te bezoeken. Vader Jobst zorgt er dan ook voor dat Leitwein door zijn baas wordt overgeplaatst en vervangen.

De huishoudster van Jobst, Maruschka, hoopt dat zij de boer kan overreden met haar te trouwen. Ze zint op een list om Anna bij haar vader in een kwaad daglicht te zetten. Wanneer Jobst en zijn knecht Thomas een paar dagen afwezig zijn, biedt Maruschka Anna aan, om haar wat geld te lenen, zodat ze stiekem toch naar Praag kan.

'Dodelijk gewond. Stukken ijzer en glas in uw lever. Men telefoneert de Führer aan het Oostfront dat ze u aan het opereren zijn.'

'Nee,' zei zij koppig, lastig, vrouwelijk. Hij sloeg de wereldbol uit haar hand, de gedeukte planeet rolde tot aan de trap naar de afgrond.

'De granaat is niet ontploft,' zei Louis. 'Amerikaanse rommel. De slagpin is niet ingedrukt, dat verandert onze plannen.'

Hij, de boerin, wurgde de Reichsprotektor, het magere kind. Zij liet begaan toen hij bleef wurgen en toen zij eindeloos roerloos innig dood bleef gaan en reutelde en hij haar jurk optilde, gedempt zei dat hij haar in gewijde grond zou begraven, 'Dies irae' zoemde terwijl hij aan het elastiek van haar tot doorzichtigheid geschrobde broekje pulkte, trok.

'Niet aankomen,' zei de dode zwakjes.

'Muil toe.' Hij trok het broekje naar beneden. Alle altviolen, cello's, harpen, trombones van de monsterorkestklanken uit 'De gouden Stad'★. Eindelijk na al die grote raadselachtige honger nu zijn eerste blik op de gouden snee tussen dijen in laarzen, het was te donker, hij sjouwde de dode met de tegen elkaar geperste dijen naar het licht van het raam. Toen liep er een dikke rat op de trap.

'Doe voort, doe voort,' zei Cecile die tot aan haar borst zichtbaar was in het trapgat. 'Doe lijk of ik er niet ben.' Bekka sloeg haar jurk met een geroutineerd gebaar naar beneden. Zij was opgelucht dat het theater waar zij in gefigureerd had, voor een paar boterhammen met moerbeienjam, voortijdig afgebroken werd.

Zij zaten gedrieën gehurkt bij het antieke fototoestel dat aan Mama's Heernonkel, pater Wiemeersch, had toebehoord en waarmee hij, zijn leven wagend, wilde dieren en negerstammen in hun natuurlijke omgeving had gekiekt voor de collectie van het bisdom.

Cecile vond dat Louis er stom uitzag, met zijn golfbroek onder die rok.

Louis wilde uitleggen dat dit precies de bedoeling was: a.

Anna kan de verleiding niet weerstaan en gaat met de trein naar Praag, waar ze terechtkomt bij de zuster van haar moeder, Frau Opferkuch. Zij was kort getrouwd en heeft aan dit huwelijk een tabakswinkel met bovenwoning overgehouden. Haar louche zoon Toni, Anna's neef, ziet het wel zitten om Anna voor zich te winnen omdat hij door een huwelijk met haar mee zal delen in de erfenis. Hij overreedt Anna langer dan gepland in Praag te blijven en snijdt voor haar langzaam maar zeker de weg terug af.

Na een week of wat hoort Anna, die intussen zwanger is van Toni, dat ze onterfd zal worden. Na het huwelijk van haar vader met Marischka kan ze geen aanspraak meer maken op de boerderij of andere bezittingen, ze krijgt alleen nog haar kindsdeel, daar kan haar vader niet onderuit. Als Toni daar lucht van krijgt bekommert hij zich liever weer om zijn ex-vriendin Lilli, de eigenares van restaurant "Zum Goldenen Löffel", waar Toni tot voor kort in de bediening werkte. Omdat Lilli hem beschuldigd heeft van diefstal, heeft hij zijn ontslag genomen. Maar alles lijkt nu vergeten en vergeven, en de liefde tussen de twee bloeit weer op. Anna's tante weet dat haar nichtje zwanger is, toch vraagt ze haar om Toni's geluk niet in de weg te staan.

Totaal gedesillusioneerd keert Anna terug naar huis, waar ze middenin het verlovingsfeest van haar vader en Maruschka terechtkomt. Boer Jobst begroet zijn dochter niet; hij negeert haar volkomen. Anna voelt zich verstoten en neemt de benen. De meeste gasten weten al wel dat ze vrijwel zeker naar het moeras gaat, net als haar moeder destijds. Maruschka zet boer Jobst onder druk: hij kan kiezen voor zijn dochter of voor haar. Nu kiest Jobst toch voor zijn dochter en gaat achter de anderen aan, die intussen naarstig naar Anna op zoek zijn.

Anna staat intussen bij de steen, die is neergezet op de plek waar haar moeder destijds omkwam. Daar spreekt ze haar laatste woorden: "Vader, vergeef me dat ik mijn geboortegrond niet zo kon liefhebben als jij"...

Als Anna uiteindelijk door de dorpelingen wordt gevonden is het te laat: ze is al verdronken. Jobst is kapot. Hij vermaakt Thomas zijn boerderij en drukt hem op het hart "dat vervloekte moeras" te laten droogleggen. De eindscene van de film is een flash-forward, waarin we een veld vol wuivend graan zien op de plek van het voormalige moeras. Middenin staat nog de steen waar nu ook Anna's naam op staat.

Muziek: Hans-Otto Borgmann, naar "De Moldau" van Bedřich Smetana

De film kwam midden in de oorlog uit, op dat moment waren Engelse en Amerikaanse films in de Nederlandse bioscopen verboden. Toch gingen de meeste mensen graag

een avond naar de bioscoop om even te kunnen vluchten uit de harde dagelijkse werkelijkheid. *Die Goldene Stadt* vertelde een romantisch verhaal, hoewel doorspekt met een onmiskenbaar Blut und Boden-sentiment. Bovendien was het één van de eerste kleurenfilms, en dat zorgde er al met al voor dat de film - ondanks alle kritiek - ook in ons land volle zalen trok. In totaal gingen 1,7 miljoen Nederlanders kijken.

Söderbaum was een publiekslieveling, en ook bij het nationaalsocialistische regime lag ze goed: de blonde Zweedse was voor de nazi's een soort verpersoonlijking van het Arische ideaal. Al snel was ze een superster in de Duitse bioscopen. Omdat haar leven in een aantal films in het moeras of in het water eindigde, werd ze nog weleens smalend Reichswasserleiche (Rijkswater-lijk) genoemd. In haar latere leven bleef die bijnaam haar achtervolgen.

Kristina Söderbaum 1941

In Harlans antisemitische hetze-film *Jud Süß* (1940) speelde ze (volgens haar autobiografie min of meer gedwongen) een van de hoofdrollen. Söderbaum was voor de nationaal-socialisten een betrouwbaarder partij dan haar landgenote Zarah Leander, die in 1943 terug was gegaan naar het neutrale Zweden.

Na afloop van een voorstelling van *Die Goldene Stadt* in het Amsterdamse Rembrandt Theater werd de bioscoop door de verzetsgroep CS-6 in de nacht van 25 op 26 januari 1943 in brand gestoken. De groep protesteerde zo tegen de vele nazipropaganda waar de bioscoopbezoekers tijdens voorstellingen mee te maken kregen en riep op de bioscopen te boycotten.

Boezeroenen: blauwgestreepte kielen.

SA-kepie:

zo liepen de vrouwen erbij op het platteland buiten onze oostgrenzen, b. daarmee werd aangeduid dat het een verklede vrouw betrof maar hij liet het achterwege, Cecile was een dom kalf. Hij had ze zelf gezien, die vrouwen die uit Polen en Rusland kwamen, dof en vormloos in jakken, hoofddoeken en legerbroeken onder hun rokken, sjokkend langs de huizen met de lage strodaken waar hun heersers woonden, vrouwen in boezeroenen★ en pofmouwen en verminkte verminderde mannen met lederschorten voor, de oude ronde SA-kepie★ op, hakenkruisen vlechtend van takjes en twijgen en bladeren voor het Oostfront.

Cecile die zo stom was dat zij lang nadat het duidelijk was dat haar patience-spel zou uitkomen nog plichtsgetrouw traag stompzinnig de kaarten tot de allerlaatste in volgorde lei, zei dat ze bij haar thuis de deur uitgestuurd was. Neen, niet voorgoed.

'Mama zat op de schoot van Pépé,' zei zij. Louis grinnikte naar Bekka.

Pépé, Spaans voor Peter. Ik zal Peter zo aanspreken als ik hem straks zie. Pépé!

'Pépé heeft me geld gegeven om naar de cinema te gaan. Hij peinst er niet aan dat er geen seance is de woensdag. Hij leeft in een andere wereld met al zijn geleerdheid. Hij zegt dat hij veel te goed is voor deze wereld. En het is waar. Verleden week heeft hij een hele avond zitten treuren, Pépé.'

'Waarom?' vroeg Louis verbaasd.

Zij negeerde hem en zei uitsluitend tot Bekka, als een miniatuur-Tante Mona: 'Vanwege haar buitenbaarmoederlijke zwangerschap. Het heeft drie uur geduurd. Maar het is goed gepasseerd.'

'Tegenwoordig is dat geen probleem meer,' zei de oude wijze heks Bekka Cosijns.

'Als 't maar proper gedaan is.'

'Een curetage★.'

Toen hadden zij het over kanker. Als vrouwen. Als alle vrouwen behalve Mama. Die had niet dat baarlijk moederlijke.

Curetage: het afschrapen met een scherpe ringlepel.

Shirley Temple: zie p. 90.

Kolbe: zie p. 381. **Breker**: zie p. 372.

Josef Thorak (Salzburg, 1889 - 1952): Oostenrijks beeldhouwer. Met Arno Breker een van de grote beeldhouwers in nazi-Duitsland.

In de jaren dertig maakte hij een aantal werken voor Turkije, waaronder reliëfs voor een monument ter ere van Mustafa Kemal Atatürk. Vanaf 1932 was Thoraks buurman, de bokser Max Schmeling, een van zijn modellen. Hij werd vereeuwigd in een van de beelden voor het Berlijnse Olympiastadion.

De Machtergreifung in 1933 markeert een omkeer in Thoraks leven. Zijn werk stond sindsdien in het teken van het nationaalsocialisme. Hij scheidde van zijn Joodse vrouw, zij vertrok met hun zoon naar Engeland.

In het voorjaar van 1936 verbleef Thorak op uitnodiging van Hitler een aantal dagen op de Obersalzberg, het leverde hem talrijke opdrachten op. Voor de Wereldtentoonstelling van 1937 in Parijs maakte Thorak een beeldengroep ter ere van

Louis rook Cecile's adem. 'Gij, godverdomme,' riep hij. 'Ge hebt beneden aan onze moerbezieconfiture gezeten.'

'Een lepeltje maar,' zei zij, vond in de kleurige muffe kleren een tutu, en hield hem in de lucht.

'Dat moet voor een dik vrouwmens geweest zijn.' Zij gooide hem over Louis' hoofd en begon te dansen, een wirwar van flutterige sprongetjes.

'Precies Shirley Temple★,' zei Louis.

'Kieken! Shirley Temple kan alleen maar tapdansen.'

Bekka, zag hij, ging helemaal op in Cecile's gedans, met beweeglijke schouders en knieën volgde zij het gehuppel, het gewiek. De anderen, de anderen, zei de Kei. Alle anderen dansen, behalve ik. Zelfs mijn dromen, als ik ze mij herinner 's ochtends, graven, zakken, sijpelen. Naar beneden. Log. Zoals in de plaatjes van *Selection*. De grove, lompe klompvoeten in het slik. Is dat het wat *Entartete* doen, je meetrekken in hun beeld, vervormen naar hun beeld? Voor je 't weet ben je er zo een. Het heilige, sacrale, de exaltatie van de moed en de energie die in de beelden van Kolbe★, Thorak★, Breker★ in zijn plakboeken verheerlijkt werd, was het voor diegenen die er in geloofden? Ja. Hoorde hij daar (nog) bij? Neen.

Met lood in de kuiten, vastgeschroefd in de plankenvloer moest Louis erkennen, terwijl Cecile trippelde, wiegde, dat hij door het internationale jodendom besmet was, het was in zijn brein geslopen, slinks, niet te stuiten. Als er anderen zijn bij wie ik hoor, wil horen, zijn zij het, de versplinterde kubisten, expressionisten, al die tisten. De helden met zwaard en toorts zijn van reuzel en smelten.

Bekka applaudisseerde en Cecile bleef op één been staan, bovenlijf gestrekt naar voren, wou vliegen, kon elk ogenblik opvliegen zoals in de vele foto's die Peter van haar had gemaakt, die in de waaier zaten in de voorkamer en in zijn portefeuille, op zijn hart.

Hitler. In dat jaar werd hij benoemd tot professor aan de Academie van München. In 1938 werd een 17 meter hoog atelier voor hem gebouwd in Baldham, bij München, speciaal voor zijn meer dan manshoge beelden. Het atelier werd ontworpen door Albert Speer en gefinancierd vanuit de kas van de NSDAP.

Hitler zette Thorak op de Gottbegnadeten-Liste die hij in 1944 publiceerde en waarop kunstenaars werden vermeld die werk hadden gemaakt voor Nazi-Duitsland. Hij werd zelfs, met Arno Breker en Georg Kolbe, vermeld bij de twaalf belangrijkste kunstenaars op de Sonderlisten. Hij wordt hier 'staatsbeeldhouwer' genoemd.

Na de oorlog leefde Thorak een teruggetrokken bestaan in Beieren. Hij kwam ongeschonden door de denazificatie.

In mei 2015 werd in een hangar in Duitsland een partij nazikunst gevonden, waaronder twee monumentale bronzen paarden van de hand van Josef Thorak die ooit aan de voet van de rijkskanselarij stonden.

Mama was razend. 'Ge krijgt toch eten genoeg! Meer dan alle kinderen uit de straat!'

Louis stond op het punt uit te leggen dat hij een oud vrouwtje gezien had op straat dat bijna omviel van de honger en dat hij haar een paar boterhammen met moerbeienjam had gegeven, toen bleek dat het over worst ging. De worst van varkensgehakt die Holst gebracht had!

'Niet alleen zijt ge gulzig en denkt ge aan niemand anders behalve uw eigen, maar ge hebt mij in lelijke affronten gebracht. Ge had het mij tenminste kunnen opbiechten, maar nee, lijk een dief in de nacht...'

'Dat is de dood,' zei bliksemafleider Seynaeve.

'Wat is de dood?'

'De dood komt als een dief in de nacht.'

'Gij ook!' riep zij. Zij zoog verwoed aan haar sigaret. 'Want dit gaat gevolgen hebben. En geen kleine! Lucien van Capellen, dat zegt u zeker niks, hè? Nee, natuurlijk niet, mijn werk in de ERLA dat ik speciaal doe om voor u te kunnen zorgen, daar veegt ge uw broek aan!'

'Lucien van Capellen,' zei Louis nadenkend, zonder na te denken.

'De zoon van de herenboer. Zijn ouders hebben speciaal uit dankbaarheid twee kilo saucissen laten brengen!'

'Hooguit een kilo!'

'Twee kilo,' gilde Mama. 'Lucien van Capellen liegt niet. Lijk gij de hele dag door. Hij zegt: "Madame Seynaeve, hebben zij gesmaakt, die saucissen?" Ik zeg: "Welke saucissen?" Ik wist van niets. En hij zegt: "O, is het zo? Neemt ge 't zo op?" en hij draaide zijn rug naar mij, ik stond daar met mijn mond vol tanden! En met die affaire met Jantje Piroen achter de rug, denken al die jongens dat ik louche zaakjes doe en dat ik een pretentieus vrouwmens ben.'

'Het was niet eens driekwart kilo.'

'En wie heeft dan die andere kilo opgevreten?'

'Holst.'

Zij bedaarde op slag. Als kokende melk wanneer je 't gas uitdraait. Zo zouden de expressionisten dat verwoorden.

'Holst, het zou kunnen.'

'Onderweg naar hier,' zei Louis. 'Holst heeft altijd honger met dat groot karkas van hem.'

'Het vervelende is dat Lucien van Capellen van de Witte Brigade is.'

'Laat hem dan in de bak steken en 't is afgelopen!'

Zij schrok. Van het rücksichtslose beest dat hij was. Hij werd opgewonden van de walging die hij als in een boek in haar kon lezen.

Papa hielp zwaargewonden in een vrachtwagen laden. De muren laaiden, roetwolken daalden over krijsende mensen, meestal soldaten. Er was iets mis met de sirene. Alhoewel de bommenwerpers al meer dan een uur verdwenen waren, stootte zij nog af en toe amechtig jankende klaagtonen uit. Alle soldaten, ook de niet-getroffenen, schreeuwden, verspreid, zoekend, tussen de hompen vlees. Twee kerken waren geraakt, zei men, van het station was niet veel meer over. De soldaten waren in korte kaki broeken gekleed, de meesten waren op weg naar huis na twee jaar.

Papa zweette, pufte, maar zonder de haast van de Seynaeves, hij ondersteunde de soldaten met bijna tedere gebaren, kalmeerde een Rode-Kruis-Helferin die spastisch om zich heen sloeg. Sommige soldaten waren onder een kapotte treinwagen gekropen, een luitenant schreeuwde hen toe en zocht hen met zijn zaklantaarn.

Plotseling hoorde Louis, die in een stilstaande vrachtwagen een stervende soldaat vasthield die zich aan zijn knieën had vastgeklampt, Papa vloeken. Hij had zijn voet bezeerd aan een verwrongen tramrail. Maar toen sjouwde hij verder, aaide, paaide de gewonden.

De stervende was jong. Hij reutelde iets over *Blumen*, hij stonk, zijn ingewanden puilden hier en daar uit zijn jas, maar werden samengehouden door zijn koppelriem. Tegenover Louis zat een verdwaasde Hauptmann★ die met beide

Hauptmann = kapitein (< lt. Caput, hoofd).

handen een arm in een Luftwaffe-uniform vasthield als een baby. Van de soldaat naast Louis was de kin weg, als weggesneden met een scheermes. Tussen zijn vingers hingen rafels als van een bloedige witte sik. De stervende zei duidelijk: 'Benjamino' en luisterde naar iets vlakbij. Hij wou zich oprichten, Louis hield hem vast en reciteerde:
'Ruhe, Ruhe, bitte,
Ruhe, Ruhe.'

Louis reed zes keer heen en weer met de vrachtwagen, van het station naar het lazaret, tot hij in slaap viel tussen de verhakkelde soldaten, waarna de chauffeur hem niet meer mee wilde hebben.

Papa zat, onder een dikke laag zwart en grijs stof, in het puin, de zon kwam op, verjoeg de walmen.

'Mijn grote teen is gebroken,' zei Papa, 'ik kan er niet meer op lopen. Maar als ik die jongens zie, die zo gaarne naar hun Heimat wilden na al die tijd, moet ik mijn mond houden. Maar het doet zeer.'

Hij stak zijn hand uit naar zijn zoon en zijn zoon die zag dat hij grauw en oud was, trok hem overeind, een vriend in nood, door dik en dun.

'Maar Staf, ge zoudt lijk zeggen dat ge mankt!' riep Nonkel Robert.

'Mijn enkel is kapot,' zei Papa en liet zich zakken met gestrekt rechterbeen.

'Daarjuist was het uw grote teen,' zei Louis.

'Ik kan 't niet meer voelen, 't is al kapot van binnen in mijn voet. Maar het gaat misschien vanzelf weer aangroeien.'

Toen zij binnenkwamen en hij Nonkel Robert en Tante Monique in hun bebloede witte slagersjassen had gezien, had Louis een ogenblik gedacht, dat zij in hun eentje, onaangekondigd en bescheiden, van hun huis een privé-Lazarett hadden gemaakt, dat zij, in deze monsterlijk vaneengereten nacht, hielpen om het menselijk leed te verzachten, maar zo was het niet. Nonkel Robert schonk Balegemse jenever★, Louis kreeg een kwart glaasje met een suikerklontje van

Balegemse jenever:

Stokerij Van Damme is een bedrijvige vierkantshoeve in het landelijke Oost-Vlaamse Balegem.

De stokerij is een begrip in Oost-Vlaanderen. De jenever wordt er nog steeds volgens de oorspronkelijke ambachtelijke methode uit 1862 gestookt. Stoken is een typische winteractiviteit (van december tot april).

Tante Monique. In de garage hakten twee leerjongens zenuwachtig in metershoge stukken vlees die knapten als jonge berken, Nonkel Robert wreef in zijn bebloede handen. Hij had met zijn vrouw en zijn helpers drie paarden weggesleept uit de gebombardeerde trein, en niet één keer had zijn nochtans gammele camionnette het laten afweten. 'En ge hebt het terrein gezien daar aan de statie!'

'Ik ben toch moe,' zei Tante Monique, 'van al dat schokken.'

'Ik had nog een paar veulentjes op 't oog maar de Feldpolizei kreeg ons in de gaten. Als zij niet zo bezig waren geweest met het volk dat kolen aan het stelen was, hadden zij mij gepakt. Volgens mijn schatting is er daar tienduizend kilo kolen weggehaald. Neem nu dat er honderd mensen waren en ieder heeft een zak van twintig kilo, en zij lopen drie keer over en weer...' Hij rekende, kwam er niet uit.

'Maar dat volk was niet goed georganiseerd.'

Papa knikkebolde, afgepeigerd.

'Moest ge dit organiseren, met een jonge gast of vijf en twee kleine camions, en ge staat direct gereed als het alarm gaat... Maar ja, ge weet nooit of dat ze nog een keer een kolenhangar gaan treffen...'

Nonkel Robert bracht twee brede lappen paardenvlees.

'Hoeveel is mijn schuld?' vroeg Papa.

'Maar broer toch, waar dat gij over spreekt! Wij zijn toch op de wereld om mekaar een pleziertje te doen. Allee, nog een druppel. Wij leven maar een keer.'

'Nee, gij niet, Louis,' zei Papa. Louis kreeg een glas geitenmelk. Hij vroeg zich af of de geit nog in leven was, in dit huis van slachting.

'Straks komt ons vader ook zijn vlees halen.'

'Eet hij nu paardenvlees?' zei Papa ineens alert. 'Waar gaan we dat schrijven?'

'Nee, nee, voor hem moet het entrecôte zijn.'

'Ik dacht al,' zei Papa. Want Peter had een heilige schrik voor paarden en beweerde dat paarden hysterisch waren omdat ze alles negen of twaalf keer groter zien, zodat een

George Bernard Shaw: zie p. 7.

vlinder op de weg een eend wordt, en omdat een merrie van mijnheer Tierenteyn, God hebbe zijn gefusilleerde ziel, eens van pure jaloezie met mijnheer Tierenteyn op hol geslagen was.

'Hij heeft zo'n deugd van zijn entrecôte,' zei Nonkel Robert dromerig. 'Vooral 't vlees vlakbij het been, hij kan daar zo smakelijk aan knabbelen, het is een plezier om te zien. Als ik hem zo zie zitten smikkelen zeg ik in mijn eigen: "George Bernard Shaw★ mag zeggen wat hij wil en alleen maar noten en groensels eten, de mens is toch een vleeseter."'

(De Hauptmann schoof de Luftwaffe-mouw op, de stomp van de arm was als een berk afgehakt, de Hauptmann bracht de knuist naar zijn verkrampte open mond.)

Louis gaf over in de wc. De leerjongens die in de vettige weefsels sneden en krabden lachten hem uit. 'Hij is straf, hè, die jenever van Balegem?' Op de vloer lagen paardentanden.

Op weg naar huis moesten zij hun speciale Schein laten zien, de patrouille van oudere Duitsers vertrouwde blijkbaar hun armbanden niet voldoende. Een voorbijfietsende gendarm kwam erbij staan.

'Ik dacht dat ge goede maten waart met de Duitsers, Staf.'

'Ach,' zei Papa doodmoe. 'Zij moeten hun plicht doen. En het reglement is voor iedereen gelijk.'

'Daar is iets van,' zei de gendarm en fietste verder.

'Het hoogste procent van alle zelfmoorden vindt ge bij de gendarmen,' zei Papa. 'Ik begin te verstaan waarom.'

'Waarom?'

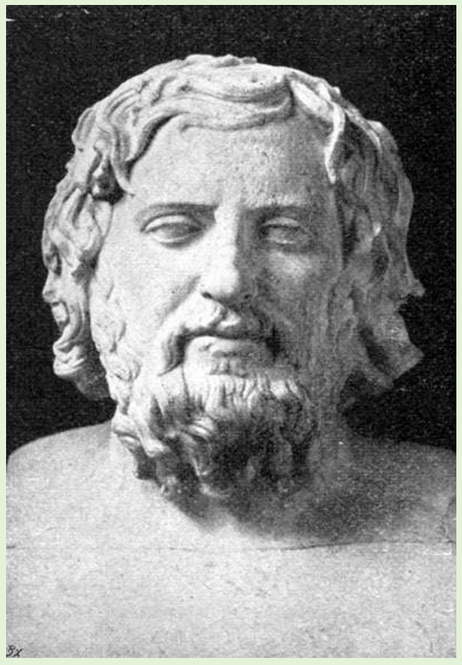
'Zij zijn van niemand gaarne gezien.'

Het huis aan de Oudenaardse Steenweg leek kilometers ver. De sirene was niet opgehouden met haar snerpende uithalen.

'Die Robert krijgt een gemeen aangezicht,' zei Papa, 'met zo te verdikken. Hij is altijd dik geweest maar nu gaat hij over de schreef. Hij eet ook altijd zijn vlees en zijn patatten, zelfs zijn boterhammen, met mayonaise. "Als 't maar deugd doet," zegt hij en hij drinkt de saus op lijk soep. Vol-

Charlatan: bedrieger, knoeier, kwakzalver, marktschreeuwer, opschepper, windbuil, zwendelaar.
Een charlatan maakt gebruik van zijn charme om mensen iets aan te smeren.
Het woord wordt ook wel gebruikt voor mensen die zonder zelf de bewuste intentie te hebben te misleiden ideeën of denkbeelden presenteren die zij zelf voor waar houden, maar die de wetenschappelijke toets der kritiek niet kunnen weerstaan.

Xenophoon van Athene (Grieks: Ξενοφων) (ca. 430 v. Chr. - Korinthe, 355 v. Chr.): Griekse schrijver en auteur van onder andere de *Anabasis* (= de tocht naar het hogere binnenland).

Xenophoon werd rond 430 v. Chr. geboren in de buurt van Athene. Omdat hij stamde uit een welgestelde aristocratische familie, werd zijn intellectuele vorming afgerond met onderricht bij de sofisten. Zijn afkomst leidde ertoe dat hij zich steeds onwennig heeft gevoeld in het democratische Athene, en er zich enigszins als dissident gedroeg.

Twee gebeurtenissen hebben zijn schrijversleven bepaald: zijn contact met de wijze Socrates, tot wiens vriendenkring hij toetrad en die hij levenslang bewonderde - dankzij Xenophoon is heel wat informatie bewaard gebleven over Socrates, die zelf nooit iets opschreef, én de Peloponnesische Oorlog (431 tot 404 v.Chr.).
In deze verscheurende oorlog stond de jonge Xenophoon, omdat hij een aristocraat was en dus voorstander van een oligarchische staatsvorm, eerder aan de kant van de Spartaansgezinden.

Toen er in 404 v.Chr. een einde aan kwam en Athene na een vernederend vredes-akkoord bezet werd door de Spartanen, kwam er een Spartaans gezinde oligarchie aan

gens mij komt het door zijn vrouw dat hij zo vergroft. Een man verandert door zijn vrouw, wij hebben dat meer gezien. Het zou mij verwonderen als die twee kinderen zouden krijgen.'

Mama bakte de paardenbiefstukken. Papa liet zijn voet zien die inderdaad gekneusd leek, helemaal blauw. Toen de apotheker Paelinck erbij gehaald werd en hij Papa's voet in zijn hand nam zei hij: 'Het is in ieder geval niet zo erg als bij Jantje Piroen.'

Wat was er dan met Jantje Piroen? Er was een bom op de gevangenis gevallen en de sukkel van de Toontjesstraat die geen geld had om in beroep te gaan en de cel verkozen had, werd getroffen. 'Zijn twee benen zijn er af, hij zal er door komen maar het zal tijd en geld kosten,' zei de apotheker, en: 'Staf, mijn diagnostiek is dat ge in het vervolg uw voeten beter moet wassen.' Want het blauw kwam van de slechte verf van Papa's sokken.
Toen Paelinck weg was zei Mama zeemzoet: 'Moet ik water opzetten dat ge uw voeten kunt wassen?'

"t Is omdat ge zulke goedkope kousen koopt!' schreeuwde Papa.

'Een serieuze mens wast zijn voeten twee keer per week,' zei Mama.

'Was uw gat!' riep Papa met overslaande stem en sloeg met geweld de deur dicht. Mama luisterde naar zijn vluchtende stappen op straat. 'Charlatan★,' prevelde zij.

Alhoewel de Geallieerden nu overdag overvlogen en de leerlingen van het College vaak naar de kelder moesten rennen, weigerden de priesters hardnekkig de school te sluiten. Wij moeten er allemaal aan, samen met Xenophon's★ tienduizend Grieken★ in Klein-Azië.

Louis liep door het park naar school. Hij vertraagde, hij bleef staan.

Hij zag naast een ijzeren papiermand, geknakt bij het

de macht, de Dertig, die een antidemocratisch schrikbewind voerden. Xenophoon kreeg een baan als administratief medewerker. Het was ook in deze periode dat hij terechtkwam in de filosofische vrienden-leerlingenkring rond Socrates.

Rond de eeuwwisseling ondernam de Perzische prins Cyrus een poging tot staatsgreep om zijn broer koning Artaxerxes II van de troon te stoten. Tijdens de Peloponnesische Oorlog had deze Cyrus de Spartanen financieel gesteund (in ruil voor het bewind over de stadstaten in Klein-Azië) en dus rekende hij voor zijn staatsgreep op hulp van Griekse/Spartaanse kant. Ook een zekere Thebaan, Proxenus genaamd, nam deel aan deze **Tocht van de tienduizend**. Deze wist zijn vriend Xenophoon ertoe over te halen om, na het herstel van de democratie, als "waarnemer" deel te nemen aan de expeditie. Dat gaf Xenophoon de gelegenheid om voor enkele jaren uit Athene te verdwijnen en een reis te maken door het Perzische binnenland. De veldtocht is uiteindelijk op niets uitgedraaid. Nadat Cyrus in de strijd gesneuveld was, nam Xenophon op algemeen verzoek de leiding van de ver van huis aan hun lot overgelaten Griekse huurlingen op zich, en bracht hen na jarenlange omzwervingen behouden terug in Griekenland, hoewel **minstens 5000 van de ca. 13000 soldaten** hun polis nooit meer terugzagen. Het verslag van deze expeditie (401-399 v. Chr.) zou hij later optekenen in zijn beroemde boek *Anábasis*.

In Athene had men Xenophoon's optreden met lede ogen aangezien: hij werd dan ook door een verbanningsdecreet getroffen. Maar dat bleek niet eens nodig: bij zijn terugkeer in Griekenland besloot Xenophoon, diep ontgoocheld door de gebeurtenissen tijdens zijn afwezigheid (o.a. het doodvonnis tegen Socrates en zijn eigen verbanning), voorgoed met zijn vaderstad te breken en liep over naar de Spartanen, die hem gastvrij onthaalden. Hij bracht het tot persoonlijke vriend en raadsman van koning Agesilaüs II, die hij op diens militaire campagnes begeleidde, en voor wie hij nog een lijkrede zou schrijven.

Voor bewezen diensten kreeg hij van Sparta een landgoed te Scillus (Σκιλλούς, nu Σκιλλουντία, nabij Olympia, in de landstreek Elis), waar hij zich in 390 v. Chr. terugtrok, en er leefde als herenboer en schrijver. Daar beleefde hij samen met zijn vrouw en zijn twee zonen de twintig gelukkigste jaren van zijn leven. Bijna al zijn boeken kwamen dáár tot stand. Maar het noodlot sloeg toe toen Sparta in 371 v. Chr. tegen de Thebanen een zware nederlaag leed in de slag bij Leuctra en Xenophon door de politieke gevolgen van de nederlaag gedwongen werd Scillus weer te ontruimen. De streek waar hij woonde was immers 'afgescheurd' van Sparta. Zijn oudste zoon Gryllos zou in dienst van Athene sneuvelen in de Slag bij Mantinea. Ondanks de amnestie die hij intussen in Athene had gekregen, wenste hij er nooit meer terug te keren. Hij vestigde zich te Korinthe waar hij in 355 v. Chr. ook overleed.

middenrif met blote goudbehaarde voetjes die weerloos op het grint lagen vanonder grijs flanel, Marnix de Puydt liggen.

('Niet aankomen,' zei de leraar turnen, 'want ge weet nooit of er inwendige breuken zijn.')

Louis bleef kijken. De Puydt's oor lag op zijn hoed, zijn buik zwol en slonk, de man zwoegde in zijn slaap.

'Mijnheer de Puydt.'

Als een Samaritaan de man overeind hijsen? Vluchten? Als hij er in blijft, in dat labeur van ademen, ben ik dan een moordenaar tot in lengte van dagen?

De poezelige handjes van De Puydt friemelden aan de lucht, vonden de kronkelige gietijzeren poot van de bank naast hem, hij hees zich op langs de bank, kreeg vaste voet, zijn worstjes van tenen krulden op het grint.

'Mijnheer de Puydt.'

'Het is zonderling,' zei de Vlaamse Kop.

'Gij zijt in slaap gevallen.'

'Ja. Maar ik ben helemaal alleen overeind geraakt. Het is zonderling. Ik dacht, Marnix, wat vindt ge ervan om eventjes te verpozen? en toen lag ik in het gras en het is zonderling, ik hoorde mezelf zeggen in de eigenste woorden van onze goddelijke Pastor, onze Fenix op zijn sterfbed - een bewijs dat ik mij op de rand van de zelfgezochte coma vergelijk met de onvergelijkbare - ik hoor mezelf zeggen, ge gaat mij niet geloven, met een stem die beslist de mijne niet was: "Ik hoorde zo gaarne de vogelkes schuifelen."★ Nu is weliswaar een zekere ontdubbeling mij nooit vreemd geweest, wie zijt gij eigenlijk?'

'Louis. Seynaeve. De zoon van de drukker.'

'Goed in opstel. Waar of niet?'

'Nogal,' zei Louis verbluft. Hij zat naast De Puydt.

'Talent voor opstellen. Ik weet het van...'

'Mijn Peter!' riep Louis. Hij tintelde. De Puydt knikte bedachtzaam. Het was ongelooflijk, achter mijn rug blies mijn Peter een ongegeneerde loftrompet. Over mij. Of liever: over zijn kleinzoon, die de eigenschappen van zijn

“Ik hoorde zo gaarne de vogelkes schuifelen”:

Uit: Gezelle en Hopkins: zielsverwante dichters. Posted on 24 april 2020 by Redactie Neerlandistiek (= Online Tijdschrift voor Taal- en Letterkundig onderzoek: (https://www.neerlandistiek.nl/)

> (...) De slotsom is dan ook, dat Gezelle's poëzie een volière is waarin lustig wordt gekwinkeleerd maar waarin complexiteit en betekenislagen afwezig zijn, conform de laatste verstaanbare woorden op zijn sterfbed: ‘Ik hoorde zo geren de vogelkes schuifelen.’
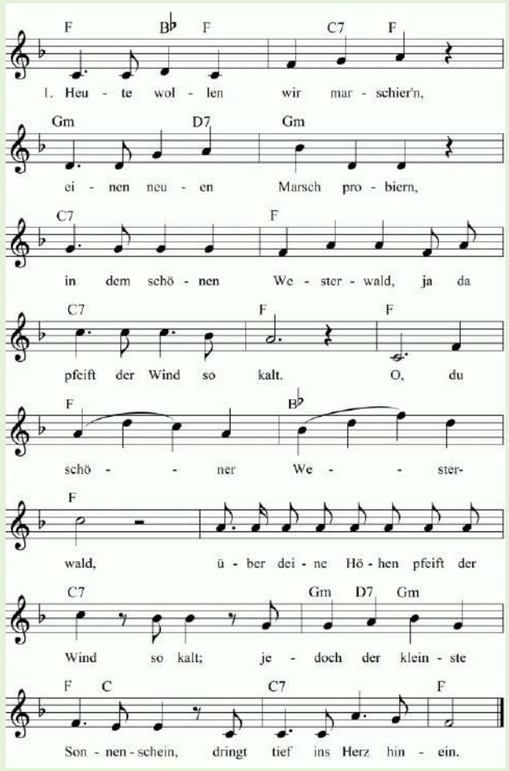
Opgetekend door zijn neef, de priester Caesar Gezelle.

Fiorituren: (muz.) versieringen, trillers, rollers.

Collegiën: leerling aan een college.

Een **Gulden Sporenpark** is er niet in Kortrijk. Louis provoceert.

Het marslied *O, du schöner Westerwald* werd tegen het eind van de 19de eeuw door de opkomende Wandervogel-Beweging zeer populair en wordt ook vandaag nog graag gezongen. Hoor: https://www.youtube.com/watch?v=oZgvdfPnPpg

Heute wollen wir marschier'n,
einen neuen Marsch probier'n,
in dem schönen Westerwald,
ja da pfeift der Wind so kalt.
O, du schöner Westerwald,
über deine Höhen pfeift der Wind so kalt;
jedoch der kleinste Sonnenschein,
dringt tief ins Herz hinein.

Und die Grete und der Hans
geh'n des Sonntags gern zum Tanz,
weil das Tanzen Freude macht
und das Herz im Leibe lacht.
O, du schöner Westerwald,
über deine Höhen pfeift der Wind so kalt;
jedoch der kleinste Sonnenschein,
dringt tief ins Herz hinein.

Ist das Tanzen dann vorbei,
gibt es meistens Schlägerei (vecht-, knokpartij), / gibt's gewöhnlich Keilerei (vecht-, kloppartij)
und dem Bursch, den das nicht freut,
sagt man, er hat keinen Schneid (durf, pit).
O, du schöner Westerwald,
über deine Höhen pfeift der Wind so kalt;
jedoch der kleinste Sonnenschein,
dringt tief ins Herz hinein.

grootvader had geërfd, talent slaat een generatie over. Toen pas drong het tot hem door dat De Puydt gespróken had, wat héét? een rits van de bekende retorische fiorituren★ had gelost. Zweeg hij dan alleen in café 'Groeninghe'? Sprak hij nu, omdat die collegiën★ naast hem, nat achter de oren, toch geen volwaardige gesprekspartner was in de lege ruimte van het park?

'Waar zijn wij?'

'In het park, Mijnheer de Puydt.'

'Ah ja, het Koningin Astridpark.'

'Nee. Het Gulden Sporenpark★.'

'*Tiens*,' zei De Puydt.

'Hebt ge u geen zeer gedaan?'

'Zeer,' zei De Puydt en zweeg. Achter de eiken, in de buurt van het stadhuis was het vertrouwde rustige geluid te horen van marcherende soldaten. Zij zongen ineens: '...einen neuen Marsch probier'n★.' Een groot repertoire hadden zij in al die tijd niet ontwikkeld.

'Hoe heet gij?'

'Louis Seynaeve.'

'Louis, Louis, zoals de grote heilige koning★ die de Sainte Chapelle★ heeft laten bouwen voor de Doornenkroon. Louis, luister.'

'Ja, Mijnheer de Puydt.'

'Ik heb het allemaal fout gedaan. Alles fout. En het is mijn eigen fout, van niemand anders. Er zijn geen verzachtende omstandigheden.'

Hij stond op het grint. Louis ook. Hij nam Louis' arm en begon te lopen. Louis schaamde zich diep. Met De Puydt als verloofde aan zijn arm, ging hij door de Leiestraat tot aan de Grote Markt★ en boven op het Belfort zat zijn dode vriend Maurice de Potter en richtte zijn verrekijker op hem en de mollige bezwete dichter aan zijn arm en wat waren zij voor waggelende planten? Berenklauw★ en engelwortel★. Of twee purperrode, met rare kluwens als koppen, kale jonkers? Ik heb Maurice's schrift met alle namen, het enige wat ik voor mijn dode vriend kan doen is planten, bloemen leren benoe-

De grote heilige koning: Saint Louis IX, zie p. 388.

Exterieur van de Sainte-Chapelle

De Sainte-Chapelle is gelegen op het Île de la Cité in Parijs, gebouwd tussen 1243 en 1248 in hoog-gotische stijl. Zij was de hofkapel van het koninklijk paleis van Louis IX, waar niets meer van overgebleven is.
Louis IX had in 1239 de doornenkroon uit handen van de keizer van Constantinopel verworven (dit kostte hem meer dan de bouw van de Sainte-Chapelle) en verwierf in 1241 nog enkele andere relikwieën, waaronder een fragment van het heilig Bloed, de heilige Lans en het ware Kruis van Christus. Voor deze relieken liet hij de Sainte-Chapelle bouwen.

Het gebouw bestaat uit een beneden- en een bovenkapel. De benedenkapel werd gebruikt als parochiekerk voor het paleispersoneel, terwijl de bovenkapel bedoeld was als privékapel voor de koning en zijn gevolg.
De benedenkapel (Chapelle Basse) maakt de indruk van een crypte met zijn geringe hoogte van 6,6 meter, ondanks de blauwe en gouden kleuren op het plafond. Na het nemen van een wenteltrap komt men in de bovenkapel (Chapelle Haute). Deze kapel heeft zeer grote glas-in-loodramen die de bijbelse historie illustreren.

Interieur van de bovenkapel

Tussen 1841 en 1867 werd de kapel volledig gerestaureerd onder leiding van Viollet-le-Duc. Onder andere werd de cederhouten torenspits, la flèche, in 1853 door Lassus op de kerk gezet.

Kortrijk, de Grote Markt, 2004. Rechts het Belfort.

Bereklauw

Engelwortel in ‘t Beatrixpark, A’dam

Eind april, begin mei boort reuzen**berenklauw** zich met rasse schreden uit de grond en spreidt een geweldig scherm met bloemen tentoon. Eerst nog laag groeiend, later torent een minstens drie meter hoge plant ver boven andere planten uit. Letterlijk een reus met een enorme groeikracht.

De kiemkracht van de zaden is groot. Wie het jonge opschietende spul niet binnen de perken houdt, heeft in korte tijd een 'bos' met berenklauwen staan. Aanraken van alle delen van de reuzenberenklauw en vooral onoplettend knippen in 'het bos', kan tot ernstige wonden leiden.

Engelwortel werd in de Middeleeuwen, rond 1450, gebruikt om een medicijn tegen de gevreesde pest te maken. Van Nederland tot aan Azië wordt de engelwortel nog steeds gebruikt als geneeskrachtige plant. Bovendien wordt er olie uit de engelwortel gewonnen: angelica-olie.
De plant wordt twee meter hoog en krijgt grote bloemen. Engelwortel behoort tot de schermbloemenfamilie. De bladeren van de engelwortel kunnen als groente gegeten worden en op dezelfde manier klaargemaakt worden als spinazie.

Het Monument der Gesneuvelden:

men, niet alleen hun namen zeggen.

De Puydt viel op een rieten stoel vóór 'Het Wapen van Gent' en keelde: 'Twee Pale-Ales,' in de richting van het Monument der Gesneuvelden★.

De baas bracht ze snel, maar nors.

'Louis. Ik had talent...'

'Gij hebt talent, Mijnheer de Puydt.'

'Ach, kind.'

'Toch, toch, Mijnheer de Puydt.'

'Ik had méér, een elan, een impuls. En trots en ongeduld en vernietigingsdrang. Ik had, Louis, de stuwing van de eigenzinnigen, de woelzieken zoals men overigens de opvolger van Saint Louis noemde, Louis le Hutin★, en toen, ja, toen... Ik had kunnen zingen in mijn werken, niet zo fabelachtig precies Chopin★-achtig lyrisch als Van Ostaijen★ natuurlijk, maar het had niet veel gescheeld. Maar ik heb mijzelf uitverkocht.'

'Over de maan schuift de lange rivier...' zei Louis.

'Over de lange rivier schuift Moeder de Maan★. Ach kind.' Hij viel stil. Louis, de woelzieke? Louis, de woelrat?

'Mijn grootvader zegt dat wat Van Ostaijen schrijft infantiel is maar toch kunst.'

'Uw grootvader kan mijn zak opblazen,' zei De Puydt. 'Heel mijn leven heb ik geluisterd naar al uw grootvaders. Naar grootvader Herman Teirlinck★ onder anderen. "Marnix," zei hij, "gij en ik hebben het ongeluk van in een klein landeke van de bok zijn ballen geboren te zijn, er is hier geen plaats voor dichters, de pletrol van België zal ons in de macadam★ persen, zorg ervoor, Marnix, dat ge eerst en vooral onder de pannen geraakt, ik zal ervoor zorgen, wat denkt ge van het inspecteurschap van de bibliotheken?" Ik zeg "Herman, als ik maar niet bij de loge moet" - "Wat voor een rare Charel zijt gij toch, Marnix, wie spreekt daar nu over?" - Twee Pale-Ales, heb ik gevraagd!' Hij riep het naar de Grote Markt.

'Gij hebt ze al binnen,' zei de baas verwijtend tot Louis. Toen hij, weer verongelijkt, het bier bracht wreef hij duim

Het Herdenkingsmonument Eerste Wereldoorlog aan de voet van het Belfort op de Grote Markt werd ontworpen door Godfried Devreese. Er staan ook herdenkingsmonumenten in alle deelgemeenten van Kortrijk.

Louis le Hutin, ofwel Lodewijk X (Parijs, 1289 - Vincennes, 1316), bijgenaamd de Woelzieke, was koning van Frankrijk van 1314 tot aan zijn dood in 1316.

Lodewijk probeerde de centralisatiepolitiek van zijn vader voort te zetten, maar botste daarbij op felle reactie bij de adel, die onder diens bewind veel van zijn privileges had verloren.

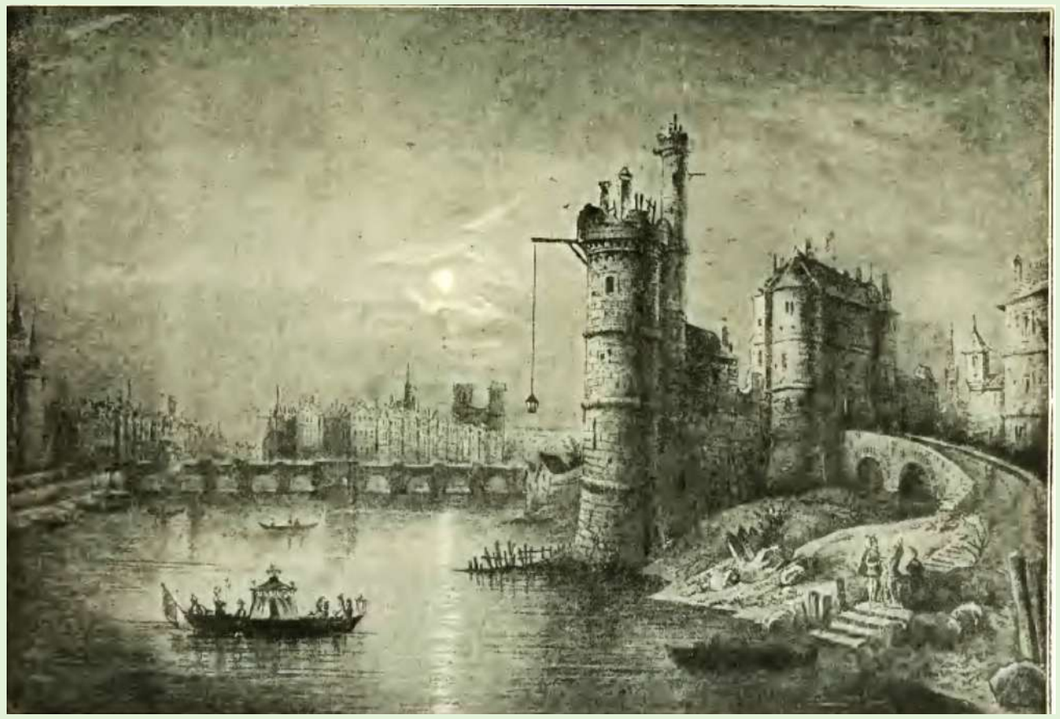
Hij was tweemaal gehuwd: in 1305 met Margaretha van Bourgondië, en in 1315 met Clementia van Hongarije, die nog in verwachting was van zijn kind, toen hij na een korte regering van 18 maanden overleed aan een longontsteking. Zijn vroege, plotselinge dood was de aanleiding voor speculaties dat er vergif in het spel zou zijn. Zeker nadat zijn postuum geboren zoon Jan na enkele dagen overleed, werden er nog meer vragen gesteld, maar er is nooit enig bewijs gevonden.

Het eerste huwelijk van Lodewijk is nogal spectaculair geëindigd. In 1314 werd ontdekt dat Margaretha overspel had gepleegd in het schandaal van de Tour de Nesle met de tweelingbroers d'Aulnay. Ze had dit samen met haar schoonzus Blanca (echtgenote van de latere Karel IV) gedaan en met medeweten van haar andere schoonzus Johanna (echtgenote van de latere Filips V van Frankrijk). De beide overspelige prinsessen werden opgesloten in kasteel Gaillard, waar Margaretha later onder verdachte omstandigheden overleed.

Omdat Lodewijk X bij zijn overlijden enkel een dochter had (Johanna II van Navarra), nam zijn broer Filips het regentschap waar, in afwachting dat de koningin zou bevallen van een zoon, wat inderdaad gebeurde. Het kind, Jan I van Frankrijk, zou slechts enkele dagen leven, en Filips werd alsnog koning als Filips V van Frankrijk.

De Tour de Nesle was de populaire benaming voor een wachttorentje, dat behoorde tot de oudste middeleeuwse stadsmuur van Parijs. Het stond op de linkeroever van de Seine, tegenover het huidige Louvre.

De frivole en levenslustige prinsessen brachten in het Parijse hofleven weer een sfeer van vrolijkheid, die schril contrasteerde met de vrome en strenge levenswijze die de oude koning Filips de Schone erop na hield.

De Tour de Nesle op een ets uit de 14e eeuw

Dit schandaal heeft een enorme invloed gehad op de regering van Louis le Hutin en wierp een lange tijd een schaduw over de geschiedenis van Frankrijk. De genoemde dochter Johanna werd geboren nadat de affaire was begonnen en er is nooit zekerheid gekomen wie de vader was. Margaretha heeft dit altijd geheimgehouden. Daar de koninklijke familie en de hoge adel van het land geen potentiële bastaard op de troon wilden hebben, is de toen al bestaande praktijk dat vrouwen in Frankrijk geen opvolgingsrecht hadden, in wet omgezet. Door de formele uitsluiting van vrouwen op de Franse troon ontstond echter spoedig een opvolgingscrisis die later zou bijdragen aan het uitbreken van de Honderdjarige Oorlog.

Frédéric **Chopin**, (1810 – Parijs, 1849): Pools componist en virtuoos pianist uit de romantiek. Hij wordt algemeen beschouwd als de grootste componist die Polen heeft voortgebracht en geldt als een der grootste toondichters uit de muziekgeschiedenis. Zijn muziek, een persoonlijke fusie van West-Europese klassieke elementen en traditionele Poolse, benut de expressieve en technische eigenschappen van de piano vollediger dan de muziek van welke andere componist dan ook.

Chopin in 1835

Chopin werd geboren in het dorp Żelazowa Wola in het Hertogdom Warschau, als zoon van een Poolse moeder en een uitgeweken Franse vader. Hij stond bekend als wonderkind op de piano. In november 1830 vertrok hij naar het buitenland. In Parijs leefde Chopin als componist en pianoleraar. Aanvankelijk manifesteerde hij zich als concertpianist, maar al vroeg hield hij daarmee op en concentreerde zich op het lesgeven. Om te voorkomen dat hij afhankelijk zou zijn van documenten van het Russisch Keizerrijk werd hij Frans staatsburger.

Tussen 1837 en 1847 onderhield hij een stormachtige relatie met de Franse schrijfster George Sand (Aurore Dudevant). Chopins toch al slechte gezondheid ging verder achteruit en in 1849 stierf hij in Parijs aan tuberculose.

Frédéric Chopin in zijn overlijdensjaar 1849, een van de slechts drie bekende foto's van de componist.

Zijn oeuvre bestaat bijna geheel uit composities voor solopiano. Hoewel vele daarvan technisch zeer veeleisend zijn, karakteriseert zijn stijl zich door het benadrukken van subtiele nuance, expressieve diepte en klankpoëzie. Chopin bouwde diverse muzikale vormen verder uit zoals de ballade en het scherzo en was verantwoordelijk voor diverse innovaties in vormen zoals de pianosonate, wals, nocturne, étude, impromptu en prelude. Zijn werk vormt het hoogtepunt van de pianomuziek uit de romantiek.

Melopee is een gedicht van de Antwerpse schrijver Paul **van Ostaijen**. Zie ook p. 329. Het verscheen in de bundel *Nagelaten Gedichten* (1928), die postuum uitgebracht werd. Dit gedicht is een typisch voorbeeld van het organisch expressionisme. De vorm volgt de inhoud.

Onder de maan schuift de lange rivier
Over de lange rivier schuift moede de maan
Onder de maan op de lange rivier schuift de kano naar zee

Langs het hoogriet
langs de laagwei
schuift de kano naar zee
schuift met de schuivende maan de kano naar zee
Zo zijn ze gezellen naar zee de kano de maan en de man
Waarom schuiven de maan en de man getweeën gedwee naar de zee.

Melopee: <Fr. mélopée <Lat. melopoeia <Gr. melopoiia
1. ritmisch gezang als begeleiding van declamatie
2. benaming voor een vooral klankexpressief gedicht.

Herman Teirlinck: zie p. 26.

Macadam is een type zeer open wegverharding in 1834 ontwikkeld door de Schot John McAdam (1756 - 1836). Het is opgebouwd uit drie verschillende steenslaglagen: de basis wordt gevormd door grof steenslag dat voor de stabiliteit zorgt. Dit wordt afgestrooid door het inwalsen van twee kleinere maten grind.

Aanleg van een macadamweg in de Verenigde Staten in de jaren 1820

Dit type wegdek is door de vele holle ruimtes en het ontbreken van bindmiddel (teer of bitumen) erg gevoelig voor spoorvorming. Daarnaast zorgt het ontbreken van bindmiddel ervoor dat steenslag en grind makkelijk kan opspatten, hetgeen zowel slecht is voor de kwaliteit van het

wegdek (materiaalverlies) als voor de voertuigen die van deze wegen gebruikmaken. Om deze redenen wordt dit type wegverharding sinds de opkomst van gemotoriseerd verkeer nauwelijks meer toegepast. In verschillende landen kan men echter nog steeds macadamwegen aantreffen, vooral in dunbevolkte gebieden en in ontwikkelingslanden.

Deutsch-Flämischen Arbeitsgemeinschaft: DeVlag, zie p. 127, 321-324 context, 354, 367, 446, 538.

Herman Bahr (Linz 1863 - München, 1934): avant-gardistisch Oostenrijks schrijver en literatuurcriticus.

Bahr studeerde klassieke talen, rechten en economie, maar tijdens een verblijf in Parijs werd zijn belangstelling getrokken door de kunst en literatuur.

In 1890 werkte hij in Berlijn en na 1894 in Wenen voor verschillende kranten.
Als criticus toonde hij zich ontvankelijk voor elke nieuwe richting in de literatuur. Hij propageerde in zijn loopbaan zowel het naturalisme, het symbolisme, het impressionisme als het expressionisme.

In zijn vroege periode te Berlijn publiceerde Bahr enkele realistische romans. In Wenen zou hij vooral symbolistische werken schrijven. Hij werd er leider van de modernistische literaire groepering Jong Wenen. Later werd hij directeur van het Burgtheater, waar hij samenwerkte met Max Reinhardt en waarvoor hij ook diverse theaterstukken zou schrijven. Zijn werken kenmerken zich door een goed doordacht intrige, degelijke karaktertekeningen, maar met een enigszins losse structuur. De meeste van zijn literaire werken zijn inmiddels in de vergetelheid geraakt, met uitzondering wellicht van zijn komedie *Das Konzert* uit 1909. Zijn theoretische werken over kunst en literatuur worden daarentegen nog steeds gerekend tot het beste wat het Duitse taalgebied in die periode heeft voortgebracht.

en wijsvinger over elkaar en keek Louis vragend aan. Louis haalde zijn schouders op. In het café sakkerde de baas hardop tot zijn vrouw, dat het altijd hetzelfde was en dat De Puydt met een lei stond van hier tot Waregem, en dat het de laatste keer was. De Puydt hoorde het niet. '...en ik zat toen met Maria opgescheept en zo is het gekomen dat ik mijn innerlijk kasteel in puin heb gelegd, dat ik de nachtegaal in mijn binnenste zijn vlerken heb afgetrokken, zijn parelende zang heb gedoofd. Ik heb toen, jonge meneer, in het Ministerie gewerkt. Jazeker, hij die naast u zit, heeft te Brussel gezwoegd om het lot van zijn confraters in de kunst te verbeteren en hij heeft dit doende een kleed van kurk, een korset van watten over zijn ziel geschoven. En wáár blijven die twee Pale-Ales?'

'Wie gaat dat dan betalen?' vroeg de bazin die het bier bracht. De Puydt sloeg uit volle macht op het marmeren tafelblad. Louis wou over de grote, wijde, lege Grote Markt wegspurten.

'Wie? Ich! Ich, Mitglied der Deutsch-Flämischen Arbeitsgemeinschaft★!'

'Ik heb het verstaan, Mijnheer de Puydt!' zei de bazin. 'Het is al wel.'

'A propos,' zei Louis, 'laatst las ik een paar interessante werken over het expressionisme. Van Hermann Bahr★ onder anderen.'

De Puydt's lodderogen probeerden Louis in het vizier te krijgen.

'En dat heeft mij aangezet om mij te verdiepen in wat men gemeenzaam *entartete* kunst noemt.' De pedante woorden rolden zwierig uit Louis' mond, het was veel gemakkelijker dan hij dacht, durf, daar ging het om. En een paar Pale-Ales.

'*Erfolg*★ van Feuchtwanger, *Joseph und seine Brüder*★ van Mann, van de vader natuurlijk.'

'Hoezo, de vader?'

'De vader van de andere.'

'Wie, Heinrich?'

Erfolg is de titel van een tijdroman van Lion **Feuchtwanger** (zie ook p. 535). De ondertitel luidt: Drie jaar geschiedenis van een provincie. Het boek verscheen in 1930. Het heeft duidelijke kenmerken van een sleutelroman.

De handeling begint met een zogenaamde en met een werkelijke meineed. De kunsthistoricus en museumdirecteur uit München Martin Krüger krijgt in de vroege jaren '20 kritiek over zich heen, omdat hij verschillende aanstootgevende schilderijen heeft aangeworven en tentoongesteld. Daarop wordt hij in een politiek gemotiveerd proces met meineed tot drie jaar gevangenisstraf veroordeeld. Hij wordt ervan beticht dat hij na een feest een dame in haar woning gevolgd is, wat hij onder ede bestrijdt. De veroordeling berust op een meinedige uitspraak van chauffeur Ratzenberger. Het is voor alle deelnemers zonneklaar dat het gaat om een voorwendsel van de conservatieve Beierse deelregering om de tot het linkse veld te rekenen Krüger uit zijn ambt te ontslaan.

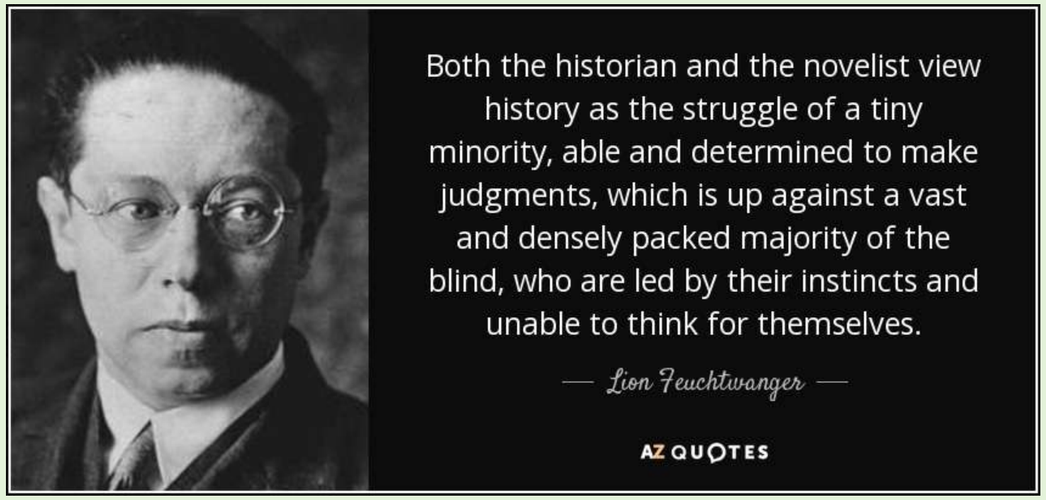
De jaren daarna ijvert Krügers' vriendin Johanna Krain ervoor dat hij genade krijgt. Om dit te bereiken zoekt zij contact met hooggeplaatste persoonlijkheden in de politiek, economie en kerk, en bij de afgedankte koninklijke familie.

In het tweede deel van de roman neemt de beweging van Rupert Kutzner en het zuiver Duitse - codewoord voor de NSDAP - steeds meer ruimte in. Kutzner heeft duidelijk trekken van Hitler en de beschrijving van zijn opstand komt overeen met de Hitler-Ludendorff-Putsch van 1923. Generaal Vesemann is een literaire kopie van Erich Ludendorff. Feuchtwanger legt er bijzondere nadruk op hoe het gros van de bevolking achter Kutzner staat, zoals ook de conservatieve krachten in Beieren van de Kutzner-Beweging gebruik maken om hun eigen belangen te behartigen, waardoor precies de opkomst van Kutzner mogelijk wordt.

Aan het slot van de roman sterft Martin Krüger in de gevangenis en proberen Johanna Krain en haar vriend Jacques Tüverlin om het schandaal algemeen bekend te maken. Johanna maakt er een film over en Tüverlin schrijft een boek. Omdat Tüverlin trekken heeft van Lion Feuchtwanger, kan de lezer vermoeden dat het hierbij om het zojuist gelezen boek gaat.

De schrijver Tüverlin draagt niet alleen trekken van Lion Feuchtwanger zelf, maar ook die van **Thomas Mann**. Dat wordt vooral duidelijk in het hoofdstuk *De functie van de schrijver* in het tweede boek, als Pröckl met Tüverlin over literatuur twist en hem verwijt dat hij "sanatorium-, winterkuuroord-poëzie" schrijft, "terwijl de planeet verscheurd

wordt (een toespeling op Mann's roman *Der Zauberberg*), en bedoelt: "Terwijl de wereld in brand staat", heeft hij de zieleroerselen van huisdiertjes gadegeslagen" (een toespeling op Mann's vertelling *Herr und Hund*).

Joseph und seine Brüder ist eine Roman-Tetralogie van **Thomas Mann**. Het is het omvangrijkste romanwerk van de auteur. De vier delen werden tussen 1933 en 1943 gepubliceerd. Geïnspireerd door zijn reis naar Palestina in 1925 begon Thomas Mann in 1926 in München te schrijven. De eerste twee romans konden nog bij S. Fischer in Berlijn verschijnen. De cyclus werd 16 jaar later, in 1943, in ballingschap in Calefornia afgesloten.

De Tetralogie omvat de romans: De geschiedenis van Jacob - De jeugd van Joseph - Joseph in Egypte - Joseph, de voedselvoorziener.

> „Diep is de bron van het verleden." Met deze woorden begint "*Tief ist der Brunnen der Vergangenheit*". Dit zijn de woorden die boven het Voorspel staan van de Tetralogie. Aan de hand van de als mythen bewaarde herinneringen van de mensheid daalt Thomas Mann met de lezer omlaag naar het oer-begin en leidt hem vandaar naar de regionen van de goddelijke schepping.
>
> Bij de bron en in de nacht begint *De geschiedenis van Jacob.* Hier ontmoet de grijze Jakob de 17-jarige Joseph, de lieveling van zijn twaalf zonen. Joseph komt ons voor als knap, levendig, maar ook met het hoofd in de wolken. Vader Jacob maakt zich zorgen dat hij zich ophoudt bij de afgrond naar de bron en bovendien halfnaakt.

Hij vraagt hem waarom hij niet bij zijn broers is. Tot zijn verdriet hoort hij dat zijn lievelingskind door zijn broers wordt uitgemaakt voor een “dandy en hoertje”. De broedertwist die haar hoogtepunt vindt in de verkoop van de jonge Joseph aan Egypte, is begonnen.

De ontmoeting tussen vader en zoon wordt de aanleiding tot een omvattende terugblik op Jacob’s leven: we horen hoe hij zijn iets oudere tweelingbroer Esau bedroog aangaande de vaderlijke zegen en daarmee ook het eerstgeboorterecht. Vrezend voor de toorn en wraak van zijn broer, vlucht Jacob naar Haran. Daar treedt hij in loondienst bij zijn oom Laban en wordt hij verliefd op diens dochter Rachel. Als hij om haar hand vraagt, stelt Laban als voorwaarde dat hij eerst zeven jaar voor hem moet werken, vóór hij als loon Rachel mag trouwen. Als na afloop van die periode eindelijk het huwelijk gevierd wordt, merkt Jacob de volgende morgen dat Laban hem bedrogen heeft: de gesluierde vrouw, die hij bij Jacob bracht, was zijn oudere dochter Lea. Jakob moest zijn oom andermaal zeven jaar dienen, voordat hij ook Rachel mocht trouwen.

Terwijl de zonen, die Jacob bij Lea heeft, opgroeien, blijft Rachel onvruchtbaar. Zoals eens de maagd Hagar voor Abraham een zoon baarde, zo baren de maagden Bilha en Silpa voor Jakob zonen. Hij heeft al tien kinderen, als eindelijk Rachel Joseph ter wereld brengt, het door de inmiddels hoogbejaarde Jacob zo lang gewenste kind, de eindelijk “juiste” zoon: Joseph, ook Jaschup – wat zoveel betekent als ‘vermeerdering’ en ‘toename.” Met een toespeling op de Allerhoogste noemen de ouders hem ook Jehoseph.

In de jaren dat hij in dienst is bij Laban komt Jacob tot rijkdom, keert naar Kanaän terug en verzoent zich met Esau.

De jonge Joseph

Het tweede deel beschrijft de ijdelheid en de nog ongerichte zendingsdrang van de jonge, verwende Joseph. Vanwege de haat, die hij bij zijn broers gewekt heeft, wordt hij door hen aan handelaren verkocht, die hem meenemen naar Egypte. Joseph is een slaaf geworden.

De patriarch Jakob vertroetelt Joseph als zijn lievelingskind. Als reactie hierop verklapt hij zijn vader de misdaden van zijn halfbroers. Alleen voor zijn volle broer Benjamin, bij wiens geboorte Jakob’s grote liefde Rachel gestorven was, heeft Joseph sympathie. Joseph troggelt zijn vader een waardevol kleed af, dat zijn

eerstgeboorterecht symboliseert. Weliswaar is Joseph niet de eerstgeborene, maar hij is het eerste kind van Rachel, de vrouw van wie Jakob boven alles hield. Dan verkondigt hij met veel eigenliefde zijn broers zijn hoogdravende dromen. Hun heimelijke wrok neemt zozeer toe dat zij met hun kudden wegtrekken naar het verre Schekem. Joseph wordt door zijn vader achter hen aan gestuurd in de stille hoop dat de broers zich met elkaar zouden verzoenen. Als Joseph zich bij aankomst in zijn pas verworven prachtgewaad presenteert en voorgeeft dat zijn vader hem heeft opgedragen hen te controleren, kunnen de broers hun ingehouden woede niet meer onderdrukken. Ze werpen zich met z'n allen op hem, geven hem een flink pak slaag en gooien hem in een onderaardse regenput, waar ze hem drie dagen lang laten kwijnen en verkopen hem de vierde dag als slaaf aan voorbijtrekkende Ismaëlische handelaren, wier karavaan op weg is naar Egypte.

Joseph in Egypte

Het derde deel, „Joseph in Ägypten", is de dikste roman van de Tetralogie, terwijl de handeling in de bijbel slechts 22 verzen beslaat. Het beschrijft Joseph's carrière in het huis van Potiphar en het conflict met Potiphar's vrouw, dat escaleert en ertoe leidt dat Joseph in de gevangenis wordt gegooid.

Joseph komt als slaaf en handelswaar van de Ismaeliërs aan in Egypte, waar de hofmeester Mont-Kaw hem koopt als slaaf voor het huishouden van Potiphar (in de Roman heet hij meestal Peteprê). Indachtig zijn „dood" en 3-daagse „begrafenis" in de regenput, noemt Joseph zich „Osarsiph", „Joseph van Osiris", zoals de doden naar Egyptisch gebruik aangesproken worden. Gestorven is zijn oude leven, het is voor zijn vader en familie geborgen in de tijdloosheid van de dood.

Joseph's welbespraaktheid, handigheid en verblindende schoonheid helpen hem snel vooruit. Na de dood van Mont-Kaws volgt hij hem op in het ambt van hofmeester. Onder zijn bekwame leiding gedijt de huishouding goed en groeit de welstand van Potiphar.

Potiphar zelf werd als kind door zijn ouders, het broer-en-zus- echtpaar Huij en Tuij, gecastreerd. Op deze manier werd hun zoon van de vlek van het incest-huwelijk gereinigd en werd een carrière als hoveling mogelijk. Als groot-eunuch van de Pharao een van de machtigste kruipers aan het hof, machtig van gestalte, waardig in zijn verschijning is hij toch ernstig en in zichzelf gekeerd. Zoals hij als eunuch alleen naar de vorm voor het huwelijk deugt, zo is ook zijn ambt aan

het hof slechts een lege titel. Potiphar blijft aangewezen op de terughoudendheid en discretie van de mensen uit zijn omgeving.

Mevrouw Potiphar is begrijpelijk ontgoocheld om haar niet voltrokken huwelijk. Gedurende een jaar of drie nadert zij Josef steeds openlijker, gedreven als ze wordt door een onvervuld verlangen, dat begint te kolken en uiteindelijk uitbreekt. De climax van het verhaal vindt plaats in de slaapkamer: Joseph vlucht en laat zijn mantel achter bij de vrouw van Potiphar.

Potiphar veroordeelt na zijn terugkeer de vals beschuldigde Joseph tot de gevangenis. Voor de tweede keer belandt hij „in de Put“.

Joseph, de voedselvoorziener

„Joseph, de verzorger” sluit de tetralogie af. Het lukt Joseph de droom van de Pharao over de zeven vette en magere koeien alsook over de zeven volle en lege korenaren te duiden. In het daarop volgende gesprek herkent de god-koning in Joseph iemand die gelijkwaardig aan hem is en wijst zijn gevangene aan als zijn plaatsvervanger. Joseph wordt hoofd van de belasting-inning van heel Egypte en de voedselvoorraden.

In de Joseph-roman identificeert Thomas Mann de Pharao met Echnaton. Dit is dramaturgisch van belang, omdat hij daarmee een parallel kan trekken met het monotheïsme van Abraham en de latere Joden.

(De parallel is onterecht. Ik citeer: https://nl.wikipedia.org/wiki/Achnaton

> *Amenhotep IV, Achnaton, Ec h n a to n of Akhenaten (of andere schrijfvarianten) was een farao van de 18e dynastie van het Oude Egypte. De farao is bekend geworden vanwege (...) het naar voren halen van het zichtbare aspect van de god Ra die aan de ochtendhorizon verschijnt: de Aton.*
>
> *Dat hij het monotheïsme in Egypte introduceerde, is een misvatting. Hij greep juist terug op oude waarden, schafte geen oude goden af, maar zette ze op non-actief. Op één uitzondering na: de god Amon werd afgeschaft. Zijn naam betekent namelijk 'de verborgene' en staat voor het onzichtbare aspect van de zonnegod Ra. Achnaton wilde juist de zichtbare kant van Ra benadrukken. Die zichtbare kant, de god Aton, werd zelfs als een koning beschouwd, wat heel bijzonder is. Achnaton vormde zo, samen met zijn echtgenote Nefertiti en de Aton, een drie-eenheid. In cartouches van de Aton als koning staan de goden*

Ra-Horus en Sjoe genoemd. Een duidelijk bewijs dat van monotheïsme geen sprake was. Ook goden zoals Thot, Bes en Noet werden gewoon vereerd of in elk geval getolereerd. Alle goden, zoals Horus en Ra, die het glanzende en zichtbare aspect van de zon benadrukten, werden samengevoegd. Er was dus eerder sprake van Henotheïsme (kruising tussen monotheïsme en polytheïsme). A.B.)

Nefertiti en farao Achnaton (1345 v. Chr.), Louvre

Door een doeltreffende reorganisatie van het land kan Joseph niet alleen voldoende voorraden aanleggen, om periodiek optredende hongersnoden het hoofd te bieden, het lukt hem daardoor ook om de zelfbewuste adel aan de

Pharao te onderwerpen. Als het tot een bijzonder lang aanhoudende hongersnood komt, kunnen de naburige volken dankzij Joseph's voorzorgen ook overleven. Joseph's broers zien zich eveneens gedwongen naar Egypte te komen om koren te kopen. Na enkele plagerijen jegens de eertijds vijandige broers maakt de machtige plaatsvervanger van de Pharao zich kenbaar en vergeeft hen. Jakob en zijn aanhang, het volk van Israël, mag zich vestigen in het land van Goshen (in de oostelijke Nijl-delta).

De Israëliërs verdwijnen in de Egyptische context en verlaten de nomadische levenswijze van hun voorvaderen. Ze raken bij Thomas Mann in vergetelheid.

Onverhuld uitgesproken is de parallel met de Babylonische vruchtbaarheidscultus van Dumuzi (Tammuz). Net als Dumuzi gaat Joseph in de roman „in de grafkuil".

Maar – anders dan in de bijbel – wordt Joseph geen patriarch en zet hij de traditie van de Hebreeërs niet voort. Bij Mann zijn de kinderen van de Hebreeërs Egyptenaren geworden en dragen geen beloften meer, zoals wél nog de bijbelse koning David, en Jezus. Voor Joseph is er - anders dan voor Dumuzi - geen wedergeboorte in de lente, de poseur is onvruchtbaar, de schone jongeling is prijsgegeven aan de dood.

Dit is de kerngedachte in het totale werk van Thomas Mann.

Dat Mann zich uitgerekend in de tijd van het Nationaal-Socialisme zo diepgaand met de stof van de joodse traditie heeft beziggehouden, droeg wezenlijk bij aan de hoogachting, die de auteur en zijn werk ten deel viel *in de staat Israël* al kort na het einde van WOII.

Jakob **Wassermann** (Fürth, 1873 - Altaussee, 1934): Duits schrijver.

Winkelierszoon Wassermann verloor zijn moeder op jonge leeftijd. Hij toonde al vroeg interesse voor literatuur en publiceerde diverse stukken in kleine kranten. Omdat zijn vader terughoudend was in het ondersteunen van zijn literaire ambities, begon hij aan een kortstondige loopbaan als zakenman in Wenen.

In 1894 verhuisde hij naar München. Hier werkte hij als secretaris en later als redacteur bij de krant *Simplicissimus*.

Rond deze tijd maakte hij ook kennis met de schrijvers
Rainer Maria Rilke, Hugo von Hofmannsthal en Thomas Mann.
Vanaf 1898 was hij theatercriticus in Wenen.

Zijn belangrijkste werken zijn de roman *Der Fall Maurizius* (1928) en de autobiografie *Christian Wahnschaffe* (roman, 1919), 2 delen. Deel 2: Mein Weg als Deutscher und Jude (1921).
In 1933 werden zijn boeken verboden in Duitsland.

> Christian Wahnschaffe is in de eerste plaats een soort bon-vivant, van huis uit rijk, hij ziet er goed uit en is geliefd. Om redenen waar ik niet goed achter kom, misschien omdat hij werd afgewezen door een toneelspeelster, besluit hij om onder armoedige omstandigheden medicijnen te studeren en bekommert zich vol opoffering om een prostitué. De interessantste figuur is zijn vriend, van lage komaf, die een subtiel onguur karakter heeft.

Helga Abret: *Albert Langen. Een Europese uitgever*, p. 388:

> „Wassermann, door Langen ontdekt en naar voren gehaald, behoorde tot de succesvolste schrijvers uit de Wilhelm-tijd. Zeer kundig wist hij de belangstelling van de lezer van zijn tijd voor historische onderwerpen of voor de met schandaal omgeven gestalte van Caspar Hauser […] met een moderne psychologische vertelwijze te verbinden. Toch streefden hem jongere psychologische vertellers als Stefan Zweig al tijdens zijn leven voorbij. Dat pogingen om Wassermann na WOII weer voor een bredere lezerskring toegankelijk te maken geen succes hadden, zou gedeeltelijk kunnen liggen aan zijn geëxalteerd taalgebruik, dat vandaag de dag vreemd en vaak onecht klinkt. Ook is Wassermann een moraliserende auteur, voor wie maatschappelijke misstanden het resultaat zijn van morele ontsporingen.”

Huxley, Point contre point: zie p. 550.

Stupor: psychische shock.

Herman Teirlinck: zie p. 16, 26.

Diego de Landa (Cifuentes, 1524 - Mérida, 1579) was een controversieel Spaans missionaris, inquisiteur en Mayanist. Van 1572 tot aan zijn dood was hij bisschop van Yucatán. Door De Landa's werk is zowel veel informatie over de Maya's bewaard

'Nee, dat is zijn broer. Klaus is de zoon. En *Christian Wahnschaffe*★ van Wassermann★.'
Al die *Mann*-en. Hij vond snel een niet-Mann. 'En *Point contre Point* van Huxley.'

'Ik heb ook veel gelezen vroeger,' zei De Puydt, de verweekte, de zatlap die niet eens de verbazingwekkende eruditie van een schoolgaande jongen wou erkennen. Ik sta op en laat hem achter in zijn *stupor*★. 'Veel gelezen,' zei De Puydt dof. En informeerde niet naar het waarom of hoe waarmee Louis, als enige in Walle, die trits *Mann*-en, die exotische en vooral verboden namen, kende.
'Ik heb werken gestolen in het hol van de Duitse adelaar in de Louisalaan in Brussel,' zei Louis. 'Terwijl ze bewaakt zijn door gewapende schildwachten. Ik heb die boeken van vermaling of verbranding gered.'

'Verbranden,' zei De Puydt. 'Als ik het verzameld werk van Herman Teirlinck★ zou kunnen verzengen. Zoals Diego de Landa★ de codex van de Azteken.'

Louis riep baldadig: 'Patron, twee Pale-Ales alstublieft.' Toen niemand kwam ging hij naar binnen. De baas en zijn vrouw zaten, allebei even grimmig, te dammen. Louis zei: 'Ik heb geen geld bij mij, maar morgen breng ik het zonder fout. Vanavond laat misschien. Ik ben de kleinzoon van Mijnheer Seynaeve die elke dag komt bridgen in de 'Patria'.'

'Waarom gaat ge dan niet in de 'Patria' drinken?' vroeg de bazin. 'Mijnheer de Puydt staat hier met een lei van hier tot Waregem,' zei de baas maar kwam toch vanachter de tafel vandaan. 'Het zijn de laatste. Als ik u vanavond niet zie met uw geld, gaat er hier een staartje van komen. En geen kleintje.'

Louis bracht zelf de allerlaatste naar het terras. De Puydt lag achterover, opnieuw in een coma. Een luidruchtig groepje van de Organisation Todt★ kwam langs, maar dokter Louis Seynaeve weerde met zijn resoluut en voornaam voorkomen hun gebral af dat, alhoewel diepmenselijk, gerechtvaardigd, begrijpelijk (want je bij een temperatuur van dertig onder nul losmaken uit de ijshel van Smolensk★ gaat niet in je koude kleren zitten) toch zijn patiënt niet

gebleven als verloren gegaan.

Op zijn zeventiende trad hij toe tot een fransiscaner klooster, en ging naar de Nieuwe Wereld teneinde de indianen aldaar te bekeren. Hij leerde het Yucateeks Maya, reisde door Yucatán, bekeerde Maya's en vernielde afgodsbeelden.

In 1562 hoorde hij van bekeerde Maya's die nog steeds aan "afgodenverering" deden. Ze hadden echter wel kenmerken van het christendom overgenomen, ze offerden bij voorbeeld mensen door middel van kruisiging. De Landa beval een Inquisitie in Mani. Bij het hierop volgende *auto de fe* (geloofsdaad) verbrandde hij naar verluid 27 **codices** en 5000 afgodsbeelden. Slechts drie codices hebben dit overleefd en zijn bewaard gebleven. Bovendien martelde hij 4500 Maya's, waarvan 200 het niet overleefden. De Landa schreef later over zijn vernietiging van de codices:

> "We vonden een grote hoeveelheid boeken met deze karakters, en aangezien ze niets bevatten dat niet als bijgeloof en leugens van de duivel gezien dient te worden, verbrandden we ze allemaal, wat hun [de Maya's] buitengewoon bedroefde, en wat hun veel kwelling veroorzaakte."

De Landa's inquisitie kende een wreedheid die zelfs tijdgenoten als buitensporig beschouwden. Op last van bisschop Francisco de Torral van Yucatán werd hij teruggeroepen naar Spanje en voor de Raad van de Indiën gedaagd. Terug in Spanje schreef hij het *Relación de las Cosas de Yucatán* (Relaas van de dingen van Yucatán), waarin hij de taal, religie, cultuur en het schrift van de Maya's beschrijft. Dit manuscript heeft hij geschreven in 1566 en is grotendeels gebaseerd op gesprekken met Maya-informanten. Het origineel hiervan is verloren gegaan, alleen een bewerkte samenvatting is bekend. In 1569 werd hij vrijgesproken. In 1571, na de dood van Torral, werd hij tot bisschop van Yucatán benoemd, wat hij tot zijn dood acht jaar later bleef.

Vandaag de dag is De Landa onder historici en Mayadeskundigen nog steeds een veelbesproken figuur. Zijn *Relación* heeft ervoor gezorgd dat veel informatie over de

Mayacultuur bewaard is gebleven.
Onder andere het Mayaschrift is, hoewel De Landa's aanwijzingen veel fouten bevatten, met behulp van De Landa's relaas toegankelijk geworden voor ontcijfering. Door zijn onzachtzinnige optreden in Mani is echter ook een schat aan informatie over de Maya's onherroepelijk verloren gegaan.

Mayapan, stad van de Maya's in Yukatan

De codex van de Azteken moet zijn: de codex van de Maya's.

Organisation Todt: zie p. 367.

Smolensk: voorbij Wit-Rusland, richting Moskou.

Pasodoble: (lett. Sp. dubbele pas) dans in snelle 2/4 maat.

Demoiselles de Numidie is een uitdrukking die de hertog van Saint-Simon gebruikte in deel 4, hst. 3:

mocht storen. De geur van de Pale-Ale bereikte De Puydt, hij niesde. 'Aha.' Hij dronk gulzig. Zei toen: 'Ik heb alles...'

'...Verkeerd gedaan,' zei Louis.

Hij knikte. 'Mijn motor is versleten, de accu is leeg. De immense kracht van de middelmatigheid, de mastodont van de domheid is over mij heen gewalst. Ik had... ik had... Dikwijls gedacht: alleen, zonder bindingen red ik het, misschien kan een mens ook alleen de tango dansen.'

De voorbijgangers bleven als ijsblokken (dode Russische partizanen in de sneeuwvlakte) op de Grote Markt staan toen zij het schallend lied van De Puydt hoorden. Van nietspreken tot dit onverstaanbaar geloei, er was vooruitgang, de weg naar het licht brak open.'
'Het was meer een paso doble★,' zei De Puydt toen en dronk Louis' glas leeg. 'Ga nu,' zei De Puydt, 'gij hebt uw dienst gedaan, waarvoor de erkentelijkheid van mijn versleten hart. Laat me hier verwijlen.'

'Kan ik niets meer voor u doen, Mijnheer de Puydt?'

De Puydt was totaal opgeslorpt door een lange rosharige verpleegster die in haar wit-blauw gestreept uniform voorbij schreed, de blik naar de Atlantikwal gericht waar zij verwacht werd.

'Voilà,' zei De Puydt. 'Waarop wacht ge? Hoe ze loopt. Als een van die grote vogels die men *demoiselles de Numidie*★ noemt. Waarop wacht ge?'

Om De Puydt te behagen liep Louis achter haar aan, sloeg toen, eenmaal uit het gezichtsveld van de dichter, een zijstraat in.

Louis laadde zijn schooltas vol met de verboden boeken. Op straat zwaaide hij met de tas alsof ze twee kilo woog om de voorbijkomende Duitsers op een dwaalspoor te brengen. Als een volksvijandig element wandelde hij roekeloos met de werken van de Bolsjewist Ehrenburg★ en de joodse gebroeders★ Zweig★, waarvoor je lelijk aangepakt kon worden.

Het was een soort fee, groot en mager, die liep als die grote vogels die men “de dames van Numidië” noemt.

De dame van Numidië (Anthropoides virgo: mensachtige maagd) is een kraanvogel zeldzaam in zuid-Europa, gewoner in Azië. Ze liepen waarschijnlijk rond in de tuinen van Versailles of van Saint-Cloud, waar Saint-Simon ze zag. De Latijnse naam roept het mensachtig aspect van de vogel op, en is zeer verenigbaar met de kwalificaties “groot en mager”.

Louis de Rouvroy (of Rouvray), hertog van **Saint-Simon** (1675 - 1755): Frans hoveling en auteur van een omvangrijke geschiedenis van het Franse hof, genaamd de **Mémoires**: een zurige en onovertroffen beschrijving van gebeurtenissen en personages tijdens de laatste regeringsjaren van de Zonnekoning en de 8 jaar durende régence (regentschap van Philippe d’Orléans).

De politieke ideeën van Saint-Simon zijn aartsconservatief. Hij was daarentegen een (beperkt) voorstander van godsdienstvrijheid, vanwege zijn sympathie voor het Jansenisme.

Het Jansenisme is een richting binnen de rooms-katholieke Kerk, ontstaan in de 17e eeuw. De naam is ontleend aan Cornelius Jansenius (1585 - 1638). Hij schreef een boek over de kerkvader Augustinus. Naar aanleiding hiervan ontstond een stroming die terug wilde naar de leer van Augustinus.

Ilja **Ehrenburg** (Kiev, 1891 - Moskou, 1967): Russisch schrijver en journalist. Hij werd geboren in een Oekraïens-Joodse familie als zoon van een ingenieur.

Na de Revolutie van 1905 raakte hij verwikkeld bij Bolsjewistische agitatie, werd gearresteerd en na vijf maanden gevangenschap vertrok hij in 1908 in ballingschap naar Parijs. Ook daar sloot hij zich aanvankelijk aan bij Bolsjewistische kringen en ontmoette prominente revolutionairen waaronder Lenin. Hij raakte echter meer en meer verzeild in de kunstenaarswereld van Montparnasse, waar hij onder meer bevriend raakte met Pablo Picasso, Diego Rivera en Amedeo Modigliani.

Tijdens de Eerste Wereldoorlog ging Ehrenburg werken als correspondent voor de krant Izvestia en begon hij met schrijven. Na de Russische Revolutie keerde hij terug naar Rusland, maar hij raakte ernstig teleurgesteld in het geweld van de Bolsjewieken. Met name de executie van Nikolaj Goemiljov en de pogroms in Oekraïne grepen hem erg aan.

Begin jaren twintig keerde hij terug naar het Westen (Berlijn, Parijs) en werd er opnieuw correspondent voor de Izvestia. In de jaren dertig werd hij zelfs formeel in deze rol door het Sovjetregime benoemd en versloeg hij onder meer de Spaanse Burgeroorlog. Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd hij als journalist in de frontlinie ingezet voor Russische propagandadoeleinden (aanwakkeren van Duitslandhaat). Vanaf 1945 vestigde hij zich permanent in Moskou.

Ehrenburg, 1925

Hij geldt als een van de coryfeeën van de Sovjet-Russische literatuur. Lange tijd gold hij als een der weinige Sovjetschrijvers met serieuze bekendheid in het Westen. Zijn novelle *De dooi* omvat een hele periode uit de Sovjetgeschiedenis: de tweede helft van de jaren vijftig, toen er onder Chroesjtsjov tijdelijk een minder ijzige wind woei en kunstenaars zich iets vrijer voelden.

Ehrenburg geldt als een enigszins sentimentele en ironische schrijver, die scherp kan analyseren, boeiend schrijft, maar in zijn romans toch ook vaak blijft steken in socialistisch-realistische karikaturen. De enige werken van Ehrenburg die naast *De dooi* de tand des tijds goed hebben doorstaan zijn *Julio Jurenito* (1922, volgens velen zijn meesterwerk) en zijn memoires.

Deze memoires (1961-1964, in Nederland verschenen onder de titel *Ik ben nooit onverschillig geweest*, 1998), getuigen van zijn gespletenheid. Zij geven een oprecht beeld van zijn leven tussen Oost en West. En hoewel hij nooit helemaal vrijuit durfde te spreken, had hij wel de moed aandacht te vragen voor moedwillig vergeten slachtoffers van het regime als Babel, Mandelstam, Meyerhold, Koltsov en Tsvetajeva.

De joodse gebroeders Zweig: ???

(Bedoelt Louis soms de gebroeders Israël en Louis *Zangwill?*
Stefan Zweig had een broer Alfred (1879 - 1977), een textielfabrikant ... A.B.)

Stefan Zweig (Wenen, 1881 – Petrópolis Brazilië, 1942): Oostenrijkse schrijver van Joodse afkomst.

Hij studeerde Germanistiek, Romaanse kunst en Filosofie in Oostenrijk, Frankrijk en Duitsland. In 1913 vestigde hij zich in Salzburg. Als biograaf beschreef Zweig veel historische en literaire figuren uit het Europese cultuurgebied. Later schreef hij novellen en romans die opvielen door de psychologische benadering en het subtiele taalgebruik.

Stefan Zweig werd in een welgestelde joodse familie geboren. De familie was niet religieus en Stefan Zweig noemde zich later een "jood door toeval". Al tijdens zijn studie gaf hij gedichten uit die de invloed van Rainer Maria Rilke en Hugo von Hofmannsthal laten zien. In 1904 verscheen zijn eerste novelle, het genre waarmee hij zijn grootste roem zou verwerven.

Stefan Zweig meldde zich bij het begin van de Eerste Wereldoorlog vrijwillig bij de oorlogspers. Het verloop van de oorlog maakte hem echter steeds meer een oorlogstegenstander, wat nog eens versterkt werd door de invloed van zijn vriend, de Franse pacifist Romain Rolland. In 1917 werd Zweig van zijn dienst bij de oorlogspers vrijgesteld, en later helemaal ontslagen. Hij verhuisde naar Zürich, in het neutrale Zwitserland, werkte er als correspondent voor de Weense *Neue Freie Presse* en publiceerde ook in de Hongaarse Duitstalige krant Prester Lloyd. Deze bezigheden gebruikte hij om o.a. zijn partijloze mening te uiten.

Na het einde van de Eerste Wereldoorlog keerde Zweig terug naar Oostenrijk en woonde in Salzburg. Het uiteenvallen van het Habsburgse rijk in 1918 was voor hem

een verbijsterende ervaring. Zo schreef hij later: "Vandaag, nu het grote noodweer haar allang verwoest heeft, weten we eindelijk dat die wereld van zekerheid een luchtkasteel is geweest. Maar toch, mijn ouders hebben erin gewoond als in een huis van steen".

In 1920 trouwde hij met Friderike von Winternitz. Als geëngageerde intellectueel trad Zweig tegen het nationalisme en revanchisme op en bracht hij zijn idee van een geestelijk verenigd Europa naar voren. Hij schreef veel in zijn Salzburger tijd: verhalen, drama's, novellen en historische romans. In de jaren twintig gold Zweig als een van de meest succesvolle Duitstalige schrijvers, op een zeker moment in elk geval de best verkopende. De historische momentopname *Sternstunden der Menschheit* uit 1927 haalde bij verschijning recordoplagen en geldt nog steeds als zijn meest succesvolle boek.

Nadat de Nationaal-socialisten in 1933 in Duitsland de macht hadden gegrepen en ook hun invloed in Oostenrijk voelbaar werd, emigreerde Stefan Zweig naar Londen. Bij zijn uitgever in Leipzig mocht Zweig niet meer publiceren. Hij vond echter nog een uitgever in Wenen. In 1936 werden Zweigs boeken in Duitsland verboden en belandden ze tijdens openbare boekverbrandingen op de brandstapel. Zijn huwelijk werd in 1938 ontbonden; in 1939 hertrouwde hij met Charlotte Altmann. Na het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog nam hij de Britse nationaliteit aan. Hij verliet Londen en kwam via New York, Argentinië en Paraguay in 1940 in Brazilië terecht. Samen met zijn tweede vrouw koos Zweig op 22 februari 1942 ervoor om vrijwillig een einde te maken aan hun beider leven. Of zoals hij zelf schreef: "aus freiem Willen und mit klaren Sinnen" vanwege zijn treurigheid over de vernietiging van zijn "geistige Heimat Europa". Zweig besefte dat hij, ook bij een eventuele overwinning op Hitler-Duitsland, vertegenwoordiger van een voorbije wereld zou zijn (*Die Welt von Gestern*, titel van zijn laatste boek), en hij wenste dit niet bewaarheid te zien worden.

Die Welt von Gestern, de kort voor zijn zelfmoord geschreven autobiografie wordt vandaag de dag gezien als een van de meest treffende en best geschreven tijdsbeelden van de periode 1900-1940.

In zijn boek *Triomf en tragiek van Erasmus van Rotterdam* typeert Stefan Zweig fanatisme als “de vijand van vrijheid van denken”. In *Castellio tegen Calvijn* schrijft hij : "Een mens doden betekent nooit een leer verdedigen, maar: een mens doden". Hieruit kunnen we afleiden dat hij zowel Luther als Calvijn verwijt dat zij geen tegenspraak duldden, een sterke missiedrang hadden en geen geweld schuwden om hun opvattingen gerealiseerd te krijgen. Dit fanatisme treft Zweig in zijn persoonlijk leven als hij in Salzburg woont en werkt. Het nationaalsocialisme verovert Oostenrijk. Hij wordt gedwongen om Salzburg te verlaten. In “De wereld van gisteren“ beschrijft hij het moment waarop hij,

in de trein van Wenen naar Zwitserland, voor de laatste keer zijn woonplaats Salzburg ziet:

> "Salzburg, de stad waar het huis stond waarin ik twintig jaar had gewerkt, reed ik voorbij zonder op het station zelfs maar uit te stappen. Ik had weliswaar uit mijn treinraampje mijn huis op de heuvel kunnen zien met al de herinneringen van de voorbije jaren, maar ik keek niet. Waarom zou ik? Ik zou er toch nooit meer wonen. En op het ogenblik dat de trein over de grens rolde, wist ik net als oervader Lot in de bijbel dat alles achter mij stof en as was, tot bitter zout verstard verleden."

Zweig had een humanistische levensopvatting en een uitgesproken voorkeur voor een onverdeeld Europa. Het is waarschijnlijk daarom dat hij in zijn biografie over Erasmus eigenlijk zijn persoonlijke "held" beschrijft: een humanist die consequent het extreme afwijst en het midden (de matiging) kiest. Zijn ideaal is een verenigd, humanistisch Europa.

Zweig met Lotte Altmann, zijn secretaresse die zijn tweede vrouw werd. Zij was veel jonger dan hij, hij was 60, zij 32.

Vicki Baum (Wenen, 1888 - Los Angeles, 1960): Oostenrijks schrijfster. Het succes van haar werken was te danken aan de actualiteit van haar onderwerpen en de precieze schildering van verschillende milieus.

Internationale roem verwierf zij zich met haar roman **Menschen im Hotel**, die voor het eerst gepubliceerd werd in 1929 en een jaar later al vertaald was in vele Europese talen.

In 1931 reisde Vicki Baum ter gelegenheid van de verfilming van *Menschen im Hotel* naar New York en Hollywood. In 1932 besloot zij definitief in Californië te gaan wonen en in 1938, nadat haar vaderland door nazi-Duitsland was geannexeerd en haar boeken daar verboden werden, werd zij Amerikaans burger en begon zij ook in het Engels te publiceren

Zij stierf in 1960 in Los Angeles. Postuum verscheen haar autobiografie *Es war alles ganz anders*.

Gerard Walschap: zie ook p. 391 - 392.

Koningin Astrid: ook p. 21 context, 77, 139, 206, 417.

Meer dan voor gesmokkelde boter, bijvoorbeeld. Werd je gefusilleerd, of was dat alleen voor soldaten?

Tante Nora wachtte voor de deur en liet hem binnen. ('Zij treurt,' had Papa gezegd. 'Laat ze maar lezen tot ze scheel ziet. Het is goed voor haar moraal, zelfs al is het joodse en democratische propaganda.')

'Ik heb dat boek over de Medicis bijna tot op het einde gelezen. Een propere familie,' zei Tante Nora. 'Niet dat het niet interessant was, integendeel, ge leert er wat van, over de hofhouding in die tijd. En veel details over de adel, wat ze aten en welke kostuums ze droegen. Alhoewel dat adellijk volk niets anders te doen had dan elkaar te kietelen als 't donker werd in het paleis, kardinalen op kop. Het is leerzaam, dat wel, maar op het gebied van de liefde is het niet veel soeps, en tenslotte, draai het of keer het lijk of dat ge wilt, een boek moet toch over liefde gaan, nee, geef mij maar iets van Vicki Baum★ of van Gerard Walschap★.'

Zij ging naar de keuken. Louis stelde zich voor hoe hij nu meteen terwijl zij daar bezig was, of straks terwijl zij naar de wc was (wat onvermijdelijk moest gebeuren, want vrouwen gaan zes keer zo veel als mannen), naar de buffetkast zou sluipen, er het goudkleurig glas-inlooddeurtje zou tegenhouden zodat het niet piepte, en in de blikken doos met de beeltenis van wijlen Koningin Astrid★ in de dicht aaneengesloten speculaasjes zou graaien. Hij stal de hele doos, schoof haar onder zijn jasje, want de wc spoelde al door. Of niet? Was Tante Nora gierig als de miljonair Groothuis van wie Mama beweerde dat hij elke morgen vóór hij naar zijn fabriek vertrok aan zijn familie en zijn personeel orders gaf om maar één keer door te spoelen? Hoe dan ook, schuin, zijdelings, gleed de diefachtige geheime agent Louis Seynaeve langs de voorgevel naar buiten en wuifde en zong binnensmonds 'Auf wiedersehen', terwijl hij slinks tegen zijn linkerflank de blikken doos vol broze kwijlverwekkende speculaas onttrok aan de nochtans arendachtige blik van de zuster van zijn vader.

Dralend in de kamer schoot het hem te binnen dat Tante

Nora daarnet, niet onachtzaam want zij bleef hem in zijn gezicht aankijken, niet opzettelijk want het leek vanzelfsprekend, vlak bij de keukendeur traag haar rok had opgetild en haar kous bij de jarretel had rechtgetrokken. Vanzelfsprekend, alsof zij alleen thuis was, met hooguit een vage schim of een herinnering in de kamer, en dat was hij dan, Louis, de schaduw van een neef. Zij bleef lang weg. Kwam terug met koffie. Geen echte koffie natuurlijk, die werd alleen te voorschijn gehaald als er een andersoortig bezoek was, een meer gewaardeerd, meer gekoesterd familielid.

Zij had waarschijnlijk als koffiezak de voet van eenzelfde zijden, amberen kous gebruikt als die rechtlijnig om haar been gespannen zat. De koffie smaakte naar haar been. Zij inspecteerde de nieuwe lading boeken. Feuchtwanger★, Zangwill★. 'Zijn er geen vette bij?' vroeg zij.

Boeken met vetvlekken? Zeer dikke boeken?

'Vette!' zei zij en haar ongaaf gezicht met de natte gezwollen lippen kwam hem raadselachtig voor.

'Ge weet toch wat ik wil zeggen? Want een jongen van uw ouderdom, dat begint toch het een en ander te voelen verroeren als hij een vette boek leest, nee? Ge moet niet beschaamd zijn, uw Tante kent het leven, door en door.'

Hij moest in ieder geval enkele speculaasjes overhouden voor Mama. Voor een Mama die nu thuis rusteloos over en weer liep, doodsbang dat er hem iets overkomen was. Voor een Mama, de echte dan, die nu thuis sigaretten rookte, patience speelde, en niet eens wist dat hij bestond.

'Is er geen Walschap★ bij?' vroeg Tante Nora. 'Die schrijft tenminste over het leven zoals het is.'

Wat moest Tante Nora toch met dat 'leven'? Of bedoelde zij al geruime tijd het woord 'leven', zoals men dit in Oost-Vlaanderen gebruikte voor wat mannen met vrouwen doen? ('Zij hebben die namiddag samen *geleefd*, de pastoor en zijn meid, de koster en zijn geit.')

'Hij zegt de dingen vlakaf, Walschap! Hij doet er geen doekjes rond. En hij heeft gelijk. Wij zouden altijd vlakaf ons gedacht moeten zeggen. Maar ja, dat past niet altijd.'

Feuchtwanger: zie p. 574 en 575 context.

Israel **Zangwill** (Londen 1864 – 1926): Britse schrijver in de voorhoede van het culturele zionisme gedurende de 19de eeuw. Hij was een geestverwant van Theodor Herzl. Later verwierp hij de zoektocht naar een joods thuisland en werd de eerste denker achter de Jewish Territorial Movement, de JTO.

De beweging werd opgericht in 1905. Haar hoofddoel was het vinden van een alternatief gebied voor het Land van Israël, dat de voorkeur had van de Zionistische Beweging.

Zangwill kwam uit een familie van Russische immigranten. Hij wijdde zijn leven aan het opkomen voor de onderdrukten, waardoor hij betrokken raakte bij thema's als de joodse assimilatie, territorialisme, zionisme en vrouwenkiesrecht.

Israel Zangwill kwam op z'n 9de op de Vrije School in Spitalfields in oost-Londen, een school voor joodse immigrantenkinderen. Hij was een briljante leerling, werd leraar en studeerde daarnaast aan de Universiteit van Londen, waar hij summa cum lauda afstudeerde.

Onenigheid met de schoolleiding bracht hem in de journalistiek en hij schreef een zeer invloedrijke roman *Children of the Ghetto: A Study of a Peculiar People* (1892). Het gebruik van het metaforische begrip "smeltkroes" om de Amerikaanse absorptie van

immigranten te beschrijven werd gemeengoed door zijn toneelstuk *The Melting Pot*, een succes in de United States in 1909–10.

> Toen *The Melting Pot* in Washington D.C. in première ging op 5 oktober 1909, leunde voormalig President Theodore Roosevelt over de rand van zijn loge en riep: "That's a great play, Mr. Zangwill, that's a great play."
>
> In 1912 ontving Zangwill een brief van Roosevelt waarin hij over de *Melting Pot* schreef: "That particular play I shall always count among the very strong and real influences upon my thought and my life."

De protagonist van het stuk, David, emigreert naar America na een pogrom waarbij zijn hele familie wordt vermoord. Hij schrijft een grote symfonie genaamd *The Crucible* (smeltkroes én vuurproef) waarin hij zijn hoop stelt in een wereld waarin alle etniciteit is weggesmolten, en vervolgens verliefd wordt op een mooie Russische, christelijke immigrante Vera.
Het dramatisch hoogtepunt valt op het moment dat David Vera's vader ontmoet, die de Russische officier blijkt te zijn die verantwoordelijk was voor de vernietiging van David's familie. Vera's vader geeft zijn schuld toe, de symfonie werkt toe naar een verzoening, David en Vera leven voor altijd gelukkig, of stemmen tenminste toe om met elkaar te trouwen en kussen elkaar als het doek valt.

Melting Pot prees de lof van Amerika's vermogen om immigranten in zich op te nemen en te groeien door hun bijdrage. Zangwill schreef als een jood, die niet langer jood wilde zijn. Zijn hoop was veeleer een wereld waarin elk raciaal en religieus verschil overboord was gegooid.

Louis Zangwill (1869 – 1938): ook Britse romanschrijver en opgevoed aan de Joodse Vrije School. Aldaar leraar geweest, tot hij wegging en samen met zijn broer een drukkerij begon. Zijn romans trokken enige aandacht door de couleur locale, onderscheidden zich door een realistische levendigheid en een nogal cynisch gevoel voor humor.

Walschap: zie p. 391- 392, 577.

Zij schoof haar benen van elkaar, wreef over de amber glimmende knieschijven, bleef hem aanstaren, ontdekte iets in hem dat er daarnet niet was.

'Binnenkort gaat ge u moeten beginnen scheren.'

'Ik heb mij al geschoren,' zei Louis. 'Al drie keer.'

Een zwart konijn met een leigrijs staartje huppelde de kamer in. Het was mager en beefde. Tante Nora zei: 'Allee, Valentientje, haast u. Ga weer in de hof spelen.' Het konijn gehoorzaamde, ernstig, met zijn oren plat.

'Zij zal de liefde nooit gekend hebben. Volgende week gaat zij in de pot.'

'Moest zij eerst niet wat dikker worden, Tante?'

'Daar kunnen wij niet op wachten, jongen.' Zij keek het konijn na dat op het terras bleef dralen. 'Tenzij dat ge 't mee wilt nemen, naar uw huis.'

'Mag ik het meenemen?' Louis geloofde het niet.

'Als ge mij maar inviteert als zij de pot ingaat.'

'Wanneer? Toch niet volgende week al?'

'Ge moet zelf weten wanneer. Gij zijt groot genoeg.' Zij praatte verder, haar stem had een schorre, dringende klank gekregen die de woorden vertroebelde. Zij friemelde aan de rand van haar jurk, streelde haar knieschijven. (De schedels van twee zeer kleine oosterse kinderen.) Zij zei iets dat eindigde op 'Afgesproken?'

'Wat?'

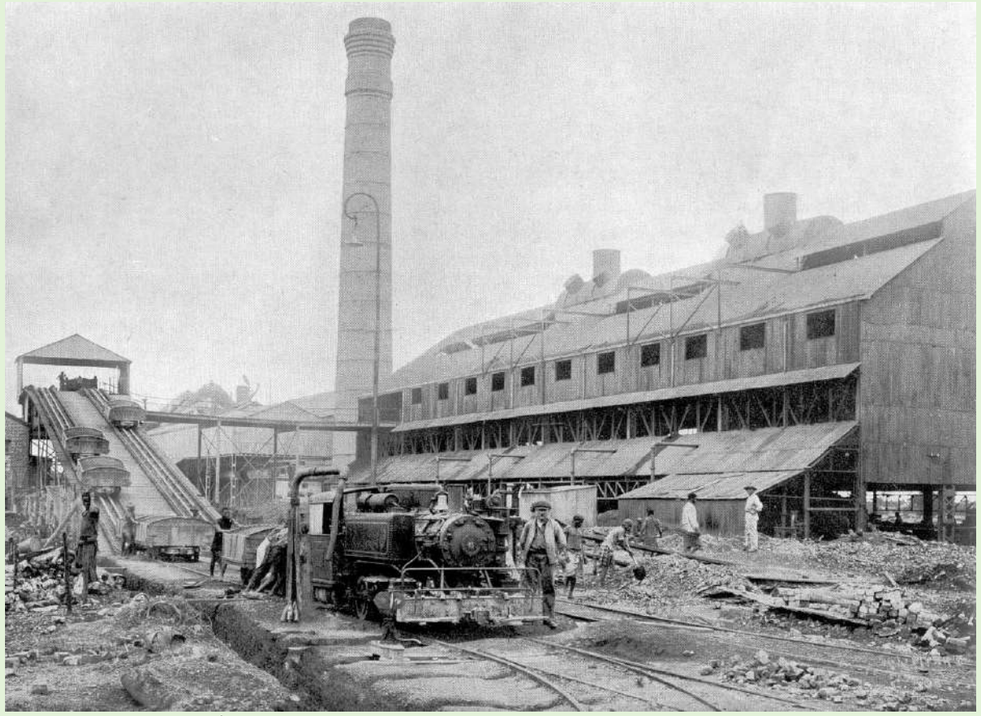
Zij lachte met smalle tanden, dieproze tandvlees. 'Wilt ge dat ik het nog een keer vraag? O, gij, deugnietje, roer-me-nietje! Dan zal ik het nog een keer zeggen. Als gij het konijn krijgt, krijg ik een kus van u. Afgesproken?'

'Maar zeker, Tante!' (Ik zal thuis voor het konijn aardappelschillen koken. Maar hoe krijg ik dat van Mama gedaan, die altijd aardappelen met de schil kookt opdat ik alle vitaminen binnen zou krijgen die ik nodig heb in deze gruwelijke tijden? Nonkel Robert beweert dat de beesten binnenkort krantenpapier zullen moeten eten. Hij, als beenhouwer, kan het weten.)

Hij wilde opstaan om de afgesproken kus te geven toen

Verpinkte niet: knipperde niet.

De **Union Minière** du Haut-Katanga, vaak afgekort naar Union Minière of UMHK, was een Belgisch mijnbedrijf dat actief was in de Democratische Republiek Congo (destijds Onafhankelijke Congostaat en Belgisch-Congo) tussen 1906 en 1966. Tegenwoordig heet het bedrijf Umicore.

UMHK-fabriek in Élisabethville (Lubumbashi) in 1917

zij een beschuldigende wijsvinger naar hem uitstak. 'Blijf zitten!' Het klonk onverklaarbaar bars. Hij dronk het bodempje koffie te haastig op, er weerklonk een slurpend gepiep. Het konijn op het terras stak een oor in de lucht. Het moest dood, misschien niet in de volgende veertien dagen, maar in ieder geval dit jaar.

Tante Nora, die niet op Papa leek - zij was spichtiger, alerter en vaak veel vrolijker, althans vóór dat geval met Nonkel Leon - bleef hem aankijken, verpinkte★ niet. Onderaan haar keel was een rode vlek verschenen, in de vorm van een kaart van Frankrijk. Haar rechterhand met twee trouwringen kneedde haar rechterknie.

Elk ogenblik kon de alarmsirene weerklinken. Maar dan zou hij met haar mee moeten naar de kelder. Of zou zij hem bij de eerste uithalen loslaten met haar ogen, en kermend naar de gang rennen en vandaar naar de trap en de kelder? In dat geval zou hij, met de ontploffingen rond en boven hem, rustig de blikken doos kunnen openmaken, zich volproppen met de zoete, papperige speculaas, die tussen de tanden blijft zitten. Misschien lagen in die kast ook de aandelen van de Union Minière★ waar Papa het aldoor over had en die, indien de Anglo-Amerikanen ooit de oorlog zouden winnen, fortuinen waard zouden zijn. Nee, dat was bij Tante Mona, en de aandelen behoorden aan Peter.

'Ik zeg u dat ge moet blijven zitten, hoort ge niet goed?' Terwijl hij geen beweging gedaan had. Louis sloeg zijn ogen neer, las in *De Dag*★ over de heldenstrijd van het Zesde Leger aan de Wolga, terwijl Tante Nora een pilletje uit een tube slikte, met koffie doorspoelde, aan de klinken van de ramen snokte, de donkerblauwe rolgordijnen van de voorkant neerliet. Hij kon de letters niet meer onderscheiden, een blauwe glans viel op Tante Nora's beweeglijke jurk, zij hief haar ellebogen en trok toen speldjes uit haar haar, het viel los over haar schouders in golfjes en krullen, zoals bij Genoveva van Brabant★.

Tante Nora ging naar de schoorsteen en draaide daar de foto van Nonkel Leon in het aluminiumlijstje een kwartslag

De Dag was een Belgische krant die werd uitgegeven door de drukkerij Patria.

DE DAG

ONPARTIJDIG MORGENBLAD — IN WOORD EN BEELD

INVASIE IN NORMANDIË BEGONNEN

Met 4 divisies valschermspringers en een groote vlootmacht

Het voorspel in de lucht

Zware gevechten in den Orne-sektor

De meest dramatische episode van dezen oorlog is begonnen

Pantserwagens ontscheept bij Arromanches

De bombardementen op België

Invasie-troepen trachten Atlantikwall in den rug aan te vallen

De eerste aktie te land

Oproep van Maarschalk Pétain

BEURS

De eerste editie verscheen op 20 november 1934. Het dagblad was geïnspireerd op de toenmalige Amerikaanse tabloids met grote titels en veel illustraties. Op dat moment was Patria, de uitgever van het dagblad, de modernste krantendrukkerij van België.

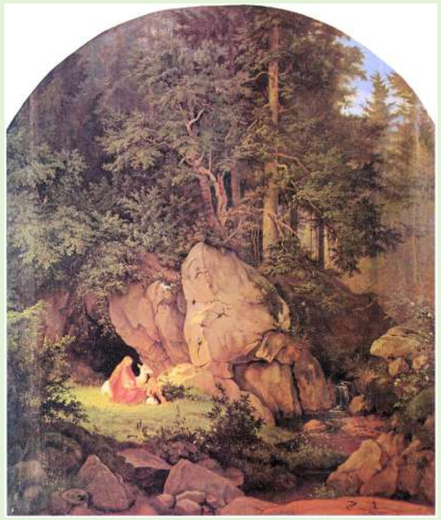
Hoofdredacteur van de krant was Mark Tralbaut (actief onder de schuilnaam Marcus-Antonius). Binnen de redactie speelden gewezen activisten een rol.
Op de Brusselse redactie van de krant speelde Maurits Liesenborghs (actief onder de schuilnamen Verax en Climax) een belangrijke rol, hij verdedigde de neutraliteitspolitiek en nam Vlaams-nationalistische standpunten in.

De krant positioneerde zich als 'onpartijdig' en maakte gebruik van haar 'Vrije Tribune' om dat te beklemtonen. *De Dag* bracht felle kritiek op het politieke establishment en de 'haute finance'. Hierdoor kwam de krant in conflict met andere (dag)bladen, wat resulteerde in paginagrote bijdragen met afficheopmaak en aanplakbrieven. Vanuit de concurrentie werd er geageerd met politieke druk en commerciële boycot. In een open brief van 9 november 1938 aan eerste minister Paul-Henri Spaak verweerde de krant zich tegen insinuaties over Duitse steun en informatie uit nazi-bronnen.

Bij de aanvang van de Duitse bezetting tijdens WOII staakte de krant de publicatie, maar verscheen vanaf 15 juni 1940 opnieuw. De krant werd betrokken in de collaboratie en voerde onder meer propaganda voor de werving van oostfronters.
Bij de bevrijding trachtte de redactie onder de naam *De Tijd* de publicatie verder te zetten, maar kreeg een publicatieverbod van het gerecht. In september 1944 verscheen de laatste editie.

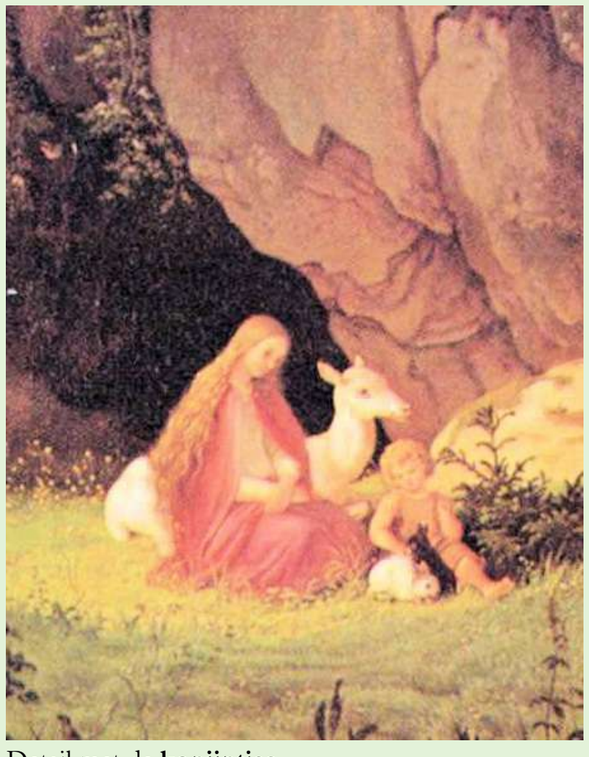
Genoveva van Brabant is een vrouw uit een middeleeuws volksverhaal. Ze belichaamt de zwaarbeproefde huwelijkstrouw.

Ze was in de 8e eeuw getrouwd met paltsgraaf Siegfried, die haar beschuldigde van ontrouw tijdens zijn afwezigheden. De graaf gaf opdracht zijn vrouw en haar 2-jarig zoontje te verdrinken, maar de beul die dit moest uitvoeren liet hen achter in een grot in de Ardennen. Daar vond Siegfried ze zes jaar later terug; door dit wonder geloofde hij in haar onschuld en hij nam haar weer mee naar huis.

Haar verblijf in het bos, een werk van Adrian Ludwig Richter

Het verhaal is overgenomen in verscheidene vertellingen en muziekstukken, o.a. door Offenbach, Satie, Schumann en Stijn Streuvels: *Genoveva van Brabant*, een boek in twee delen, respectievelijk uit 1919 en 1920 en *De schone en stichtende historie van Genoveva van Brabant*, een kortere versie uit 1921.

Detail met de **konijntjes.**

om, in de richting van Hannover waar Nonkel Leon, alhoewel *vom Arbeitseinsatz ordnungsmässig erfasst*, was blijven hangen aan een dame die niettegenstaande zij van een chique familie kwam toch van lichte zeden was.

Tante Nora deed de radio aan, een kinderkoor zong Latijn, zij deed de radio uit. Uit de buffetkast haalde zij twee eigele kaarsen, wrong die in houten kaarsenhouders die in Hannover met schrille bloemen beschilderd waren geweest en stak ze aan.

'Voilà,' zei zij opgewekt. Zij liet zich in de zetel naast de kachel vallen. Louis voelde zijn hart, het sprong op, hij voelde het bloed in zijn oren, hij slikte.

'Ge moet niet denken,' zei de in de kaarsvlammen glimmende vrouw, 'dat ik niet weet wat gij uitsteekt in uw kamer van de Oudenaardse Steenweg als ge van die vette boeken leest. God ziet u en ik ook. Wel, hebt ge uw tong verloren? Ge zoudt tenminste kunnen toegeven: Ja, Tante, het is zo, ik belijd mijn zonden.'

De klok op de schoorsteen was hoorbaar. Een motorfiets buiten. Ook een oude vrouw die schreeuwde dat iemand moest komen eten, het leek op de roep van de man van de mosselkar.

'Kom hier,' zei Tante Nora, 'd'r is hier nog een konijntje.'

Waar? Niet in haar schoot waar haar handen lagen. Onder de buffetkast? Scharrelend tussen de nikkelen leeuwenklauwen van de kachelpoten?

'En het heeft honger, dat konijntje,' zei de schorre stem, 'gauw, het moet een boterhammetje krijgen.'

Sedert zij de kaarsen had aangestoken voor deze zwarte mis was Tante Nora krankzinnig geworden. Zij had een kunstmatige donkerblauwe nacht aangebracht en ijlde. Papa zou zeggen dat het waarschijnlijk volle maan was, dan zijn alle vrouwen, ook vrouwelijke professoren, kloosteroversten, Dietse meisjesschaarleidsters, totaal van zinnen, met geen tang aan te pakken.

'Hoort ge niet goed?' De stem trok Louis met klauwen uit zijn stoel, die kraakte.

Vicki Baum, zie ook p. 577.

Grand Hotel (oorspronkelijk *Menschen im Hotel*, met als ondertitel Kolportageroman (kitschroman) mit Hintergründen) is een roman van Vicki Baum uit 1929.

De roman behandelt het leven in Berlijn in de gouden 20er jaren. In de personages die daarin optreden treft de lezer niet alleen vereenzaamde, geestelijk vervormde en psychisch zieke mensen aan, maar ook mensen die achter hun burgerlijke façade een gestoorde verhouding tot de werkelijkheid vertonen. Het expressionistische paradigma van de maatschappij- en beschavingskritiek wordt zichtbaar, die de mens toont als slachtoffer van de anonieme samenleving van de 20ste eeuw. Het toont ook het verval van de burgerlijke waarden.

De Roman speelt bijna uitsluitend in het Berlijnse hotel Luxus en focust op de betrekkingen tussen de gasten die daar uitgestapt zijn. Als voorbeeld heeft mogelijk hotel Excelsior gediend. De schrijfster Vicki Baum verzamelde haar ervaringen voor de roman als kamermeisje in het Berlijnse hotel Bristol.
Meteen bij het begin van de roman wordt de ouder wordende, beroemde balletdanseres Grusinskaya voorgesteld, die al over haar hoogtepunt heen is en alleen nog voor matig gevulde zalen danst. Vóór het optreden weet Grusinskaya met haar hysterische geaardheid het volledige hotelpersoneel voor zich te laten draven. In de loop van de roman merken we hoe Grusinskaya lijdt onder haar eenzaamheid en ouder worden. Ze is steeds slecht gemutst, heeft depressies en neemt kalmeringsmiddelen.

In de foyer zit de vereenzaamde, aan het gezicht gewond geraakte oorlogsinvalide Dr. Otternschlag, die steeds opnieuw bij de Receptie vraagt of er een bericht of een brief voor hem gekomen is, wat nooit het geval is. Dr. Otternschlag woont als een verbitterde, blijvende huurder in het hotel en is verslaafd aan de morfine. Iedere avond overlegt hij bij zichzelf of hij niet met een overdosis afscheid van het leven zal nemen, maar hij heeft er de moed niet toe.

'Ja,' zei de stem tevreden. 'Ja, hier.'

Hij kreeg een onbedaarlijke honger. Hij stond voor haar, een genoeglijk knorrende vrouw die zo-even nog zijn Tante Nora was. Zij tikte met haar enkel tegen zijn kuit, een teken dat er iets nagespeeld moest worden uit *Grand Hotel*★ van Vicki Baum★ of uit *Trouwen*★ van Gerard Walschap★, maar welk tafereel?

Zij rukte zo fel aan zijn jasje dat hij voorover viel, zijn hand brak zijn val op de lauwe, fluwelen leuning van de zetel.

Toen hij zich meteen los wou wrikken (zoals niet zo lang geleden op de beijzelde speelplaats van het Gesticht, toen hij uitgegleden was en terechtkwam tegen de zwarte welige rokken van eenzelfde tovenares, eenzelfde non, eenzelfde zwarte-mislezeres) pakte zij zijn das en sjorde er aan tot hij weer in haar geur en haar greep viel. Zij klemde zijn hoofd tussen haar handen, perste zijn wangen samen zodat zijn lippen uitstulpten. Nu komt de zoen. Beloofd is beloofd. Van zo vlakbij waren haar ogen bloeddoorlopen. Zij glimlachte. Als naar een kind. Het maakte hem woedend. Hij duwde zijn mond op de hare. Zij wendde haar hoofd af, zijn mond raakte haar wangbeen. Zij nam zijn linkeroor tussen duim en wijsvinger en schudde er aan. 'Wilt gij uw manieren houden? Ik ben het die hier commandeert. Gij peinst toch niet dat gij mij moogt embrasseren van zodra ge daar goesting in hebt.'

'Ik dacht dat...' (dat ik mijn schuld moest aflossen en daarna naar huis mocht). Zij rook naar Mama's symmetrisch opgevouwen en gerangschikt glanzend ondergoed in de tweede lade van de spiegelkast in haar slaapkamer, naar *poudre-de-riz*★. (Ik zou nu kunnen wegrennen,
want er is iets slaps, laks, iets van een overgave in haar lichaam, iets onachtzaams. Maar waarom zou ik dat willen? Als dit zo verder gaat zal er iets te beleven zijn als wat er in Papa's verborgen 'vette' boeken staat. Vele regels eindigen er op drie puntjes...)

'Ik dacht, ik dacht, *nicht räsonieren*★!' zei Tante Nora. 'Hebt gij dat niet geleerd op school, van Albert Rodenbach★?'

Als de volgende wordt Baron Gaigern opgevoerd in de handeling, hij is verarmd en houdt zich onledig als geveltoerist en oplichter, wat niemand van hem zou denken.
https://de.wikipedia.org/wiki/Menschen_im_Hotel

Gerard Walschap, **Trouwen**. Zie ook p. 391-392, 499-500.

Over de thematiek zie Joris Note:
https://www.dbnl.org/tekst/anbe001lexi01_01/lvlw00652.php:

Het hoofdthema van Trouwen is de geestelijke wedergeboorte van een man door de liefde van en voor een vrouw. Essentieel is het 'natuurlijke' karakter van die verhouding en van die vrouw.

Rik van Oepstal stamt uit het (te) late huwelijk van Toon en Karlien, twee mensen wier leven getekend is door enge godsdienstigheid en onderworpenheid. Hij is, zegt Westerlinck, geboren 'in de slavernij van de beschavingskring' en wordt braaf maar inefficiënt opgevoed. Daarbij komt het 'adoptiemotief': de hoofdfiguur stapt over naar een milieu dat uitzicht biedt op een meer comfortabele toekomst. In het geval van Rik is dat de familie Steenackers. Maar dit tweede milieu is niet wezenlijk anders. Meer nog dan het eerste mist het natuurlijkheid en authenticiteit. Dit milieu is tevens onvruchtbaar: de kinderloosheid van de brouwer èn van zijn twee zusters is veelbetekenend, evenals de naam 'Steenackers'. Ook in morele zin brengt het adoptiemilieu (waartoe eigenlijk ook de kostscholen behoren) niets goeds voort. Een dergelijke omgeving is een rem op zelfontplooiing.

Rik wordt bedorven en raakt mede daardoor verdorven, zijn opvoeders kunnen hem niet behoeden voor seksuele losbandigheid. Dit laatste is slechts een ander aspect van dezelfde onnatuurlijkheid als de preutsheid. (Dat wordt extra bevestigd doordat Steenackers naderhand lang niet zo braaf is als hij leek.) Voor de mannen is de losbandigheid een kwestie van wellust, bij de vrouwen staat de hebzucht voorop: zij azen op het bezit van de man. Dat geldt duidelijk voor de prostituees, maar ook voor Alfonsine en Maria. Ook deze 'slechte' seksualiteit is praktisch steriel.
Opvallend is nog dat deze seks bij herhaling geassocieerd wordt met het dierlijke; als *Trouwen* de natuurlijkheid prijst, gaat het dus over een menselijke natuur.

Nadat Rik het uiteindelijk al te bont gemaakt heeft, laat de brouwersfamilie (en bij uitbreiding het hele dorp) hem vallen. Die breuk is een noodzakelijke voorwaarde voor zijn regeneratie.

Mie Zaterdag, de vrouw die Riks herstel weet te bewerken, staat dan ook in radicaal contrast met zijn ‘oorspronkelijke’ omgeving - en vandaar ook met Rik zelf. Haar thuis is volstrekt marginaal, zowel maatschappelijk als ruimtelijk (de hut ligt buiten het dorp); en haar opvoeding is navenant, zij is ‘in 't wild grootgebracht’. Het gebeurt vaker bij Walschap dat positieve, vrije figuren afkomstig zijn van een afgelegen gehucht, zoals bijvoorbeeld de titelheld Thijs in *Een mens van goede wil* (1936).

Wanneer Mie met Rik trouwt, wil zij niet dat hij nog geld heeft: ‘ze zullen mij nooit verwijten dat ik u genomen heb voor de centen, ik wil met niets beginnen.’ Later beginnen ze nog eens opnieuw, vanuit de hut van haar vader. De marginale, excentrische plaats van haar thuis wordt een nieuw, zelfstandig centrum.

Als seksuele partner is Mie anders dan de vrouwen met wie Rik vroeger omging. Zij is ‘een vrouw zonder poeier, verf, krullen, korset of te hoge hielen, gewassen gelijk een berk, een beuk en al wat natuur is’. Dat natuurlijke betekent ook gerichtheid op vruchtbaarheid. Rik suggereert (vanuit materialistische bezorgdheid) de mogelijkheid van geboortebeperking, maar zij wijst dat zonder meer af: ‘allemaal prutsen’. Het moederschap behoort tot haar essentie en wanneer zij aan het einde juist daarin geraakt wordt, moet zij sterven. Mie's onbegrensde kinderwens moet ook gezien worden als een uiting van haar fundamentele vertrouwen in het leven.

Vanaf haar eerste optreden heeft Mie in alles het initiatief en de leiding. Naast haar blijft Rik een zwakkeling en tevens een ongeruste ‘man van klein geloof’ - terwijl de kinderen haar vertrouwen en sterkte erven. Het gezin Van Oepstal-Zaterdag is een ‘matriarchaat’ (Jacobs).

Het ‘nieuwe begin’ van Mie en Rik wordt niet alleen afgezet tegen het oude dorp. *Trouwen* behelst ook een erg negatief beeld van de stad (Brussel). ‘Daar waait alles bijeen wat op de buiten te los en te licht is.’ In de stad probeert men bijvoorbeeld de boeren te bedriegen. Het is ook de plaats van de ‘slechte’ seksualiteit: daar zitten de prostituees, daar komen Alfonsine, Maria en de brouwer terecht; en daar heeft Elvire ‘van haar jong leven geprofiteerd’ voor ze onheil sticht bij de Van Oepstals. Op dit punt toont de verteller zich erg partijdig (zij het niet geheel zonder ironie). Het kwaad dat ‘hier op de buiten’ gebeurt, wordt zelfs (mede) vanuit de stad veroorzaakt. Deze houding past onder andere in Walschaps literaire ‘terugkeer tot het volk’: de schrijver bevestigt sinds *Adelaïde* (1929) steeds weer dat het leven van gewone mensen van het land de moeite waard is.

Poudre-de-riz: zie ook p. 146, 343, 456, 478, 587.

Albrecht Rodenbach: nicht räsonieren!

Uit: De Ziel van Albrecht Rodenbach. Gepubliceerd op 4 october 1913:
http://users.skynet.be/ovo/ZielRodenbachB.html

Voor zijn en ons ideaal heeft Rodenbach gedacht, gevoeld en gewerkt met de wanhopige geestdrift van iemand, die een grootsch ontwerp bewerkstelligen wil - doch reeds zijn einde voelt naderen. “O, nog vijf jaar! nog vijf jaar!” zuchtte hij op zijn sterfbed “om te kunnen uitwerken wat ik in het hoofd draag”.
Maar zijn krachten had hij uitgeleefd. Hij had zich doodgewerkt. En zooals hij grootmenschelijk had geleefd, bleef hij als een held bij 't aanzien van den dood.
Zijn laatste zielskreet was:

MACTE ANIMO (= Geluk! Bravo! met uw geest. Moed! Courage!)

Ik moet er niet van weten, van die zuidsche vrouwenzielen,
die, voelend het noodlottig leed hun longeren vernielen,
te midden het ontbladeren van de bomen kneuteren gaan
dat 't jammer is van hen en van hun lief en van de blaan.

Zijt gij het die ik rochelen voel hier rond mijn hert, vernieling?
Zijt gij het, God verplette u, worm die mijner jeugd bezieling
verknagen moet! Het lijf wierp u mijn eigen roekeloosheid,
doch, zier om zier, bestrijde ik u den Geest, noodlottigheid!

Gij die vandaag den hemel kuischt van vuiler dampen rotheid,
O licht, o warmte, o levenslust, bedanke u, vurige godheid!
Mijn zonnig land... mijn verten... mijn jong leven... kameraad,
Nicht raisoniren... **Weer u scherp, en eind als een soldaat!**...

Letterlijk vertaald betekent Macte: Courage. (Vergilius, Aeneis , IX, 641)

De zinsnede, vaak zelfs gebruikt door Voltaire, is een uitnodiging moedig in het aangezicht van tegenspoed te zijn, om het gewenste resultaat te bereiken:

"Macte nova virtute, puer, sic itur ad astra"
[Moed, kind, door nieuwe deugd, zo komt men tot de sterren].

'*Albrecht*,' zei Louis.

'Ge weet het weer beter,' zei zij laatdunkend. 'En hoe gaan de regels verder, weet ge dat, alweter?'

'Weer u scherp en eind als een soldaat.'★
'Juist. Precies,' zei zij. 'Allee, weer u scherp.' Zij draaide zich om en trok hem mee in de zwenking. Zijn schouder werd naar beneden geduwd. Zij lag boven op hem. Naast haar golfjeshaar zag hij haar schoentje met de lage hak de lucht ingaan en op en neer deinen. Zij kuste twee keer zijn neus, licht en klam, wreef er toen met een vinger op. 'Met uw rode neus zijt ge precies de clown Gastonske★ van het circus Minard★.'

'Gastonske is die met het wit poeder op zijn gezicht, in zijn zilveren kostuum. Die met zijn rode neus heet Titi★.'

Zij liet zich naast hem glijden. Hij hoopte dat zij een goede houding zou vinden en niet meer veranderen.

'Genoeg gezeverd,' zei zij. Een bittere trek verscheen om haar mond die dunner en breder was geworden. Zij had haar eigen mond verwoest door de lipstick ervan op zijn neus te smeren.

Met een beslist maar niet onvriendelijk gebaar legde zij zijn hand tussen haar dijen. Zij kneep toen haar dijen dicht. Zij had niets aan onder haar jurk. Toen zij zo lang in de keuken koffie zette had zij daar haar broek uitgetrokken en in de lade bij de messen en vorken gepropt. 'Mensen, waar gaan we naartoe?' zei Louis onhoorbaar met Papa's stem die schamper was en angstig.

Toen zijn vingers, onafhankelijk van zijn wil, bewogen voelde hij droge plooien, droog gras. Het verbaasde hem, want de jongens op school hadden het altijd over het natte van vrouwen dáár, want als vrouwen moeten plassen van de slappe lach, dan kunnen zij dáár de kraan niet afsluiten zoals mannen, of bedoelden de jongens iets anders? Was het natte het bloed dat dáár uitdruppelt dagen- en nachtenlang terwijl zij dáár niet ziek zijn? Ik moet daar toch zo gauw mogelijk het fijne van te weten komen.

Tante Nora trachtte overeind te komen met haar onder-

Circus Minard: Gastonske en Titi:

Uit: André de Poorter, Een Belgische kijk op 250 jaar circus, 2018.
https://www.circuscentrum.be/artikels/een-belgische-kijk-op-250-jaar-circus/

> (...) Vooraleer de **Minnaerts** in 1952 ons dorp verlieten, kwamen ze bij ons thuis een paar keer op bezoek. Het was het begin van een vriendschap die is blijven bestaan. Van Zulte trokken ze naar de Kortrijkse paasfoor (kermis rond Pasen) waar zij het reisseizoen voorgoed inzetten. Daar stonden ze tijdens de veertiendaagse foor samen met het grotere Circus Semay. De mensen in Kortrijk zegden: "We gaan naar de grote cirk Semay om grote nummers te zien, en naar het klein cirkske Minnaert om ons ne keer goed te amuseren".

Bij mij was toen de interesse voor circus voorgoed gewekt. In de jaren die erop volgden, kreeg ik de kans om de spektakels bij te wonen van de verdienstelijke circussen Jhony, Demuynck, Bobbejaan Schoepen en Espagnol. Maar mijn voorliefde voor Circus Minnaert bleef onaangetast. Jaarlijks kwamen ze naar het naburige Machelen tijdens de Guldedagen (een noveen of negendaagse bedevaart jaarlijks begin juli en een lokaal feest). Dan was ik, aan de hand van vader, niet van

de tent weg te slaan. Als ze dan op het verhoog voor de tent hun parade brachten, trok ik aan de broek van Gastonske om zijn aandacht te trekken. Daarop reageerde hij met een kwinkslag.

De laatste keer dat ik een vertoning in Circus Minnaert meemaakte was in de zomer van 1958. Toen de Minnaerts het jaar nadien hun reisseizoen op de Kortrijkse paasfoor aanvatten, keerden ze na een week ontgoocheld naar huis terug en zetten ze er definitief een punt achter. De belangstelling was te fel teruggelopen. Ze wilden niet het risico lopen hun artiesten niet te kunnen betalen. Meteen het einde van een volks Vlaams familiecircus. Later kon ik de clowns Gastonske en Titi enkele keren uitnodigen voor een optreden tijdens één of ander feest, en toen ik in 1972 huwde, waren ze te gast op mijn trouwfeest.

DE FAMILIE MINNAERT
Staande : Pierre jr, Odilon, Gaston jr, Jeanine, Gaston
Zittend : Laura, PIERRE, Angèle

Perpetua-letter:

Flucht in den Norden is de eerste roman, die **Klaus Mann** in ballingschap geschreven heeft. Hij verscheen in 1934 bij Querido, Amsterdam.

De roman gaat over het klassieke conflict tussen liefde en plicht. Een jonge Duitse vrouw Johanna, van burgerlijke huize, maar verbonden met het communisme, is voor de nationaal-socialisten gevlucht naar het landgoed van de familie van haar studievriendin Karin.
Ze wordt hartstochtelijk verliefd op Ragnar, de broer van haar vriendin en beleeft met hem de schoonheid van de natuur van Finland. Een telegram van haar broer brengt haar weer terug in de werkelijkheid, want hun partijgenoot Bruno is in Duitsland op de vlucht neergeschoten. Ze wordt dringend verzocht naar Parijs te komen naar haar kameraden om gezamenlijk de strijd voort te zetten. Johanna besluit haar plicht te volgen.

Flucht in den Norden bekoort door de schilderingen van het Finse landschap en de mensen die daar wonen. Klaus en Erika Mann, alsook haar vriendin Annemarie Schwarzenbach hadden op hun reis in 1932 ook dit land bezocht. Klaus Mann had zijn relatie met de Fin Hans Aminoff niet in de roman opgenomen, maar het relaas van een heteroseksuele liefde verteld. Critici menen nochtans dat de figuur van Johanna eerder trekken heeft van een jongeman. Maar dat

Omslag van de 1ste druk

lichaam, maar toen hij opzij week om haar de ruimte te laten grabbelde zij in zijn kleren en trok hem opnieuw op haar neer.

Haar hand met de twee trouwringen zocht in zijn kleren en vond zijn kruis. 'Wel, wel, wat is dat voor een spel?' zei zij. Louis wou niet antwoorden op zo'n kinderachtige vraag, maar hij kreeg opnieuw de tekst voor ogen - in halfvette Perpetua-letter★, corps 10, onderaan links, in het boek *Flucht in den Norden*★ van Klaus Mann★ - die hem de adem afgesneden had toen hij hem voor 't eerst las en die hij in de voorbije week wel tien keer had herlezen, en hij zei: 'Tante Nora, dit is *mein ragendes*★ *Geschlecht*.'

Zoals hij verwacht had, schrok zij en trok haar hand weg als van een hete kachel.

'Gij, ventje, gij zijt bezig met mij de zot te houden.'

Hij protesteerde. Zijn mond bracht onduidelijk gesteun uit want zij bedekte zijn gezicht met de hand die twee trouwringen droeg.

Nonkel Leon had plechtig zijn ring over haar middenvinger geschoven op het station toen hij de laatste keer naar Duitsland vertrok. Zij had gehuild van ontroering, zij, die zich tot op dat moment zo dapper had gehouden. Nu pas, nu het duidelijk was geworden dat Nonkel Leon vrijwillig bleef plakken bij die verre Hannoveriaanse lichtekooi van goeden huize, had zij het gebaar herkend als een misdaad met voorbedachten rade.

'Nee,' zei zij. 'Nee. Geen woord meer. Van nu af aan, ventje, wil ik geen woord meer van u, of ge krijgt ervan met de zweep van Victor.'

De tekkel Victor was weggekwijnd van verdriet toen Nonkel Leon maar niet terugkwam. In de versie van Tante Nora. Volgens Papa had zij, die wist hoe exclusief de genegenheid van Victor op haar verraderlijke man was gericht, het dier met een schoenveter van haar man gewurgd en het dan in haar ééntje opgegeten. Papa beweerde dat hij én veter én afgekloven hondenbotten had ontdekt achter in Tante Nora's tuintje.

was ook de bedoeling, want zoals Klaus Mann in zijn autobiografie *Der Wendepunkt* (p. 436) schrijft, had hij haar de trekken van de androgyne Annemarie Schwarzenbach gegeven. De roman had succes, met vertalingen in Engeland en de VS, onder de titel *Journey into Freedom*.

Mein ragendes Geslecht: mijn uit-stekend, oprijzend geslacht.

O, krinkelende, winkelende waterding (...) met uw roze kabotseke aan: zie p. 485. Bij Gezelle staat: “Met 't *zwarte* kabotseken aan, ...”

'Doe uw broek uit,' zei Tante Nora. Zij kon het niet helpen dat het teder klonk, zij snauwde meteen: 'En een beetje rap!'

'Mijn vest ook?'

'Uw vest ook. En uw schoenen en uw kousen.'

De Anglo-Amerikaanse bommenwerpers kwamen niet overgevlogen. Geen buurvrouw belde aan, geen *Sicherheitspolizei*. Het konijn Valentientje tikte niet aan de glazen tuindeur met een poezelig pootje. Het ene gele kaarsje brandde vlugger dan het andere.

'Het is proper,' zei zij. 'En kijk toch een keer, hij heeft zijn klakske nog aan.'

Wat betekende dit nu weer? Klakske. Ik wil niet meer met haar spreken. Ik ben pas van de Oeral teruggekeerd, ik heb mijn kameraden van de Vlaamse SS naast me zien vallen in de sneeuw. Als hij zich opnieuw in een hachelijk parket bevindt, dan hakkelt de Vlaamse SS-officier zijn arrogante woede, zijn verwarring, in de taal van het front. '*Wie meinen Sie, gnädige Frau*?' vroeg Louis.

'Aha. Het is weer op zijn Duits! Wel, wat is het Duits woord voor het voorvelleke van een fluitje? Een Hitlerjugendklakske?' Zij schaterde het uit. 'Wel, welweter, gij die zo geleerd zijt en al die joodse boeken leest die niet van uwe ouderdom zijn?' Met iele vingers nam zij zijn voorhuid vast, wiebelde er mee. Haar plotse opgewektheid voorspelde weinig goeds. Hitlerjugendklakske. Waar had zij het in godsnaam over? Er is zo ontzaglijk veel dat ik nooit zal leren.

Tante Nora trok de voorhuid naar beneden, dan weer naar boven, schudde er zijdelings mee. 'O, krinklende, winklende waterding,' reciteerde zij, 'met uw roze kabotseke aan.'★

Guido Gezelle wandelde voorbij, hij had een waterhoofd en fluisterde volkse rijmpjes voor zich uit. Alleen maar door een bakstenen wand van ons gescheiden blijft hij bij de gevel staan vlak voor dit schandelijk huis van, laten we maar zeggen: ontucht. Het woord 'ontucht', het letterlijk tegenover-

gestelde van de tucht die heerste, heersen moest in de rangen van de Dietse Blauwvoetvendels, maakte Louis opgewonden. Tante Nora staarde zo aandachtig naar het nu inderdaad *ragende Geschlecht*, dat zij loenste. 'Ah, wij zijn zover,' zei zij triomfantelijk, liet hem los en tilde haar jurk op.

Het leek op de tekeningen die de kleine Herman Polet maakte met vele zwarte en rode potloodstreepjes en die hij je soms vliegensvlug liet zien in de klas, tussen twee pagina's van zijn atlas. Herman Polet verkocht die tekeningen of ruilde ze voor vitaminen met chocoladesmaak, waar hij aan verslaafd was. Ik moet Herman Polet morgen vóór de klas begint complimenteren. Het is goed getroffen. Alhoewel er hier, nu, minder haar te zien is. Het zijn ook niet die groezelige krullende potloodwormpjes die vlak onder de navel beginnen. De navel van Tante Nora was overigens onzichtbaar, hij bleef verscholen in een romige plooi. Louis had het chromoprentje, de illustratie, voor zijn neus rustig willen bekijken vooral omdat het plaatje, de gleuf uit zichzelf bewoog, een in- en uitademende diepzeeplant die een geur van zee verspreidde. (Mama pelde aandachtig garnalen op het caféterras op de dijk van Blankenberge.

Zij blafte naar mij omdat ik, zoals altijd te ongeduldig, de garnalen opat met schaal en tien poten en al. Blankenberge is nu onbereikbaar afgesloten met kanonnen en prikkeldraad om ons te behoeden voor de invasie.)

Tante Nora opende met haar trouwringvingers de plooi. Zij zei stilletjes, een beetje verloren in de donker wordende kamer: 'Allee, weer u scherp.'

Louis lag warm, vastgeklemd. Zij bewoog nauwelijks, een kalm deinend veerkrachtig donzen dek dat gemurmel voortbracht tegen zijn nek.

'Ja mijn ventje - dat ik u al die tijd gezien heb van als ge een kneuteltje waart met uw dikke kromme beentjes in de Oudenaardse Steenweg - en dat ge nu in mijn huis - waar dat ik zo alleen ben en zo dikwijls aan u peins - dat ge nu hier zijt - nee niet zo rap alstublieft - wij hebben alle tijd mijn engel - ik kan het niet geloven - ik die dacht dat ik

du Ungeheuer: jij monster. *(Schuldgevoel. A.B.).*

nooit meer, nooit meer zou - want zij zijn allemaal tegen mij, de venten - zij zien mij niet staan - ge hebt daar geen gedacht van hoe dat is ventje - alstublieft niet schieten - houd u in want anders is het zo gepasseerd - ik wil niks niks dan dat ge het warm hebt in mijn kotje - voelt ge 't, mijn soldaatje?'

Soldaatje. Louis verstarde. Zelfs al was de verwijzing naar Albrecht Rodenbach's idiote versregel onnadenkend, onwillekeurig, niet kwaad bedoeld, misschien zelfs vleiend ontsnapt aan dat geraaskal, het trof hem. Tinnen soldaatje, loden soldaatje, soldaatje van chocola. Hij zag haar fluisteren, met dichtgeperste, verfrommelde oogleden, hij ramde zijn romp tegen de hare en zei: 'Stomme, stomme koe.'

De bloeddoorlopen ogen. De slakachtige vingertjes in haar ingewand die zijn, *jawohl, ragendes Geschlecht, du Ungeheuer*, omvatten, knepen dichter dicht.

'Gij zijt mijn tante,' zei hij.

'Hou uw mond,' riep zij.

'Wie denkt ge wel dat ik ben?' zei hij. Nog nooit, niet in het huis van zijn ouders of dat van zijn grootvader, niet op school of op weg naar school en zeker niet in al die jaren op de kostschool had hij zozeer het zegevierend gevoel dat hij onbeschaamd, onbevreesd kon roepen wat hij wou. Hij richtte zich op, zijn ellebogen in haar vlees-in-kleren. 'Denkt ge dat ge met uw konijn te maken hebt, met iemand die van niks weet, ik vogel meer dan ge peinst, vraag het maar aan Bekka Cosijns, en denkt ge dat ik mij ga generen morgen om dit te vertellen aan...' Hij wou meegesleept door de trein (op de Wereldtentoonstelling van Luik de roetsjbaan vol gillende kinderen die ik nog overschreeuwde) van zijn opwellende, uitbottende, uitwasemende woede zeggen: ...aan mijn moeder. Maar dat zou hij nooit durven, hij wou Mama ook niet in deze kamer halen die rook naar *poudre-de-riz*,
zee en kaarsvet, hij zei: '...aan de mensen van uw straat, dat ze erachter komen wat voor iemand dat ge zijt?'

Zij zag de verklikker, de beul, de soldaat die half op haar

lag als op een haastig ineengeflanst bed te velde, op het slacht-, op het slagveld.

'O, gij smeerlapke,' zei Tante Nora. Zij sloeg haar arm rond zijn nek en als op de roetsjbaan van de Wereldtentoonstelling helde hun tweepersoonswagentje van vel en vlees en haar en kleren, zij deed Louis verder kantelen, zij ontkoppelden, zij schoorde haar benen, grabbelde, kneep, stootte, tot in een wonderbaarlijke soepele vloeiende beweging hun tweespan weer aanéénklonk, alleen nu omgekeerd, zij boven, hijgend van de krachtpatserij, zij was dit niet gewend, haar keel reutelde.

Wanneer houdt zoiets op? Er moet een afgesproken sein zijn waarop de twee worstelaars uit elkaar floepen, een eindsignaal, een alarmsirene, maar wanneer precies, dit zal ik te weten komen, ik moet opletten.

'Ziet ge mij een beetje gaarne?' Haar golvend haar bedekte zijn gezicht, zij woog niet veel, het gewicht van een veulentje, nee, van een Sint-Bernardshond.

'Maar zeker, Tante.'

'Merci,' zei zij en likte in zijn oor, wat bitter moest smaken.

Er was een nieuw woord waar Louis al een maand mee opgescheept zat. Hij had de neiging om het op te roepen bij waaiende boomtakken, het geruis in de radio, bij heimachines, het woord is 'de peristaltische beweging', en dit woord gebeurt nu, karnen, dobberen en de zuigende, sissende dreun van Papa's Heidelberg-pers.

Zij fluistert.

'Ge kent er niks van - ge gebaart dat ge er iets van kent maar ge zijt een bedrieger - ten andere ge gaat nooit weten wat dat een vrouw is - niet alleen ik maar ook de andere vrouwen - beweeg niet - ge zijt geen konijn - alhoewel dat ik soms zou willen dat ge een konijn waart d'r in en d'r uit en *après nous le déluge* - maar ik zie u gaarne en dat kunt ge niet verdragen - het is normaal voor een vent - maar ondertussen zit ik er toch mee en moet ik er mijn plan mee trekken dat ik u gaarne zie - rijen rijen op een wagentje - zeg niet

dat ik zot ben of onnozel doe - omdat ik u gaarne zie - ik wil op u rijden tot het einde der tijden - laat me doen of ge krijgt een zoen - ik ben dom ik weet het van u gaarne te zien - laat mij toch laat mij toch zeveren - ge hebt daar toch geen zeer van - ge hebt gelijk ik ben alleen maar goed om te pissen en te zeveren - maar ge hebt toch geen last van mij - o ventje waarom zijt ge weggelopen - met uw leugens - en ik die dacht dat gij daar in Duitsland af en toe aan mij peinsde en godverdomme ge lacht mij uit met die andere - ge zijt nog een grotere smeerlap dan mijn moeder zei - maar het geeft niet mijn zoetje - want ge zijt nu bij mij en ik bij u en wij zitten aan elkaar vast en vastgenageld - ge kunt niet meer weg voelt ge't - ge kunt kunt niet los - ik ga u godverdomme een keer leren rotzak - lelijk crapuul voelt ge het - het is aan het komen maar wacht o nee niet zo rap.'

Louis wachtte zoals gevraagd. Hij wachtte al een hele tijd want zij was het die dit gekolk gekreun gestamp veroorzaakte. Het konijn Valentientje zat op zijn achterste poten en probeerde een dahlia te pakken, gaf het niet op. Steeds knabbelend. Het konijn heeft ooit van God de glimlach als cadeau gekregen. Omdat het daar wat minnetjes over deed, ontnam God hem de glimlach. Sindsdien probeert het konijn de hele dag de glimlach terug te vinden, knabbelend op lucht.

Geen sirene te horen. De RAF is niet stipt. Het kaarsvlammetje raakt het dagblad *De Dag*, de krant schiet in brand, het tapijt walmt.

'Ja weer op ons karretje - allee koetsierke juju - gij die mij gaarne ziet ik voel het ge kunt het niet wegsteken - ah dat kan niet blijven duren dat kan een mens niet uithouden.'

Haar verkreukeld gezicht. Haar lippen die weer gezwollen waren en op lucht kauwden, knabbelden. Dat ik nu in iemand anders lijf zit met een deel van mijn lijf, het is wonderbaarlijk, hoe brengt iemand het vertrouwen op, de schaamteloze overgave om zoiets te durven doen? Mijn buik borrelt en knort. Een blikken trommeltje vol keurig gerangschikte speculaasjes. In het derde jaar van de Tweede

Volk en Staat: zie p. 319 - 320.

Leon Degrelle: zie p. 19 - 20.

Een **mazurka** is een dans in driekwartsmaat met een extra nadruk op de tweede tel (in tegenstelling tot een wals).

De westmuur maakt traditioneel deel uit van de Joodse tempel, die op de tempelberg in **Jeruzalem** was gebouwd. Maar strikt genomen maakt deze muur deel uit van de muur dat het plateau omringt en waarop de eigenlijke Tempel eens stond en waar nu de Rotskoepel en de Al-Aqsamoskee staan. Zij bevindt zich in de oude stad van Jeruzalem. Het is de enige zichtbare muur, die na de grondige vernietiging van de tweede tempel door de Romeinse bezetters in het jaar 70 nog is overgebleven.

Uitzicht op zowel de westmuur (de beschaduwde muur vanaf het centrum van de foto naar rechts) als de rotskoepel op de Tempelberg erboven

Doordat vele joden aan de muur klaagden vanwege de verwoesting van de tempel en de diaspora wordt de muur door niet-joden vaak ook de **Klaagmuur** genoemd.

Wereldoorlog op deze planeet is het dat de kille Hitlerjugend-knaap Louis Seynaeve voor het eerst gemeenschap heeft met een persoon van het andere geslacht. Hij wordt als eerste in het Germaanse rijk onderscheiden - het is te lezen op de voorpagina van *Volk en Staat*★, naast de foto van de vergane onderzeeër 'Heidelberg' waarvan de ruige, ongeschoren bemanning is ontploft, verscheurd, verzwolgen - met het IJzeren Kruis. Leon Degrelle★, generaal, nodigt hem uit om langs de aangetreden gelederen te marcheren.

Er was een signaal te horen geweest, maar niet door Louis. Alleen Tante Nora ving het op. Zij steigerde. Zij kreunde. 'Gaarne zien - het is toch het gemakkelijkste - het komt - voelt ge 't niet? - Gaarne zien wil ik en ik wil u niet kennen - o zeg niets alstublieft - *verrückt bin* ik van binnen - o.'

Als zij zo doorgaat glijd ik uit haar, dat mag niet, dat is pas oneer.

Het lichaam van de ridderkruisdrager sloot aan, zo zeer dat hij het was die een gleuf vormde waar zij, een vreemdeling van een man, in stootte, hij werd platgeperst door de zonderlingste schokkende Mazurka★-ter-plekke.

'Nooit nooit,' schreeuwde Tante Nora. De drievoudige rij buren die buiten op het voetpad luisterde, hun lange roze oren plat langs hun slapen. 'Nooit meer, nog, meer, alstublief, o, o.'

Zij plette haar kin tegen zijn oogkas. Hij zag wriemelende lichtvlekken. Zij beet in zijn onderlip, hij proefde bloed. Zij schraapte langs zijn wang met de hare en hij dacht een ogenblik dat zij slechtgeschoren was. Toen sprong zij van hem los en viel neer met haar elleboog dwars over zijn keel. 'Tante!' riep hij. Zij zakte languit langs de zetel op het tapijt dat niet walmde. Zij huilde. De buren buiten drongen tot vlak bij de bakstenen gevel die trilde, de muur zelf snikte en kermde met haar stem die niet wilde bedaren, de klaagmuur van Jeruzalem★.

Tante Nora knielde en knoopte zijn broek dicht. Dat wat overeind was blijven staan had zij als een popje in zijn hemd gewikkeld. Zij wreef haar tranen weg met haar mouw. Hij

Lange tijd, sinds de zestiende eeuw, stonden de Ottomanen het de joden toe, de westmuur te bezoeken. Tussen 1947 en 1967 was dit voor joden niet mogelijk, maar sinds de verovering van de Oude Stad door Israël in 1967, tijdens de Zesdaagse Oorlog, kunnen zowel joden als moslims hun heilige plaatsen weer bezoeken.

Voor moslims is de muur belangrijk, omdat Mohammed hier Buraq, het hemelse dier waarmee hij naar de hemel zou zijn gevlogen, aan een ring bij deze muur zou hebben vastgemaakt. Moslims plachten deze muur dan ook wel de Al-Buraqmuur te noemen.

Mogolse afbeelding uit de 17e eeuw van Buraq

Verschillende voorgeschreven bewegingen van een moslimgebed

Op een nacht verscheen Djibriel (Gabriel) aan Mohammed. Mohammed mocht in die nacht Buraq bestijgen om zo met Gabriel naar Jeruzalem te gaan. Daar aangekomen bond Mohammed Buraq met een touw vast aan een ring in de Westmuur. Na een gezamenlijke salat te hebben verricht met enkele profeten, besteeg Mohammed het dier weer en steeg op ten Hemel, alwaar hij door zeven Hemelen reisde.

Unverfroren: met een stalen gezicht, ijskoud, brutaal.

Volgens mij: aan het woord is 'Mama'. Afgewisseld door Mona.

Von Ribbentrop: zie p. 269 - 270 context.

knipperde met zijn linkeroog en kon er weer mee zien.

'Ik ben slecht,' zei zij. Hij wou dit beamen maar ze zei: 'Want ik heb u niet eens goed verzorgd. Ik heb alleen aan mijn eigen gepeinsd.'

Louis dacht dat dit het moment was om, *unverfroren*, de doos met de speculaasjes op te eisen. Maar hij deed het niet, het leek op: voor wat hoort wat. Morgen zou hij Herman Polet complimenteren met de gelijkenis. Hij zou zeggen: 'Polet, zij lag op haar knieën en borg mijn fluit op.'

'Uw scheidsrechtersfluitje zeker,' zou Herman Polet zeggen, atlas onder de elleboog.

Kalm liep de vrouw toen door de kamer, deed het licht aan, zocht naar de spelden, stak haar haar weer op en werd weer ongeveer de zuster van zijn vader die zachtjes zei: 'Dit blijft onder ons, hé, ventje? Afgesproken?'

Ventje. Nonkel Leon in lilliputtervorm. Zij reikte hem zijn schooltas aan. Hij kreeg ook nog zes sigaretten mee voor Mama.

'In Veertien-Achttien,' beweerde Tante Mona, 'is Hitler door een ongelukkige toevallige Engelse kogel getroffen geweest. En dan hebben ze een kloot moeten amputeren.'

'Volgens mij★ is die kloot bij de kleine Adolf niet gezakt en zit hij nog in zijn buik.'

'Vandaar dat hij altijd zo koleirig is, de Führer.'

'Zoiets moet op het gemoed werken.'

'Vandaar dat hij niet getrouwd is.'

'Lijk de priesters. Zo kunnen ze zich helemaal aan hun ambt en aan hun ideaal wijden.'

'Vandaar dat hij zo tegen de Engelsen is.'

'Maar Mona, hij is nooit tegen de Engelsen geweest. Het zijn de Engelsen die tegen hém zijn. Von Ribbentrop★ heeft zijn hand uitgestoken maar Churchill heeft er in gespuwd.'

'Wat is er met u, Louis, ge loopt zo gejaagd?'

'Hij is aan het muiten,' zei Cecile flutterig.

Pers: stang, stok, roede.

'Zeverkous, piskous!' riep Louis.

"t Is de groei. Hij gaat een lange pers★ worden lijk zijn grootvader.'

'Het is normaal. Een man is gemiddeld twaalf centimeter groter dan een vrouw.'

'Ik krijg niets anders dan een snauw en een grauw van hem tegenwoordig,' zei Mama. 'Ik kan er toch niets aan doen dat hij altijd honger heeft.'

'Hij heeft een lintworm,' zei Cecile en ontweek Louis' klauwende hand.

Tante Berenice zat in de keuken. Streng, zonder de beate glimlach van haar geloof in de Wederopstanding. 'Staf Seynaeve, ge moogt content naar uw bed gaan vanavond. Gij hebt verkregen van de duivel wat ge altijd hebt gewild. Het liefst zou ik willen dat ge zoudt doodvallen voor mijn ogen, maar mijn godsdienst verbiedt zulke gedachten. Toch ga ik u niet mijn andere wang presenteren.'

Mama schonk een raar aftreksel van lindebloesems die Tante Berenice meegebracht had. Het schijnt dat de Hollanders dat regelmatig drinken.

'Maar wat kan ik daar nu aan doen dat uw Firmin opgepakt is? Hij had maar geen vals paspoort moeten tonen.'

'Had hij zijn eigen naam moeten opgeven dan, Debeljanov?'

'Uw paspoort vervalsen, daar is een wet voor. Een wet tegen.'

'Die wet is niet van God.'

'Dat moet ik toegeven,' zei Papa. 'Het is een wet van de Belgen.'

'Is uw hart zo versteend dat gij Firmin gaat laten rotten in de gevangenis van Luik?'

'Wat moet ik doen?'

'Een woordje voor hem bij de Gestapo. Gij zijt daar toch kind aan huis.'

Deutsch-Vlaamse arbeidsgemeenschap: **DeVlag**. Zie p. 127, 187, 284, 305-306, 321, 324, 354, *367 e.v.* context, 377, 408, 446-447, 497, 538, 606.

'Dat is veel gezeid, Berenice.'

'Als de Duitsers zulke chique, rechtvaardige rechters zijn zoals ge denkt, dan zullen ze naar u luisteren, zelfs al komt ge op voor een jood die geen jood is maar een Bulgaar. De Duitsers zullen het respecteren dat ge opkomt voor uw familie.'

'Aangetrouwde familie.'

'Hij kan niks. Hij kent niemand van de Gestapo,' zei Mama zakelijk.

'O nee? Ken ik Rathaus niet misschien?'

'Ge hebt hem één keer een hand gegeven op dat feestje van DeVlag★. Ge zeidt: "Angenehm" en die man verstond niet wat het was.'

'En gij, Constance, kunt gij niks doen?'

'Misschien,' zei Mama. 'Ik kan u niks beloven, Berenice, maar ik ga mijn best doen. Misschien mijnheer Groothuis inschakelen.'

'Ah nee, laat mijnheer Groothuis hier buiten,' riep Papa.

'Doktor Knigge dan. Dat is nogal een meevoelend mens.'

'God zal het u lonen, Constance.'

Toen Tante Berenice vertrokken was goot Papa meteen de lindethee in het aanrecht. 'Met hare God hier en hare God daar. Dat ze naar hare God telefoneert, dat Hij bij de Gestapo gaat pleiten.'

'Het is een feit dat de joden een sterke greep hadden op de kranten, de cinema's, de banken, samen met de vrijmetselaars,' zei Peter. 'En dat ze daar nu de rekening moeten voor betalen.'

'Het is teken dat zij slimmer waren dan de Belgen, vader,' zei Mama.

'En dat het een tijdje zal duren voor ze weer in de gemeenschap der volkeren zullen opgenomen worden.'

'Maar dat willen zij niet,' riep Papa. 'Zij willen samenkruipen, met hun pretentie van het uitverkoren volk, met hun eigen rare zeden en gewoonten.'

'En wat wilt gij met uw samenhorigheid van alle Vlamingen?' zei Mama.

'Constance, dat is niet te vergelijken.'

'Waarom niet?'

'Het zijn houtwormen,' zei Papa. 'Schone praatjes en ondertussen hebben ze een Vlaamse pink vast en een hand en een arm en heel het lichaam. En het staat in hun speciale Tien Geboden dat ze al het vrouwvolk van een ander ras mogen pakken, dat wordt hun geleerd door hun rabbi's. Maar waar spreken we over? D'r zijn hooguit tien joden in heel Walle!'

'Hoe komt het toch dat Firmin hier in Walle gepakt werd?' vroeg Peter.

'Hij was met Berenice op weg naar hier,' zei Mama treurig.

'Wat we zouden moeten doen,' zei Papa, 'in deze kwalijke tijden waarin alleman op zijn eigen leeft en zijn medemensen vergeet, dat is de solidariteit in de gebuurte weer aankweken. Wij zitten allemaal in hetzelfde schuitje, geen eten of weinig eten en die bommenwerpers boven ons hoofd, wij zouden ons allemaal moeten samenslaan om onze tijd op aarde zo aangenaam mogelijk te maken. En daarom heb ik hier een proefdruk van de uitnodiging voor een Schone Bonte Avond voor de gebuurte. Er is te veel materialisme onder de mensen, daar moet iets aan gedaan worden. Hier, van boven in de Garamond★ ziet ge: 'Door Eigen Werk Sterk'. Daarboven moet er nog wat publiciteit komen, ik dacht aan mijnheer Groothuis, zijn tapijten zijn wel niet te betalen maar hij gaat zijn reclame willen verzorgen, dat komt toch bij de algemene onkosten van zijn firma.' Hij las in het schoon-Vlaams voor. 'In de zaal 'Groeninghe' Groot Winterfeest gegeven door de plaatselijke bevolking onder leiding van Staf Seynaeve. Programma. Eén. Het gebed voor Vlaanderen. Zij kennen dat wel niet, maar ik zal het afdrukken en voor drie frank 't stuk kunnen ze 't mee zeggen. Twee. Een woordje van de Voorzitter. Ik zeg dat ik content ben dat we hier allemaal samen aan een zeel★ trekken, wat we ook van de oorlog en zijn mogelijke gevolgen peinzen. Drie. Dolle klucht in één bedrijf, daar moet ik het

Garamond: het onderhavige lettertype.

Zeel: dik touw. **Aan één zeel trekken**: één lijn trekken.

Pikuurtjes: steken, speldeprikken.

Du und ich im Mondenschein,
auf einer kleinen Bank allein,
Junge, Junge, dass wär' herrlich,
aber nicht ganz ungefährlich.
Du und ich im Mondenschein,
dass könnte so romantisch sein,
wenn ich sonst auch sehr modern bin,
dazu sag' ich doch nicht: nein.

Die blaue Nacht; erzählt von Küssen,
ein junger Mann; will was von Liebe wissen.
Du und ich im Mondenschein,
auf einer kleinen Bank allein,
und dann könnten diese Nächte,
noch ein bisschen länger sein.

Aaach irgendwas, möchte' ich heute erleben,
jaaa und vor Glück möcht' ich selig erbeben.
Irgendwas muss gescheh'n,
Du wirst mich schon versteh'n.
Sag' mir, wär' Dir das recht,
was ich so gern möcht'?

(Gesprochen): Ach, Willi, hörst Du die Nachtigall, hörst Du Ihren süßlich, zärtlich, klagenden Ton?
- (Er) Was sagst Du: das ist gar keine Nachtigall, das ist nur eine Autohupe (claxon)?
- (Sie) Ooch, schade! Du, Willi, der Mond, der Freund aller Liebenden, sieht jetzt unser junges Glück; meinst Du, ob er sich freut?

kluchten-boek over naslaan. Bijvoorbeeld: 'Dries, de dwaze veldwachter'. Vier. En hier heb ik het al gedrukt, vader, zonder u om permissie te vragen, "Buitengewone spreekbeurt door de befaamde en in onze streek welgekende redenaar Hubert Seynaeve over de Seltische beschaving".'

'Keltisch, Staf.'

'Keltische beschaving. In korps Acht staat er onder: "Voor de eerste maal in Walle. Uiterst leerrijk en onderhoudend".'

'Verder, Staf.'

'Vijf. Kluchtlied. 'Op onze Burgervader'. Daar zorgt apotheker Paelinck voor. Een serie kleine pikuurtjes★ over de grond die de burgemeester gekocht heeft op 't Hoogeland. Maar niet té gepeperd, want de burgemeester is nogal gauw gekwetst de laatste tijd. Daarna vijftien minuutjes pauze met aangename fonomuziek.'

'Jazz,' zei Louis.

'Louis, alstublief. Werk eens een beetje mee!'

'Du und ich im Mondschein auf einer kleinen Bank allein,'★ zong Louis, Mama zong mee. Zij wiegden met hun hoofden samen, dicht bijeen. Papa wachtte tot zijn ontaard gezin klaar was. 'Na de pauze, door Mona Vercauteren streepje Seynaeve het lied: 'Ik wil maar eene Moeder'.'

'Cecile zou kunnen dansen tijdens het lied van Mona.'

'Dat zou magnifiek zijn. En toepasselijk. Ja. Dan optreden van het plaatselijk duo De Zonnekloppers★ met een lachnummer. En dan het slotwoord door de Eerwaarde Heer Proost van de Marine-Artillerie. Goedverwarmde zaal. Iets buitengewoons. Deuren open om Vier Punt Dertig Ure. Uitgangskaart verplicht bij elke uitgang, enzovoort enzovoort. Verantwoordelijke uitgever Staf Seynaeve.'

'Uw naam staat er drie keer op,' zei Mimi de bakkerin.

'Het is misschien een beetje ouderwets,' zei madame Kerskens-van-de-overkant.

'Ik dacht eerst nog aan Vendelzwaaien, maar voor onze gebuurte is dat te flamingant,' zei Papa.

Peter zei lijzig: 'En gij, Constance, wat gaat gij doen in dit familiaal festijn?'

- (Er) Was, der ist über 348.000 Kilometer, von der Erde entfernt, und kann uns gar nicht sehen?
- (Sie) Das ist aber sehr bedauerlich! Willi; eben war es mir, als ob der kleine Gott Amor persönlich, hinter der großen Buche hervorgelugt hätte, hmm, dort huscht er vorbei.
- (Er) Waas, Du sagst, das war nur ein Eichhörnchen;
- (Sie) Ooch Willi, ihr Männer habt nicht für'n Sechser Phantasie!!

(Refrain von Ilse Werner gepfiffen) Du und ich im Mondenschein,
auf einer kleinen Bank allein,
und dann könnten diese Nächte,
noch ein bisschen länger sein.

(Gezongen en gesproken door Ilse Werner, zie ook p. 405: Wünschkonzert.)
http://www.musictory.com/music/Ilse+Werner/Du+Und+Ich+Im+Mondenschein

De Zonnekloppers: zij die niets doen dan in de zon liggen en genieten.

Van die vent die verandert in een kever:

De gedaanteverwisseling (**Die Verwandlung**) is een werk van de Tsjechische Duitstalige schrijver **Franz Kafka** uit 1915.

In het verhaal staat Gregor Samsa, een handelsreiziger met een vlekkeloze staat van dienst, centraal. Op een dag wordt hij wakker en komt erachter dat hij tijdens de nacht veranderd is in een mansgrote **kever**. Terwijl zijn familie moeite heeft de gedaanteverwisseling te accepteren, begint hij zichzelf af te vragen waaraan hij dit te danken heeft. Hij vermoedt dat hij ergens schuldig aan is, maar waaraan? Is het zijn moeizame relatie met zijn vader of is hij toch niet de perfecte werknemer? Uiteindelijk probeert de familie van hem af te komen. Omdat ze niet weten dat hij ze kan begrijpen, komt hij er achter wat ze willen en besluit hij zijn familie te verlossen van zijn aanwezigheid, en sterft.

Mama bleef een verwoestend signaal uitzenden met haar grijze met goud doorspikkelde pupillen. 'Ik?' zei zij. 'Ik zou in mijn blote kont kunnen dansen.'

'Constance,' zei Papa. 'Kunnen we nu eens nooit serieus redeneren?'

Tante Nora zei: 'Wel, Louis, zegt ge geen goeiendag meer tegen mij?'

'Dag, Tante Nora.'

'Constance, gij zijt vermagerd! Ik spaar het eten uit mijn mond voor onze Nicole en ik blijf maar vervetten, ik kan in niet één zomerkleedje meer. Louis, ge hebt mij wat gelapt met uw laatste lading boeken. Over boerenopstanden in 't jaar Zeventienhonderd. En dat andere, van die vent die verandert in een kever★. Hij wordt wakker, Constance, en hij heeft sprietels lijk een kever. Ge kunt u aan alles verwachten de dag van vandaag, maar dat is toch meer voor onnozele kinderen.

Ge moet niet zo naar mij kijken, Louis. Ben ik zwart misschien? Doet hij altijd zo raar, Constance? Als ik hier niet welgekomen ben, Louis, moet ge 't mij maar zeggen.'

'Marnix mag niet meer binnen in 'Groeninghe',' zei Leevaert.

'Spreekt hij weer?'

'Hij houdt niet op. Ge kunt hem geen muilband aandoen natuurlijk, maar soms zou 't 't beste zijn. Verleden week staat hij te converseren aan de toonbank met Noël, een model van een uiteenzetting overigens, over het objectief toeval, ik heb het zelfs aan mijn leerlingen doorgespeeld 's anderendaags, maar wat Noël niet in de gaten had was dat Marnix de hele tijd tegen de toonbank stond te pissen. Zonder een spier in zijn aangezicht te vertrekken.'

Nico de Boer, *Franz Kafka en 'De gedaanteverwisseling' – Wakker worden als griezelig beest*

http://www.nicodeboerteksten.nl/franz-kafka-en-de-gedaanteverwisseling-wakker-worden-als-griezelig-beest/

> De opmerking 'het is net Kafka' en het adjectief kafkaësk staan voor iets wat beklemmend is, voor een sinistere sfeer of een bureaucratisch doolhof. Maar klopt dit ook?
> Helemáál onjuist is het niet, maar correct evenmin. Want waarlijk kafkaësk (...) is juist de vervreemding die van zijn werk uitgaat. Wat absurd en bizar lijkt, wordt bij Kafka heel gewoon. En het ongewone dat zo gewoon, zo alledaags wordt, dát geeft Kafka's werk juist de beroemde, huiveringwekkende beklemming die we kafkaësk noemen.

Edith Piaf, Mon légionnaire: https://www.youtube.com/watch?v=X6acpVU_KqY

Il avait de grands yeux très clairs
Où parfois passaient des éclairs
Comme au ciel passent des orages.
Il était plein de tatouages
Que j'ai jamais très bien compris,
Son cou portait : « Pas vu, pas pris. »
Sur son cœur on lisait : « Personne. »
Sur son bras droit un mot : « Raisonne. »

Je sais pas son nom, je ne sais rien de lui.
Il m'a aimée toute la nuit,
Mon légionnaire !
Et me laissant à mon destin
Il est parti dans le matin
Plein de lumière !
Il était mince, il était beau,
Il sentait bon le sable chaud,
Mon légionnaire !
Y avait du soleil sur son front
Qui mettait dans ses cheveux blonds
De la lumière !

Bonheur perdu, bonheur enfui,
Toujours je pense à cette nuit
Et l'envie de sa peau me ronge.
Parfois je pleure et puis je songe
Que lorsqu'il était sur mon cœur,
J'aurais dû crier mon bonheur
Mais je n'ai rien osé lui dire,
J'avais peur de le voir sourire !

On l'a trouvé dans le désert ;
Il avait ses beaux yeux ouverts.
Dans le ciel, passaient des nuages,
Il a montré ses tatouages
En souriant et il a dit,
Montrant son cou : « Pas vu, pas pris. »
Montrant son cœur : « Ici, personne. »
Il ne savait pas… Je lui pardonne.

'En in de Onze Lieve Vrouwekerk mag hij ook niet meer binnen. Hij heeft ruzie met de nieuwe pastoor, die kwaad geworden is omdat hij verleden zondag 'Mon legionnaire' van Edith Piaf★ speelde tijdens de mis. Al het vrouwvolk snotterde, en de pastoor dacht eerst dat het door zijn preek kwam. Ik zeg: "Mijnheer de pastoor, iedereen verwerkt rouw op zijn eigen manier." "Hij komt mijn kerk niet meer binnen," zei hij.'

'Rouw,' zei Mama. 'Rouw, Louis, dat zal uw vader nooit verstaan. Rauw, ja, dat verstaat hij, rauwe mosselen, rauw gehakt.'

Vuile Sef, in burger, leek gekrompen.

'Ik wilde zo nodig de wereld zien. Wel, ik heb hem gezien. Nu blijf ik thuis, goed weten.'

'Zullen ze u niet komen halen, van uw regiment?'

'Ik ga niet op hen wachten. Ik heb genoeg gezien. Ik heb genoeg groen gelachen. Spreek me niet over Italië. We zijn daar weggesprint aan honderd per uur. Met één troost, dat we die schijters van Macaroni's hebben achtergelaten. Maar wel gelachen. Wij hadden zes Nieuw-Zeelanders gevangengenomen. Een dorst dat die gasten hadden. Zij konden niet lang zonder hun Coca-Cola.

"What's your name," zegt er een die gynaecoloog was. Ik zeg: "Sef. Vuile Sef. Dirty Sef," en elke keer als zij mij zagen zongen ze van: "Dirty Seffie from Bizerte★, fucks the captain, makes me flirty, o, he's very purty★, Dirty Seffie." En ik, ge kent mij, romantisch als ik ben, ik heb nog gedanst voor hen op mijn pumps, in mijn deux-pièces de avond dat zij er aan gingen, alle zes. Alle zes fertig gemacht, wij konden ze niet meeslepen. Onze leutnant kroop in de Honey...'

'De Honey?'

'Een Stuart M. Drie-tank★ die wij veroverd hadden en hij reed ze in de grond. Dertien ton over die zes gasten. Ik heb te veel gezien, ik blijf thuis.'

Je rêvais pourtant que le destin
Me ramènerait un beau matin
Mon légionnaire.
Qu'on s'en irait loin / seuls tous les deux
Dans quelque pays merveilleux
Plein de lumière !

Il était mince, il était beau,
On l'a mis sous le sable chaud
Mon légionnaire !
Y avait du soleil sur son front
Qui mettait dans ses cheveux blonds
De la lumière !

Édith Piaf is het pseudoniem van Édith Giovanna Gassion (Parijs, 1915 – Grasse, 1963), die als Franse zangeres wereldwijde bekendheid kreeg. 'Piaf' is informeel Frans voor 'mus'. Zij zong chansons, waarvan de bekendste zijn: *La Vie en rose*, *Non, je ne regrette rien* en *Milord* (geschreven door Georges Moustaki).

Piaf werd in Parijs geboren als dochter van een kroegzangeres en een acrobaat. Ze werd opgevoed door haar grootmoeder, die in Normandië een bordeel uitbaatte en uit Marokko afkomstig was. Haar debuut als zangeres maakte zij rond haar vijftiende als straatzangeres. Toen Piaf 17 jaar was, kreeg ze een dochter (Marcelle), verwekt door Louis Dupont, een Parijse koerier op wie zij verliefd geworden was. Het kind overleed op tweejarige leeftijd aan een hersenvliesontsteking.

Tijdens de Duitse bezetting in de Tweede Wereldoorlog schreef Piaf haar befaamde lied *La Vie en rose*. Zij was toen zowel bij de Duitse bezetters als onder de Franse bevolking een geliefde zangeres. Na de oorlog trad ze overal in Europa op en breidde haar roem zich buiten Frankrijk uit. Haar tragische leven wordt weerspiegeld in haar muziek, met als specialiteit de met hartverscheurende stem voorgedragen scherpe ballade.

De bokser Marcel Cerdan was dé liefde van Piaf. Cerdan was gehuwd en had drie kinderen. Piaf was zijn maîtresse. In 1949 overleed Cerdan door een vliegtuigongeluk. Piaf kwam haar verdriet moeilijk te boven.
Piaf overleed op 47-jarige leeftijd aan een inwendige bloeding.

Dirty Seffie from Bizerte: persiflage van een beroemd dubbelzinnig liedje uit WOII, getiteld *Dirty Gertie from Bizerte*, over een legendarische vrouw van lichte zeden uit de strategisch belangrijke havenstad Bizerte in Tunesië.

Dirty Gertie from Bizerte,
Hid a mousetrap 'neath her skirtie,
Strapped it to her kneecap purty, (slang) (metastasis) pretty
Baited it with Fleur de Flirte,
Made her boy friends' fingers hurty,

'Doktor Knigge vraagt of ik met hem meega naar Parijs,' zei Mama. 'Ik zou wel willen maar ik kan dat niet doen tegenover uw vader. Hij roept nu al de hele tijd "hoer" naar mij. Weliswaar in koleire. Maar toch. Nee, als het nu nog naar Rijsel was of naar Reims met de kathedraal. Maar Parijs? Nee, hij zou het mij nooit vergeven, uw vader. Omdat we daar op trouwreis zijn geweest.'

'Dat moet ge toch verstaan, Constance, dat mijn broer daar schone herinneringen wil blijven aan houden,' zei Tante Mona.

'En mijn herinneringen dan? Heel de dag op stap, de Sacré Coeur, al die trappen op, het graf van Napoleon en de rest. Maar op een gegeven moment moest ik terug. Staf had op voorhand voor een week betaald maar na twee dagen moest ik terug want in het hotel hadden ze zo'n Franse wc, een gat in de grond en daar kon ik niet op gaan, ik ben naar drie-vier cafés gegaan maar daar was het overal hetzelfde, een porseleinen gat in de grond, en ik kon niet, met de beste wil van de wereld, ik had krampen. "Maar Constancetje toch," zei hij, "in Frankrijk is dat zo." Ik zeg: "Het is gelijk, ik kan niet, ik ben zo niet opgevoed."'

'Maar hij kon wel.'

'Dat heb ik hem niet gevraagd.'

'Nee, in die tijd vroeg men zoiets niet aan iemand waarmee men vers getrouwd was.'

'En toen wij in Walle terug waren kon ik ook niet. Rabarber, gedroogde pruimen, niks hielp.'

'De nacht van mijn trouw,' zei Tante Mona, 'ben ik in de kleerkast gekropen, met de deur op slot. En Ward maar bonken en vloeken. 's Ochtends heeft hij het slot eruit gekapt met een beitel.'

'En heeft hij mij gemaakt,' zei Cecile en zoog op haar duim, zoals ze nu al jaren deed, hoeveel jodiumtinctuur haar moeder ook op haar duim streek.

Made her boy friends most alerte!
She was voted in Bizerte,
Miss Latrine for 1930.

Ik wil maar eene Moeder:

Een zekere Johan Morris meldt op 25 augustus 2020 in *liedbladen, liederen, Over Liefde & Verdriet* dat de melodie die van Goodbye Hawaï is (Dave Appolon 1933), in het Frans vertaald als Adieu Hawaï – cfr. Tino Rossi 1935.

Stuart M. Drie-tank:

De M3 Stuart is een Amerikaanse lichte tank uit de Tweede Wereldoorlog. Hij weegt rond de 10 tot 15 ton, heeft met een 37 mm-kanon en een bepantsering van ongeveer 20 tot 35 mm.

Zijn maximumsnelheid bedraagt 56 km per uur.

M3 Stuart lichte tank

De **Slag bij Blenheim** was een belangrijke slag tijdens de Spaanse Successieoorlog, die plaatsvond op 13 augustus 1704. Het dorpje Blenheim (tegenwoordig Blindheim) ligt aan de Donau in Beieren.

Bij de slag stonden de strijdkrachten van de Grote Alliantie van het koninkrijk Engeland, Oostenrijk en de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden onder het commando van John Churchill en prins Eugenius van Savoye. De Franse en Beierse legers werden aangevoerd door Camille d'Hostun, Maximiliaan II, Emanuel van Beieren en graaf Ferdinand de Marsin.

John **Churchill** (1650 – 1722) was een Brits veldheer in de Spaanse

'Churchill,' zei de leraar Engels, 'komt nu pas tot zijn recht, de oude buldog. Zijn voorvader Marlborough★ werd al door de dichter Addison★ vergeleken met, noteert, ja gij ook Seynaeve, noteer: "an angel guiding the whirlwind." Dit bij de slag van Blenheim★.'
'Seynaeve,' zei hij en het is eerder Papa's naam dan die van Louis, die hij zo walgend uitspreekt. 'Ik moet u de groeten doen van de Eerwaarde Heer de Launay. Hij vroeg mij zijn kamer op te ruimen en zijn bezittingen te verdelen onder zijn kennissen.'

'Waar is hij?'

'In een kamp. Meer kan ik u daar niet over mededelen.'

'Maar u weet waar?'

'Hoe minder iemand als u, Seynaeve, weet, hoe beter. Dit heeft hij voor u bestemd.' Hij overhandigde een geel stukgelezen slap boek. Louis rook eraan in de gang. Muf. Lijm. De soutane van de Kei met een vleugje scheerzeep? Nee. Muffig, rokerig. *L'Anthologie Grecque*★, Editions Garnier Frères★, Paris.

Naast het titelblad stak een gevouwen blaadje met aantekeningen in Kei's voorzichtig, schuin en rond handschrift. 'Laat ons vluchten, ongelukkige geliefden (minnaars?) zolang de pijl niet op het koord (touw) zit (is). Weldra, ik ben er de bode (profeet) van, zal er een grote brand (vuurhaard) zijn. Philodemus. (Marcus Argentarius? Bassus?) De bibliotheek van Philodemus: half verkoold onder de lava in de villa van Piso, Herculaneum.'

Op het schutblad stond in rood potlood: Koinônia★.

Samen. Samenhorig. 'Leer Grieks. Elke dag. Ga nu. Vlug.'

'Hier Louis, kerel, neem nog een schepje mayonaise, ge vindt er niet veel zulke zelfgemaakte. Ge gaat ver moeten zoeken.

Ah, ik was ook mager als ik zo jong was. En ook boeken lezen, lezen lijk gij. Maar ja, 't leven gebiedt.

Successieoorlog tegen Frankrijk. Hij verloor geen enkele veldslag en werd verheven tot de eerste **hertog van Marlborough**.

De slag eindigde met een beslissende overwinning voor de Grote Alliantie. Het was de eerste belangrijke nederlaag voor de Fransen in meer dan 60 jaar en de bedreiging van Wenen werd weggenomen. Het was ook de eerste keer dat Engelse strijdkrachten zich zo diep in het Europese continent waagden. Met de slag kwam een einde aan de plannen van Louis XIV om zijn macht uit te breiden van Spanje tot aan de Lage Landen en van Duitsland tot aan Italië. Tevens werd Beieren voor de rest van de oorlog uitgeschakeld. In totaal vielen er bij de slag meer dan 30.000 doden en gewonden.

John Churchill, 1e hertog van Marlborough

De Britse historicus Edward Creasy zag Blenheim als een van de belangrijkste veldslagen in de geschiedenis: "Als Blenheim niet had plaatsgevonden, zou Europa tegenwoordig misschien nog zuchten onder de nasleep van de Franse veroveringen, die in omvang op die van Alexander leken en in duurzaamheid op die van Romeinen. Winston Churchill, een afstammeling van Marlborough, schreef: De vernietiging van de Armada had het leven van Groot-Brittannië gered; de charge bij Blenheim opende voor haar de poorten naar de moderne wereld." Het was een beslissend moment in de geschiedenis van Groot-Brittannië.

Joseph **Addison** (1672 – 1719) was een Britse politicus en schrijver. Zijn naam wordt gewoonlijk gememoreerd samen met die van zijn levenslange vriend, Richard Steele, met wie hij het tijdschrift *The Spectator* oprichtte.

Addison studeerde klassieke talen in Oxford. Vervolgens reisde hij vier jaar door Frankrijk en Italië. Het eerste grote gedicht dat hij publiceerde was *The campaign* (1705),

dat hij opdroeg aan de **hertog van Marlborough** voor diens overwinning bij **Blenheim**.

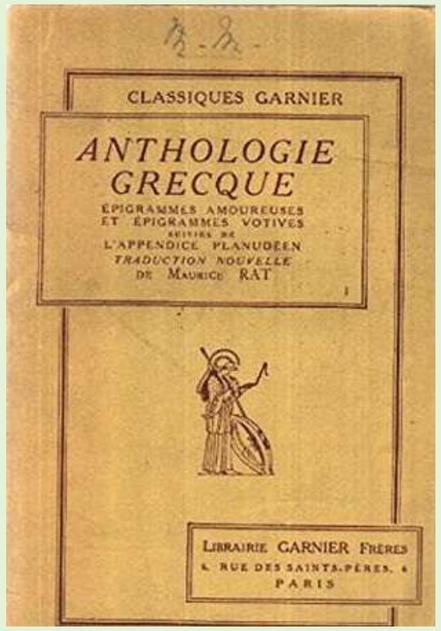
In het samen met Steele opgerichte blad *The Spectator* waren zijn bekendste bijdragen de commentaren op *Paradise Lost* van John Milton en op de opera aan het begin van de 18e eeuw.
In 1717 werd Addison, die onder meer sinds 1708 lid van het Lagerhuis was en ook bestuursfuncties vervulde, tot Secretary of State benoemd.

L'Anthologie Grecque, Editions Garnier Frères, Paris:
Patrick Lateur, Een Grieks epigram in Claus' Verdriet

https://patricklateur.be/2018/05/05/een-grieks-epigram-in-claus-verdriet/

> " (...) Dat er in *Het verdriet van België* een paar antieke reminiscenties voorkomen is niet zo verwonderlijk. In het college krijgt Louis Seynaeve o.m. les van de Kei (de Eerwaarde Heer de Launay). Die heeft het in een van zijn lessen over Lucretius' *clinamen*, de onvoorspelbare afwijkende beweging van de atomen (335-336). (...)

Van diezelfde leraar krijgt Louis Seynaeve later een exemplaar van "**L'Anthologie Grecque, Editions Garnier Frères, Paris**" (p. 599).
Claus – zo heeft Paul Claes in *De mot zit in de mythe. Hugo Claus en de oudheid* (1985) overtuigend aangetoond – gebruikte die vertaling van Maurice Rat uit 1938 van de boeken 5 en 6 van de *Anthologia Graeca* voor gedichten in de bundel *Oog om oog*.

Maar in het boek dat Seynaeve krijgt, steekt ook een blaadje met annotaties, met o.m. deze vertaling:

> Laat ons vluchten, ongelukkige geliefden (minnaars?) zolang de pijl niet op het koord (touw) zit (is). Weldra, ik ben er de bode (profeet) van, zal er een grote brand (vuurhaard) zijn. Philodemus. […] (599).

De voorlopige vertaling van de Kei met varianten tussen haakjes, is die van de verzen 5-6 van epigram AG 5.124 van **Filodemos van Gadara**: φεύγωμεν, δυσέρωτες, ἕως βέλος οὐκ ἐπὶ νευρῇ / μάντις ἐγὼ μεγάλης αὐτίκα πυρκαϊῆς. De vertaling van Rat ligt erg dicht bij het origineel, Claus' weergave eveneens."

Weisgerber: de calembour hier bestaat eenvoudig uit een vertaling. "Louis krijgt van de Kei, de leraar die door de Duitsers is gearresteerd, een gecodeerde boodschap die de berichten van de BBC aan het verzet pasticheert." Klaarblijkelijk raadt de 'volksvriend' Philodemus zijn discipel aan om er vandoor te gaan en wel naar L'Argentière-la-Bessée in de Hautes-Alpes of de Dauphiné, waar - het is geen toeval - de Grande-Chartreuse, het eerste kartuizerklooster, werd opgericht. (Vgl. Argentarius en Bassus. Marcus staat in verband met de evangelist en zijn symbool: de leeuw, dat wil zeggen de vermoedelijke naam van de kerkleraar Dionysius cartusianus of Van Leeuwen, een oude kennis van de Claus-fans. Het klopt: de Kei = de Aas = Denijs [dialectische uitspraak]; ditmaal heet hij Evariste de Launay de Kerchove [p. 362], onder meer omdat Jakob Wassermann [p. 575] *Joseph Kerkhovens dritte Existenz* (1934) heeft geschreven - namelijk de eerste in de 15de eeuw, de tweede in *De Verwondering*, de derde in *Het verdriet van België*.)

Koinônia: zie p. 559.

Menorca: Minorca (Spaans en Catalaans Menorca) is het op een na grootste eiland van de eilandengroep de Balearen en is het meest oostelijk gelegen grondgebied van Spanje. De naam is afkomstig van het Latijn, insula minor, wat "kleiner eiland" betekent, omdat het kleiner is, vergeleken met het nabijgelegen eiland Majorca.

Stekelbezen: stekbessen, kruisbessen.

Wat peinst ge van mijn mayonaise? Zelf gemaakt, want onze Monique mag er niet aankomen als ze haar affaires heeft, want dan schift de mayonaise, onthou dat. Maar ja, ge zijt nog jong, wat weet gij van mayonaise?'

'Dat het woord van Mahon komt.'

'Mahon?'

'Hoofdstad van Menorca★.'

'Tiens, wie had dat gepeinsd?'

Geen reserves meer, de Duitsers? Maar jongens, kijk die jonge gasten eens aan. Met kruit in hun vel! Wat zijn dat voor nieuwe uniformen? Nooit gezien, helegans in 't leer.

Wij gaan komen, zegt de Engelse radio. Maar als zij landen en ze zien die doodskoppen op die jongens hun muts, gaan ze koersen lijk kangoeroes, de tommy's. In hun plat helmpje gaan ze kakken van benauwdigheid!

'Ik verouder,' zei Bomama, 'en het gaat rap en het doet zeer. Ge ziet uw familie rekenen: "Zoveel jaar of zoveel maanden nog." Maar ik moet nog een tijdje meegaan, ik wil niet vertrekken vóór hém. Louis, hij moet eraan vóór mij. Ik bid er alle dagen voor, 's ochtends vroeg al, vóór dat ik mijn tanden insteek. En hij moet branden in helse pijnen om wat hij mijn kinderen heeft aangedaan, anders zit de wereld zo verkeerd ineen dat ge gaat twijfelen aan Onze Lieve Heer. Want lijk of dat hij nu open en bloot voor heel Walle bij zijn dochter woont, heel de stad spreekt er schande van, zelfs Mijnheer de Kanunnik de Londerzeele die hem altijd de hand boven het hoofd houdt, heeft gezegd *en plein public*: "Het is misschien het verstandigste niet." En Mona, zij is nog nooit zo vriendelijk geweest, "Maatje moet ge niet wat compote van stekelbezen★? Maáátje, is er niets te naaien of te wassen?" Ik zeg: "Mona, hoe is het met uwe vent?"